

T.C. BAŞBAKANLIK
Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü

Cumhuriyetimizin 75. Yılında

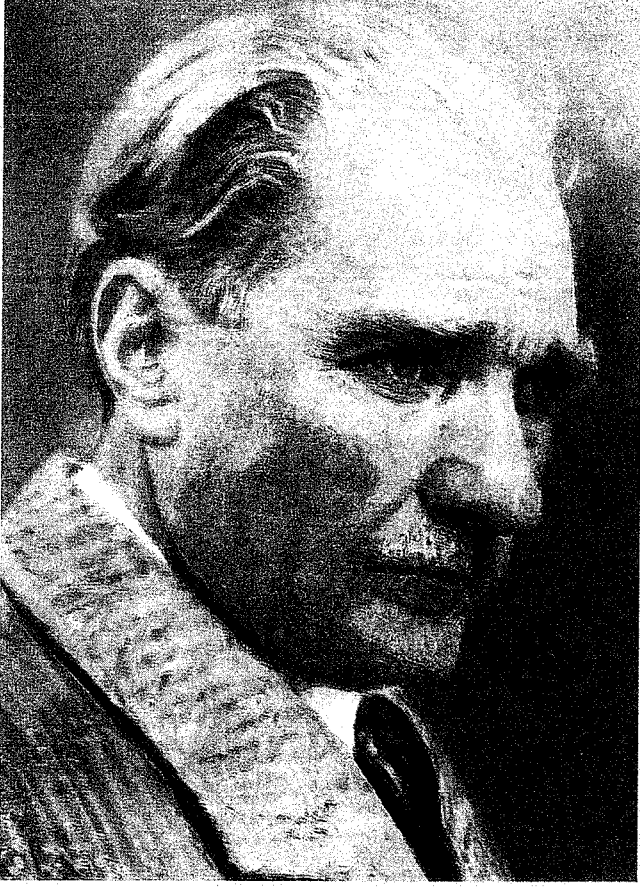
TÜRKİYE'DE KADININ DURUMU

KASIM 1998

ANKARA

Baskı: TAKAV Matbaacılık Yayıncılık A.Ş.
Tel: 385 58 63

ISBN 975 - 19 - 2150 - 3

ATATÜRK

Mesut YILMAZ
Başbakan

ÖNSÖZ

Ülkemizde kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik çabalar 19.yüzyılda başlamıştır. Bu çabalar o dönemde, kadınların hayatında sınırlı değişimlere yol açmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılını izleyen ilk on yılda Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen devrimler, bir yandan kadının yurttaş olarak kabul edilmesini diğer yandan Türk toplumunun yeniden yapılanmasını sağlamış, büyük bir toplumsal değişim gerçekleştirilmiştir.

75 yıllık süreç içerisinde her alanda önemli gelişmeler kaydedilmiş, Türkiye çağdaş dünyanın bir üyesi olarak, kadın-erkek eşitliğini sağlayıcı uluslararası gelişmeleri izlemiş ve bu yönde gerekli düzenlemeleri gerçekleştirmiştir. 1926 yılında Medeni Kanun'un kabulü ve 1934'de kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi kadınların Cumhuriyet'in kuru-

luş döneminde elde ettiği en önemli kazanımlardır. Kadın-erkek eşitliğinin sağlanması yönünde atılmış önemli adımlardan bir diğeri de, Türkiye'nin 1985 yılında onayladığı Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi olmuştur.

Cumhuriyet döneminde kadınların azımsanmayacak haklar elde etmiş olmalarına rağmen, kültür, din, gelenek ve göreneklerden kaynaklanan bir takım engeller nedeniyle, bu haklardan gerektiği ölçüde yararlanamamışlardır. Bu engellerin ortadan kaldırılması amacıyla ve uluslararası taahhütler doğrultusunda, 25 Ekim 1990 tarihinde kadına yönelik politika ve uygulamaların koordinasyonundan sorumlu ulusal mekanizma olarak Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM) kurulmuştur. Genel Müdürlük, kuruluşundan bu yana, kadınlara yönelik hizmetlerin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi için Anayasa ve diğer yasalar ile uluslararası anlaşmalara bağlı olarak Gönüllü Kadın Kuruluşları ve Üniversiteler bünyesinde kurulan Kadın Merkezleri ile işbirliği içerisinde çalışmalarını sürdürmektedir.

Bu çalışmanın amacı , kadının statüsünün yükseltilmesi, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması konusunda sağlanan gelişmeler kadar karşılaşılan engelleri de ortaya koyarak, kadın-erkek eşitliği alanında 75 yılda geldiğimiz düzeyi değerlendirmeye sunmaktır. Bu nedenle çalışmada, kadınların kalkınmadan daha fazla yararlanmalarını engelleyen unsurlar dile getirilerek kadınların bugünkü durumunun bir fotoğrafı çekilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada ortaya konulan tablonun ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından değerlendirilerek kadınların ülke kalkınmasına etkin katılımı ve kalkınmadan hak ettiği payı alabilmeleri için geliştirilecek politika ve çözümlere ışık tutacağına inanmaktayım.

Bu kitabın hazırlanmasında başarılı çalışmaları ve değerli katkıları için Genel Müdür Vekili Şenay ESER başta olmak üzere Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü çalışanlarından Şengül ALTAN ARSLAN, Aygün ALTINEL, Hanife ALİEFENDİOĞLU, Aynur BEKTAŞ, Şükran DANIK, Seher DERE ve Selmin METE'ye çok teşekkür ederim.

İşıl Saygın
Devlet Bakanı

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
-------------	---

A- TEMEL GÖSTERGELER VE SORUN ALANLARI

1- EĞİTİM	5
2- SAĞLIK	15
3- İSTİHDAM	24
4- ÇOCUK İŞGÜCÜ	37
5- GELİR DURUMU	41
6- KAMU SEKTÖRÜ İSTİHDAMI	45
7- AİLE İÇİ STATÜ VE SORUMLULUK PAYLAŞIMI	50
8- SOSYAL GÜVENLİK	57
9- SİYASETE KATILIM	59
10- KADIN İSTİHDAMINI ARTIRMADA FİNANSAL MEKANİZMALAR	62
a) Ziraat Bankası	63
b) Vakıflar Bankası	63
c) Halk Bankası	64
11- KADINA YÖNELİK ŞİDDET	65
a) Şiddete Uğrayan Kadına Destek ve Yardım Çalışmaları	66
b) Türk Ceza Kanununun Kadına Yönelik Şiddete Yaklaşımı	69
c) Aile İçi Şiddete Karşı Adli Uygulamalar	70
d) Şiddet Uygulayanlara Yönelik Rehabilitasyon ve Danışmanlık Programları	71

B- KADININ İLERLEMESİNİ DESTEKLEYİCİ MEKANİZMALAR

1- KADININ STATÜSÜ ve SORUNLARI GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (ULUSAL MEKANİZMA)	73
---	----

a) Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen yasal çalışmalar	75
b) Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün Diğer Çalışmaları	78
c) Kadının Statüsü Sorunları Genel Müdürlüğü'nün Yürüttüğü Dış Kaynaklı Projeler	80
d) Yatırım Bütçesinden Yapılan Projeler	92
2- YEREL YÖNETİMLER	93
3- GÖNÜLLÜ KURULUŞLAR	93
4- ÜNİVERSİTE KADIN ARAŞTIRMA MERKEZLERİ	95
5- VALİLİKLER BÜNYESİNDE KURULAN KADININ STATÜSÜ BİRİMLERİ	96
6- BAKANLIKLARDA KADIN BİRİMLERİNİN KURULMASI	97
7- SENDİKALAR	98
8- TBMM - KADIN ERKEK EŞİTLİĞİ KOMİSYONU OLUŞTURMA ÇALIŞMALARI	98
9- TBMM - KADININ STATÜSÜNÜN ARAŞTIRILARAK KADINA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİNİN TAM OLARAK YAŞAMA GEÇİRİLMESİ İÇİN ALINMASI GEREKEN TEDBİRLERİ TESBİT ETMEK AMACIYLA KURULAN ARAŞTIRMA KOMİSYONU	99
YARARLANILAN KAYNAKLAR	100
FOTOĞRAF LİSTESİ	101
EKLER	
EK 1- TÜRKİYE'NİN 1995 YILINDA PEKİN'DE TOPLANAN IV. DÜNYA KADIN KONFERANSINA BİLDİRDİĞİ TAAHHÜTLERİ	105
EK 2- MAKALELER	109
EK 3- CUMHURİYET'TEN BUGÜNE İLKLER	142
EK4- KSSGM'NİN YAYINLARI	146

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Sayım yılı ve Cinsiyete Göre Okuma-yazma Bilen Nüfus Oranı ve Okuma Yazma Bilen Nüfus İçindeki Kadın Nüfus Oranı	6
Tablo 2. Yaş Grubuna ve Cinsiyete Göre Okur-yazar Olmayan Oranı	6
Tablo 3. Okullaşma Oranları Türkiye	7
Tablo 4. Öğretim Yılı ve Okul Gruplarına Göre Kız Öğrencilerin Toplam İçindeki Oranları	7
Tablo 5. 1994-1995 Öğretim Yılı Bölgelere ve Okul türlerine Göre Okullaşma Oranları	9
Tablo 6. Hane Gelirine Göre Okula Gitmeyen Çocuk Oranı, 1994	11
Tablo 7. Kardeş Sayısına Göre Okula Gidemeyen Çocuk Oranı, 1994	11
Tablo 8. Okula Gitmeme Nedenine Göre Çocuk Oranı, Türkiye Ekim 1994	12
Tablo 9. Kurs Türlerine Göre Yaygın Eğitim Kurumlarında Başarı Gösterenler	13
Tablo 10. Temel Özelliklere Göre Doğurganlık.....	18
Tablo 11. Temel Özelliklere Göre Aile Planlaması Yönetimi Kullananlar	19
Tablo 12. Doğumun Yapıldığı Yer	21
Tablo 13. Cinsiyete ve Yerleşim Yerine Göre İşgücüne Katılma Oranı.....	27
Tablo 14. Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılım	28
Tablo 15. Eğitim Durumuna ve Medeni Duruma Göre İşgücüne Katılım ve İşsizlik Oranları	30
Tablo 16. İşteki Duruma Göre İstihdam Edilenler	31-32
Tablo 17. İktisadi Faaliyet Koluna Göre Dağılım	33
Tablo 18. Meslek Grubuna Göre İstihdam Edilenler	35
Tablo 19. Lise ve Daha Yüksek Eğitimli 15-24 Yaş Grubu	35

Tablo 20. Çalışma Durumuna Göre Çocuk Oranı, Türkiye Ekim 1994	38
Tablo 21. Okula Gitme Durumuna Göre Çalışan Çocuk İşgücü, Ekim 1994	39
Tablo 22. Temel Göstergelere Göre Çalışan Çocuk, Ekim 1994	40
Tablo 23. Yıllık Ortalama Hanehalkı Geliri, 1994	41
Tablo 24. Gelir Dilimine Göre Yıllık Ortalama Hanehalkı Geliri, 1994	41
Tablo 25. Eğitim Düzeyine Göre Saatlik Kazanç, 1987	42
Tablo 26. Mesleğe Göre Saatlik Kazanç, 1987	43
Tablo 27. Gelir Grubuna Göre İstihdamdakilerin Kazanç Paylaşımı	44
Tablo 28. Kamu Kesiminde Çalışan Memur Sayısı	45
Tablo 29. Memurların Öğrenim Durumlarına Göre Dağılımı.....	46
Tablo 30. Kamu Kesiminde Üst ve Orta Düzey Yöneticilerin Dağılımı	48
Tablo 31. 1996-1997 Öğretim Yılı Öğretim Elemanları Dağılımı	49
Tablo 32. Ev İşlerinde Sorumluluk Paylaşımına Göre Kadın Oranı, 1993	52
Tablo 33. Çocuk Bakımının Üstlenilmesi, 1993	53
Tablo 34. Hasta Çocuğun Doktora Götürülme Kararının Verilmesi, 1993	54
Tablo 35. Çocuğunu Çalıştığı Yere Götürme Durumuna Göre, Kadın Oranı 1993	54
Tablo 36. Çocuğa Bakan Kişiyeye Göre Çalışan Kadın Oranı, 1993	55
Tablo 37. Anne Eğitimi ve Çocuğa Bakan Kişiyeye Göre Çalışan Kadın Oranı, 1993	55
Tablo 38. Erkek Hakkındaki Tutumuna Göre Kadın Oranı, 1993	56
Tablo 39. Sosyal Güvenlik Kuruluşlarına Kayıtlılık	58
Tablo 40. Yıllara Göre Parlamentodaki Kadın Üye Sayısı ve Oranı	61

GİRİŞ

Kadınlar yüzyıllarca üretimin her aşamasına katkıda buldukları halde kalkınmanın olanaklarından yeterli pay alamamışlardır. Bu durum 1970'lerden itibaren kalkınma programlarının, ülke politika ve uygulamalarının kadınlar açısından gözden geçirilmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Dünya Kadın Konferanslarının ardından birçok ülkede kadınla ilgili ulusal mekanizmalar kurulmaya başlamıştır. Buna paralel olarak dünyada ve ülkemizde giderek sesini duyuran kadın hareketinin bugünkü noktaya gelmesinde büyük katkısı olmuştur.

Kadınlar en temel insan hakkı olan eğitim, sağlık ve istihdam olanaklarından yararlanma konusunda hemen tüm ülkelerde erkeklerin gerisindedir. Yine Dünyanın her yerinde, sokakta, evde, işyerinde kadınlara yönelik taciz ve şiddet olayları yaşanmakta, ancak; bu konuda etkin önlemler alınmamaktadır.

Kadınlara yönelik politika ve uygulamalar açısından uluslararası alanda ülkemizi temsil etmek ve yurt içinde ilgili kuruluşların koordinasyondan sorumlu olmak üzere kurulmuş olan Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü nüfusumuzun yarısının yaşamın her alanında yüzyüze olduğu sorunları dile getirmek ve ilgili tarafların katkıları ile çözüm önerileri geliştirmek için çalışmalarını sürdürmektedir. Genel Müdürlük bu yönde kadınların durumunu iyileştirecek yeni yasaların hazırlanması, var olanların gözden geçirilmesi, kadınla ilgili doğrudan veya dolaylı çalışmalar yapan kurum, kuruluş ve örgütler arasında koordinasyon sağlanarak ortak çalışmalar yürütülmesi ve bunların izlenmesi gibi bir çok görevi üstlenmiştir.

Kadınla ilgili temel göstergeler bölümünü somut ve karşılaştırılabilir sayısal veriler elde edebildiğimiz eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal güvenlik gibi alanlar oluşturmaktadır. En az bu alanlar kadar önemli olan ancak mevcut verilerle ülkemiz kadınlarının profilini net olarak çizemeyeceğimiz diğer sorun alanları da bulunmaktadır. Bu alanlarda da kaynak araştırmalar, gözlem ve değerlendirmeler ile sorunun boyutları tartışmalı da olsa, ortaya konmaya çalışılmaktadır. Nicel değerlendirmelerde kullanılacak verilerin cinsiyete dayalı olarak derlenmesi ve sınıflandırılmasının

önemi vurgulanarak, bütün istatistiklerde kadın erkek ayrımının yapılacak araştırmalar bakımından ulaşılabilir olması gerektiği konusunda kamu kurum ve kuruluşlarına çağrılar yapılmıştır. Bu doğrultuda Devlet İstatistik Enstitüsü'nde kurulan Kadın İstatistikleri şubesi'nin katkıları ile cinsiyete dayalı bir veri tabanı oluşturulmuştur.

Bu kitapta, Cumhuriyetimizin 75. Yılı'nı kutlarken, kadınlarımız açısından gerçekte ulaşılan seviyenin tarihsel değerlendirmelere girilmeden olumlu ve olumsuz yönleri ile gösterilmesi amaçlanmaktadır. Mevcut en son verilere göre derlenmiş sosyo-ekonomik göstergeler kullanılarak kadınların bugünkü durumu sergilenmektedir.

Bu değerlendirme ve yoruma açık olan kitaptaki temel göstergelere ayırdığımız bölümde eğitim, sağlık, istihdam, sosyal güvenlik, siyasete katılım, gelir dağılımı ve aile içi kararlara katılım, sorumluluk paylaşımı gibi konularda kadınlar açısından kazanımlara, çıkmazlara ve iyileştirme çabalarına yer verilmiştir. Cumhuriyet dönemi içerisindeki kadınlar lehine gelişmelerin de bir ölçüde özetlenmesi ve değerlendirilmesinin konunun bütünlüğünü sağlamak açısından önemli olacağı düşünölmüştür.

Kadınların istihdam ve gelir getirici faaliyetlere katılımını artıran finansal mekanizmaların yokluğu ekonomik alanda kadınların karşılaştığı en önemli güçlüktür. Kadınların krediye ulaşma ve girişimcilik konusunda dezavantajlı konumlarındaki iyileşme yönündeki olumlu adımları "Kadın İstihdamını Artırmada Finansal Mekanizmalar" bölümünde yer almaktadır.

Kadınların özel ve kamusal alanda karşılaştıkları ve yetersiz önlemler nedeniyle birlikte yaşamak zorunda kaldıkları bir başka sorunda kadınlara yönelik şiddet konusudur. Kitapta, kadına yönelik şiddet konusunda ölkemizde yapılan yasal, idari ve uygulamaya dönük destek ve yardım çalışmaları yer almaktadır. Hiç kuşkusuz, kadına yönelik şiddet konusu tüm bu çabalara karşın acil önlem bekleyen öncelikli alanlar arasında yer almaya devam etmektedir.

Kitabımızın bir diğer alt bölümü kadınların ilerlemesini destekleyici mekanizmalara ayrılmıştır. Bu bölümde, ulusal mekanizma olarak Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğünün yasal alandaki çalışmalarına yürütmekte olduğu diş kaynaklı ve yatırım bütçesinden olan projelere, yerel yönetimler, gönüllü kuruluşlar ve üniversitelerle kurduğu işbirliğine değinilmektedir. Genel Müdürlük öncülüğünde 11 ilin

valilikleri bünyesinde kurulan Kadının Statüsü Birimleri, bazı bakanlıklarda oluşturulan kadın birimleri, sendikalarda kadınları hedef kitle olarak alan çalışmalar, kadınların ilerlemesini destekleyen mekanizmalar arasında yer almaktadır. Bu yönde atılan iki önemli adıma, TBMM'de kurulan ve çalışmalarını Temmuz 1998'de tamamlayan Kadının Statüsünün Araştırılması Komisyonunun ve yine meclis çatısında kurulması için başvurduğumuz kalıcı bir Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonu kurulması çalışmalarına yer verilmiş ve bu mekanizmaların gelişimine dikkat çekilmiştir.

Kitapta ayrıca, Genel Müdürlüğümüzün çalışmalarında fikir ve bilgi alışverişini sürdürdüğü altı üniversitenin Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezlerinin çeşitli konularda hazırladıkları makalelere yer verilmiştir.

Sanat, edebiyat ve spor gibi alanlarda yetersiz destek mekanizmalarına karşın kadınlarımız bir varolma mücadelesi vermekte ve büyük başarılar imza atmaktadırlar. Ancak bu alanlar kadınlar açısından net bir profil çıkaramadığımız sorun alanları arasında bulunmaktadır. Yine kadına yönelik şiddete ilişkin hem mevcut durum hem de destek hizmetleri konusunda ülkemizde son derece kısıtlı koşullar ve sınırlı bilgi birikimi mevcuttur. Bu hususları çalışmamızın eksik yönü olarak görüyor ve sonraki çalışmalarımızda daha geniş kapsamlı bilgi ve yorumlara yer verebileceğimizi umuyoruz.

Bu kitabın kadınlar tarafından üretilen bilgi birikiminin artması, bu bilginin kullanımı ile yaygınlaşması yönünde olumlu bir adım ve kadınların toplumda hakettiği yeri alması yönündeki çabalara bir katkı olmasını diliyoruz.

A-TEMEL GÖSTERGELER VE SORUN ALANLARI

1-EĞİTİM

Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu 1923 yılını takip eden ilk on yılda Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen devrimlerle bir yandan modern bir devlet örgütünün kurulması diğer yandan Türk toplumunun yeniden yapılandırılması sağlanarak büyük bir toplumsal değişim gerçekleştirilmiştir. Türk kadınına doğrudan etileyen en önemli değişim 1924 yılında çıkarılan ve eğitimi tek sistem ve çatı altında toplayan Tevhid-i Tedrisat Kanununun kabulüdür. Böylece kadınlar en temel vatandaşlık hakkı olan eğitim görme haklarına kavuşmuştur.

Türk Milli Eğitim sisteminin yapısı 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda belirlenmiştir. Sistem “Örgün Eğitim” ve “Yaygın Eğitim” olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Örgün eğitim sistemi içerisinde; okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim (meslek, genel ve teknik liseler), özel eğitim ve yüksek öğretim yer almaktadır. Yaygın eğitim sistemi içerisinde ise okuma yazma, meslek, sosyal ve kültürel kurslar ile çıraklık eğitimi yer almaktadır.

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana temel eğitimin zorunlu olduğu ülkemizde, 1928 yılında Türk alfabesinin kabulü ile yok denecek kadar az olan okuma-yazma oranı 1935 yılında kadınlarda %9.8’e erkeklerde ise, %29.4’e yükselmiştir. Okuma-yazma bilen kadın ve erkek nüfus oranı 1935 yılından günümüze kadar sürekli artmakla birlikte 1960 yılından sonra özellikle kadın nüfusta daha fazla bir artış gözlenmektedir. 1980’li yıllarda gerçekleştirilen okuma-yazma kurslarına kadınların daha fazla katılımı sonucu, kadınlardaki okur-yazarlık oranı günümüze kadar gerçekleşen en yüksek artışı göstererek 1980-1985 döneminde %54.7’den %68.2’ye yükselmiştir. 1990 yılında uygulanan son Genel Nüfus Sayımına göre okur-yazarlık oranı kadında daha fazla artış göstererek %72.0’a ulaşırken erkeklerde de %88.8’e yükselmiştir.

Tablo1. Sayım yılı ve cinsiyete göre okuma-yazma bilen nüfus oranı ve okuma-yazma bilen nüfus içindeki kadın nüfus oranı

(6 ve daha yukarı yaştaki nüfus)

Sayım Yılı	Okuma -yazma bilen nüfus oranı %		Okuma-yazma bilen nüfus içinde kadın nüfus oranı (%)
	Kadın	Erkek	
1935	9.8	23.4	23.4
1945(*)	16.8	43.7	27.9
1955	25.6	55.9	30.8
1965	32.8	64.1	33.1
1975	50.5	76.2	38.5
1985	68.7	86.5	43.5
1990	72.0	88.8	44.2

Kaynak: Genel Nüfus Sayımları, DİE

(*): 7 ve daha yukarı yaştaki nüfus

Ancak, okur-yazar olmayanların yaş grubuna göre dağılımına bakıldığında ileri yaşlara doğru okur-yazar olmayanların oranının oldukça yüksek olduğu ve erkeklerle karşılaştırıldığında kadınların aleyhine olan durumun halen devam etmekte olduğu gözlenmektedir.

Tablo 2. Yaş grubuna ve cinsiyete göre okur-yazar olmayan oran (%)

	Toplam	Yaş Grubu					
		15-19	20-29	30-39	40-49	50-59	60+
1985							
Kadın	34.8	8.5	9.0	17.8	33.4	44.9	67.4
Erkek	12.4	4.3	4.1	5.9	14	26.6	45.1
1990							
Kadın	30.7	5.2	15.0	24.2	40.5	59.2	75.6
Erkek	10.1	3.3	3.5	4.4	9.5	22.4	39.6

Kaynak: Genel Nüfus Sayımları, DİE

1996-1997 öğretim yılına kadar zorunlu eğitimin 5 yıl olduğu ülkemizde, kız-erkek okullaşma oranları birbirine yakındır. Bu oranlar 1995-

1996 öğretim yılında kızlarda %88.2, erkeklerde %92.3'tür. Ancak, ilköğretim sonrası eğitimin her düzeyinde kız öğrenci katılımı erkek öğrencilerin gerisinde kalmakta, bu açık, düzey yükselişine koşut olarak büyümektedir. Örneğin ortaokula geçiş oranları aynı öğretim yılı için kızlarda % 58.1 iken erkeklerde % 76.1'dir.

Tablo 3. Okullaşma Oranları, Türkiye

Öğretim Yılları	İlkokul		Ortaokul ve Dengi		Lise ve dengi		Fakülte ve Y.Okul	
1988-1989	87.3	91.7	46.2	71.0	25.6	43.5	7.1	12.6
1989-1990	87.9	91.5	46.2	70.1	27.3	43.7	7.9	15.2
1990-1991	86.4	91.6	41.4	71.4	28.6	45.1	8.5	16.1
1991-1992	85.9	91.4	48.3	71.4	31.6	47.7	9.1	16.9
1992-1993	82.9	87.9	50.8	72.8	32.2	53.6	10.2	18.4
1993-1994	81.3	84.8	51.3	71.3	35.7	54.2	13.2	21.5
1994-1995	88.6	92.6	54.5	76.0	39.5	59.0	13.8	21.3
1995-1996	88.2	92.3	53.9	75.3	41.8	60.5	14.6	22.0

Kaynak: Milli Eğitim İstatistikleri, DİE

Türkiye'de, ilköğretim sonrası eğitim, "genel" ve "mesleki-teknik" olarak ikiye ayrılmaktadır. Kız öğrencilerin hem genel, hem de mesleki teknik okullardaki oranlarına bakıldığında katılımın yıllar itibariyle arttığı ancak, erkek öğrencilerle karşılaştırıldığında eşitlikten uzak olduğu gözlenmektedir.

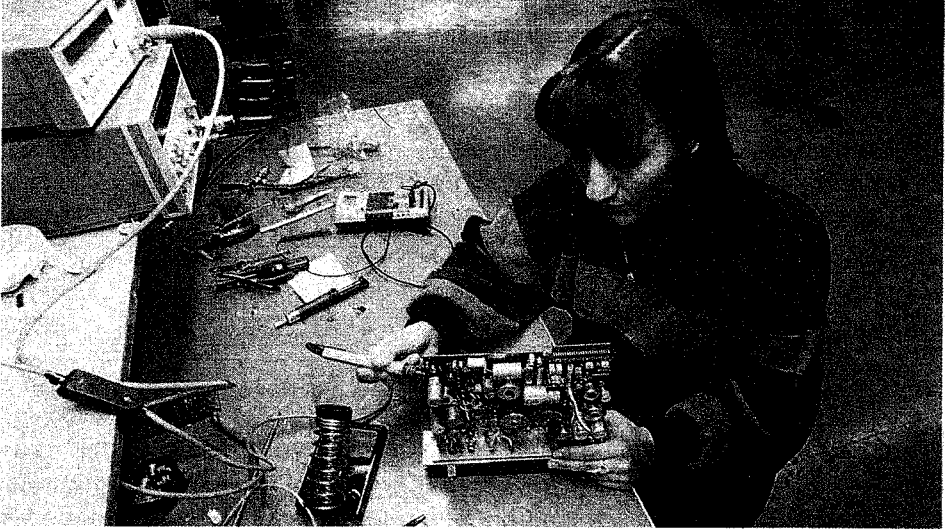
Tablo 4. Öğretim yılı ve okul gruplarına göre kız öğrencilerin toplam içindeki oranları (%)

Öğretim yılı	Okul öncesi eğitim	İlkokul	Genel ortaokul	Genel Lise	Mesleki ve Teknik ve Ortaokul	Mesleki ve Teknik Lise
1930-1931	46.4	35.6	25.6	24.0	-	34.9
1950-1951	46.5	37.1	26.4	20.9	-	21.8
1960-1961	43.8	37.2	24.3	24.9	-	30.4
1970-1971	45.5	42.5	27.3	28.9	39.8	32.1
1980-1981	45.0	45.4	34.3	36.7	27.8	29.4
1990-1991	47.3	47.1	36.8	42.9	38.8	32.0
1995-1996	46.9	47.4	38.4	42.3	45.4	35.5

Kaynak: İstatistiklerle Kadın, DİE, 1996

Not : 1970-1971 Öğretim yılına kadar mesleki ve teknik ortaokullar, mesleki ve teknik liseler içinde gösterilmiştir.

Piyasada iş bulma ve gelir getirici faaliyetlere yöneltme amacını taşıyan mesleki ve teknik eğitim, din eğitiminin de bu kategori içinde yer alması nedeniyle çelişkili bir duruma yol açmaktadır. 1994-1995 öğretim yılında mesleki ve teknik ortaokul ve liselerdeki kız öğrencilerin %38.2'si bu grupta yer alan din eğitimi okullarında öğrenim görmektedir. Aynı oran erkek çocukları için %37.6'dır.

Yüksek öğrenime kız öğrencilerin katılımı, yıllar içinde artış göstermekle birlikte, durum halen erkeklerle eşitlikten uzak oranları yansıtmaktadır. 1982-1983 öğretim yılında yüksek öğrenimde kız öğrenci oranı %31.3 iken, 1996-1997 öğretim yılında %39.4'tür. Buna koşut bir biçimde yüksek öğrenimden mezun olan kız öğrenci oranlarında da artış vardır (%43.2). Ayrıca lisansüstü öğrenim ve tıpta ihtisas yapan kız öğrenci oranlarında da artış vardır. Sırasıyla yüksek lisans (master) %34.7, doktora %35.2, tıpta ihtisas %33.5 oranla kız öğrencilerden oluşmaktadır. Ancak rakamlara genelde bakıldığında kız öğrencilerin yüksek öğrenimdeki paylarının, toplamın 1/3'ü civarında olduğu görülmektedir. Üniversitelerimizde görev alan kadın öğretim elemanı sayısı ise yükselmeye devam etmektedir.

Ülkemizde yüksek öğrenimin bütün dallarına kız öğrencilerin katılımı vardır. Ancak, bilim dallarına göre dağılıma bakıldığında eşitlikten uzak bir dağılımın söz konusu olduğu görülmektedir. 1996-1997 öğretim yılı verilerine göre kız öğrencilerin yüksek öğrenim kurumlarına katılım oran-

ları, ev ekonomisinde %95, tıpta %41, iletişimde %55.6, eğitim fakültele-
rinde %44.7, insani bilimler ve edebiyat fakültelerinde %7.07, güzel sa-
natlarda %58.3, mühendislikte %23'tür.

Oranlarda gözlendiği gibi kız öğrencilerin geleneksel olarak "kadına
uygun" diye düşünölen alanlarda yoğunlaşmasına karşın kadın alanı ola-
rak düşünölmeyen mühendislikte son yıllarda kız öğrenci oranları bariz
bir artış göstermiş, 1982-1983 öğretim yılında %18.7 olan oran, 1996-
1997 öğretim yılında %23'e yükselmiştir. Bu yükselme "mühendislik" ge-
nel kategorisinde yer alan farklı dalların niteliği ile ilgilidir. Örneğin, mi-
marlık ve şehir planlaması bölümünde kız öğrenci oranı yaklaşık %50'dir.

Öte yandan, kız öğrencilerin tıp ve hukuk gibi alanlardaki varlığı Tür-
kiye'de hep görece yüksek iken, son yıllarda hem bu alanlarda ciddi ar-
tışlar görölmüş, hem de işletmecilik, iletişim gibi yeni gelişen alanlarda
kız öğrenci oranları erkeklerle eşitliğe yaklaşmıştır.

Ölkemizde kız öğrencilerin okul öncesi, genel, teknik, mesleki ve yük-
sek öğretime girişini engelleyen yasal engel bulunmamakla beraber, ka-
dın-erkek okullaşma oranları arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Bu
fark, ölkenin az gelişmiş bölgeleri ile gelişmiş bölgeleri karşılaştırıldığın-
da daha da belirginleşmektedir.

**Tablo 5. 1994-1995 Öğretim Yılı Bölgelere ve Okul Türlerine Göre
Okullaşma Oranları**

Bölgeler	İlkokul		Ortaokul		Lise		Üniversite	
	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek
Türkiye	87.3	91.3	44.6	61.9	30.8	42.3	7.3	9.7
Marmara	97.8	100.4	60.9	75.8	44.1	46.7	6.6	8.3
Ege	92.7	94.3	50.6	64.7	35.4	41.7	5.5	6.3
Akdeniz	92.7	95.9	46.4	59.9	31.4	40.6	2.5	4.3
İç Anadolu	92.8	94.5	57.6	74.7	41.8	53.6	21.3	25.8
Karadeniz	89.0	91.7	38.5	59.6	27.1	45.1	3.4	6.1
Doğu Anadolu	69.0	80.4	22.8	46.5	14.7	34.6	3.1	5.9
Güneydoğu Anadolu	66.2	76.5	17.9	38.1	10.3	25.4	0.9	2.0

Kaynak: Yıllık Eğitim Göstergeleri Serisi, DİE, 1996

Kız çocuklarının işgücünden daha fazla yararlanması, erken evlilikler, okula geç başlama, kızların eğitimine ilişkin güdülenme eksikliği, eğitim maliyetinin yüksekliği, ataerkil değer yargıları ve bunlara bağlı olarak eğitimin geleceğe yönelik bir katkısının olmayacağı düşüncesi özellikle kız çocuklarının eğitimini olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir.

Cumhuriyet dönemi boyunca ülkenin temel gündem maddelerinden birini oluşturan eğitime, özellikle temel eğitim çağındaki çocukların eğitim olanaklarından daha fazla yararlanması için kamusal düzeyde büyük yatırımlar yapılmıştır. Bu yatırımların yarattığı eğitim olanaklarından yararlananların, başka bir deyişle okula giden çocukların göstergeler düzeyinde izlenmesi gerçekleştirilmektedir. Okula gidemeyen çocuklarla ilgili göstergeleri özellikle nedensellik bağlamında ortaya çıkaracak Türkiye kapsamında bir araştırma yapılmamıştır. Ancak Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından 1994 yılında gerçekleştirilen Çocuk İşgücü Eğitim Modülü bu konuda yeni yaklaşımlar sağlayacak verilerin derlenmesini sağlamıştır.

Türkiye’de 6-14 yaş grubundaki kız çocuklarının %15.9’u (916.449), erkek çocuklarının %9.9’u (605.549) okula devam etmemektedir. 6-9 yaş grubunda okula devam etmeyen kız çocuk oranı, 14 yaşında % 40 gibi çok yüksek bir orana ulaşmaktadır. Aynı oran erkek çocuklar için %27.3’dür.

Hanehalkının ekonomik düzeyi ve hanehalkı gelirinini paylaşılacağı çocuk sayısı büyük oranda kız çocuğunun okula gidip gitmemesini belirlemektedir. En düşük gelir grubunda okula gitmeyen kız çocuk oranı % 23.8 iken, en yüksek gelir grubunda % 7.4’e düşmektedir. Aynı oranlar erkek çocuklar için sırasıyla % 14.8 ve 3.8’dir.

Kardeş sayısı 5’i geçtiğinde de kız çocuklarının okula gitme olasılığı hızla düşmektedir. 5 ve daha fazla kardeşi olan kız çocuk % 24.6 oranla okula gidemezken, tek çocuk olan kız çocuğu % 9 oranla okula gidemektedir.

Ayrıca hanehalkı reisinin cinsiyeti de okula gitmeme oranını etkilemektedir. Hanehalkı reisi kadın olan ailelerdeki kız çocukları % 11 oranla okula gidemezken, hanehalkı reisi erkek olan ailelerde bu oran % 7’ye düşmektedir.

Tablo 6. Hane Gelirine Göre Okula Gitmeyen Çocuk Oranı, 1994(%)

(Hane Geliri 1994 yılı Fiyatlarıyla)

Gelir Düzeyi	Kız	Erkek
3 milyondan az	23.8	14.8
3-12 milyon	16.4	10.0
12-21 milyon	10.6	8.4
21-30 milyon	4.8	1.5
30+	7.4	3.8

Kaynak: Çocuk İşgücü, DİE, 1997

Tablo 7. Kardeş Sayısına Göre Okula Gidemeyen Çocuk Oranı, 1994(%)

Kardeş Sayısı	Kız	Erkek
1	9.0	7.1
2	10.1	6.1
3	11.3	8.4
4	15.9	10.3
5+	24.6	15.6

Kaynak: Çocuk İşgücü, DİE, 1997

Kız çocuklarının başlıca okula gitmeme nedenleri; okula ilgi duymama (%24.7), okul masraflarının yüksek olması (%17.2), ailenin izin vermemesi (%14.0), ev işlerinde aileye yardım etmek zorunda olmak (%11.3) ve hanehalkının ekonomik faaliyetlerine yardım etmek zorunda olmak (%7.5) olarak sıralanmaktadır

**Tablo 8. Okula gitmeme nedenine göre çocuk oranı,
Türkiye Ekim 1994(%)**

	Kız	Erkek
Toplam	100.0	100.0
Uygun okulün olmaması	4.0	4.3
Okula ilgi duymama	24.7	29.1
Okul masraflarının çok yüksek olması	17.2	12.2
Öğretmenleri ile iyi geçinememe	0.1	0.0
Sakatlanma veya hastalanma	3.5	3.8
Küçük kardeşlerine bakmak zorunda olma	1.8	0.2
Ev işlerinde ailesine yardım etmek zorunda kalma	11.3	3.0
Hane halkının ekonomik faaliyetlerinde yardım etmek zorunda olma	7.5	11.9
Ücretli çalışmak zorunda olma	2.0	8.9
Ailenin izin vermemesi	14.0	5.3
Diğer	13.9	21.3

Kaynak : Çocuk İşgücü, DİE, 1997

() (6-14 yaş grubundaki okula gitmeyen ya da okulu terkederek çocuklar)*

Eğitim sistemi içindeki yeri giderek daha çok önem ve ağırlık kazanan yaygın eğitim kursları ile nitelikli insangücü yetiştirmeye önem verilmektedir. Kadınlar bu kurs türleri içinde genellikle meslek kazandırıcı özelliği bulunmayan Halk Eğitim Merkezi ve Kuran Kurslarında yoğunlaşmaktadır (Bu kurslarda 100 erkeğe düşen kadın sayısı sırasıyla 906 ve 204'tür).

Tablo 9. Kurs Türlerine Göre Yaygın Eğitim Kurumlarında Başarı Gösterenler, 1993-1994

	Kadın	Erkek	100 erkeğe düşen kadın sayısı
Genel Toplam	1.416.167	1.178.082	120
Pratik kız sanat okulu	123.592	0	-
Olgunlaşma enstitüsü	1.382	0	-
Endüstri pra.san.okulu	4	129	3
Yetişkin teknik eğit. merkezi	0	191	-
Mesleki eğitim merkezi	40	755	5
Halk Eğitim Merkezi (1)	864.586	95.463	906
Çıraklık eğitim merkezi	0	191.343	-
Özel kurslar	178.476	649.579	27
Özel Dershaneler	134.519	182.698	74
3308 sa.Ka.Mes.Kursları(2)	404	2.587	16
Kuran kursları	113.164	55.337	204

Kaynak: Yaygın Eğitim İstatistikleri, DİE, 1995

(1) Okuma yazma kurslarını da kapsar

(2) Mesleki ve Genel Öğretim Okulları ile Yaygın Eğitim Kurumları içinde açılan Meslek Kurslarıdır.

1997 yılına kadar zorunlu eğitimin 5 yıl olduğu ülkemizde zorunlu eğitim bu tarihten itibaren 8 yıla çıkarılmıştır. İlköğretim ve Eğitim Kanununda yapılan bir değişiklikle ilköğretim kurumlarının 8 yıllık okullardan oluşacağı ve kesintisiz eğitim yapılacağı kararı kabul edilmiştir. Söz konusu Kanun 18 Ağustos 1997 tarih ve 23084 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiş olup, 1997-1998 öğretim yılından itibaren uygulamaya konulmuştur. 8 yıllık eğitim kız çocuklarının okullaşması açısından önemli bir artış sağlayacak ve orta düzey okullara devam etmeyi kolaylaştıracaktır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından uygulanan çeşitli programlar ile örgün eğitime hiç başlamamış ya da belirli bir aşamadan sonra ayrılmış genç kız ve kadınlar için yaygın eğitim faaliyetleri sunulmaktadır. Okul-

dan erken ayrılan kız çocuklarına ve kadınlara beceri eğitimi verilerek gelir getirici faaliyetlere yönlentilmeleri ve kooperatifleşmeleri teşvik edilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından uygulamaya konulan "Genç Kız ve Kadınların Eğitimini Geliştirme Projesi", yetişkin okumaz-yazmazlığı sorununun çözümünde önemli bir araç olacaktır. Proje ile 7-14 yaş grubunda okuma-yazma bilmeyenlere okuma-yazma kursu açılmaktadır.

Mesleki ve teknik eğitim kurumlarında yeni bir yapılanmayı öngören Mesleki ve Teknik Eğitimi Geliştirme Projesi (METGE) kapsamında, örgün ve yaygın eğitim müfredat programları modüler eğitim sistemine göre bir bütünlük içinde uygulanmaktadır. Bu eğitim modeli; örgün eğitime devam eden kız çocuklarının okuldan erken ayrılması durumunda devam ettiği modüllere uygun meslek sertifikasını alarak istihdam olanağı sağlamaktadır. Ayrıca, örgün eğitime devam etme şartlarını taşımayan kadınlar da, istedikleri modülleri seçerek meslekte bir düzeye uygun sertifika kazanmaktadırlar.

Yine Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1994-1995 öğretim yılından başlayarak okuldan erken ayrılan kız çocuklarına ve her yaşta kadınlara önemli bir eğitim olanağı hazırlayan açık lise uygulaması başlatılmıştır.

2- SAĞLIK

Türkiye'de doğurganlık çağındaki kadınların ve çocukların nüfus içinde büyük yer tutması, yüksek bebek ve çocuk ölüm hızları, yüksek anne ölümlülüğü, aile planlaması hizmetlerine olan yaygın talep ve doğum öncesi ve sonrası bakım hizmetlerinin yetersizliği gibi nedenlerle, ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması hizmetleri son yıllarda hükümetlerin anti-natalist (doğurganlığın azaltılmasını amaçlayan) politikaları içinde öncelikli yer tutmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri tarafından 1960'ların ortalarına kadar pronatalist (doğurganlığın arttırılmasına yönelik) nüfus politikaları uygulanmış, ancak daha sonra antinatalist bir politika benimsenmiştir. Nüfus politikasındaki bu değişiklik, 1965 yılında çıkarılan Nüfus Planlaması Hakkındaki Kanun ile resmileştirilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında ağır kayıplar verilmesi, ülkenin savunma gereksinimleri, insan gücü yetersizliği ve yüksek bebek-çocuk ölümlülüğü gibi nedenlerle Cumhuriyetin ilk yıllarında doğurganlığı ve nüfusu arttırmaya yönelik bir politikanın gerekli olduğu düşüncesi hakim olmuştur. Doğurganlık ve nüfus artışını doğrudan ve dolaylı olarak etkilemeye yönelik bir dizi kanun çıkarılmıştır. Bu kanunlar arasında beşten fazla çocuğu olan kadınların para ile ödülendirilmesi, gebeliği önleyici yöntemlerin ithalinin, satışının ve kürtajın yasaklanması sayılabilir.

Tıbbi nedenlerle, özellikle de yasa dışı yollarla yapılan kürtajlar sonucunda pek çok annenin hayatını kaybettiğinin anlaşılması üzerine, 1950'lerin sonlarında Türk hükümetlerinin nüfus artışı konusundaki geleneksel tutumları değiştirmeye başlamıştır. Yüksek kentsel nüfus artışı ve istihdam sorunları da hükümetlerin bu konudaki tutumlarını değiştirmelerinde önemli rol oynamıştır. Nüfus politikasındaki bu değişikliğin öncülüğünü Devlet Planlama Teşkilatı ve Sağlık Bakanlığı yapmış ve önceki politikalar, gebeliği önleyici yöntemlerin sınırlı da olsa ithaline izin verecek şekilde liberalize edilmiştir. Nüfus Planlaması Hakkındaki Kanun 1965 yılında kabul edilmiş ve yeni aile planlaması politikasını yürütme sorumluluğu Sağlık Bakanlığına verilmiştir.

Nüfus Planlaması Hakkındaki Kanun, 1983 yılında yeniden gözden geçirilmiş, daha liberal ve daha geniş kapsamlı yeni bir kanun çıkarılmıştır. Bu yeni kanun ile, 10 haftaya kadar olan gebeliklerin kürtajla sona

erdirilmesi ve gönüllü cerrahi kısırlaştırma yasalaştırılmış, yardımcı sağlık personelinin Rahim İçi Araç (RIA) uygulama konusunda eğitilmesi amaçlanmış, aile planlaması ve ana-çocuk sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesi yönünde bir dizi önlem alınmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerin temel sorunlarından biri olan hızlı nüfus artışı ülkemiz açısından da sorun olmaya devam etmektedir. Dünya nüfusunu arttıran ilk 25 ülkeden biri olan ülkemizde de hızlı nüfus artışının yol açtığı sorunlar olan nüfus-sağlık, nüfus-kalkınma ve nüfus-çevre ilişkileri üzerinde durulmaktadır.

Nüfus artışı yani aşırı doğurganlık ise kadın ve çocuk sağlığını olumsuz etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Doğurganlık eğilimleri toplumların sosyal ve kültürel yapılarından etkilenmekte, kadının eğitim durumu ve statüsü doğurganlığını ve sağlığını doğrudan etkilemektedir.

Bütün bu süreç sonucunda Türkiye’de kadınlara yönelik sağlık hizmetlerinde büyük bir iyileşme görülmekle birlikte sayısal göstergelere bakıldığında henüz istenilen düzeye ulaşamadığı görülmektedir. Kadınların bu durumu ülke genelinde temel sağlık göstergeleri ile de bir paralellik göstermektedir.

Ülke çapında sağlık politikaları geliştirmek, uygulamak ve sağlık hizmetlerini sunmak görevi resmi olarak Sağlık Bakanlığı’na verilmiştir. Sağlık Bakanlığının yanı sıra diğer sektörler ve hükümet dışı kuruluşlar da bazı sağlık hizmetlerinin yürütülmesine katkıda bulunmaktadır.

Sağlık Bakanlığı verilerine göre, sağlık kurumlarında 1997 yılı itibarıyla bir yatağa düşen nüfus sayısı 389’dur. Toplam 78 198 hekimin bulunduğu ülkemizde bir hekime düşen nüfus sayısı ise 801 dir. 1997 yılı itibarıyla kişi başına düşen sağlık harcaması toplam 119.8 dolardır ve Gayri Safi Milli Hasılda sağlık harcamaları payı ise %4.0 dür. Yine aynı yıl itibarıyla ülkemizde; 11 902 sağlık evi, 5 270 sağlık ocağı ve 275 Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Merkezi (AÇS-AP) bulunmaktadır. Tüm bu birimlerde verilen Temel Sağlık Hizmetleri, sayıları toplam 1098 olan yataklı tedavi kurumlarınca desteklenmektedir. Ne var ki Türkiye’de birinci ve ikinci basamak sağlık kuruluşları arasındaki hizmet-destek bağı ve sevk zinciri düzenli olarak işlememektedir ve bu konu özellikle üreme sağlığı (obsterik) hizmetlerini olumsuz yönde etkilemektedir.

1993 yılı Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması verilerine göre Türkiye’de doğurganlık azalmaya devam etmektedir. Türk kadınlarının şimdiki doğurganlık hızlarını doğurganlık çağlarının sonuna kadar devam ettirdikleri takdirde, doğurganlık çağlarının sonunda ortalama olarak 2.7 çocuğa sahip olabilecekleri görülmektedir. En yüksek doğurganlık hızı 20-24 yaş grubunda gözlenmektedir. Bölgeler arasında doğurganlık hızları bakımından belirgin farklılıklar bulunmaktadır. En yüksek doğurganlık hızı Doğu Anadolu’da (kadın başına 4.4 canlı doğum), en düşük doğurganlık hızı ise Batı Anadolu’dadır (kadın başına 2.0 canlı doğum). Doğurganlık kentsel ve kırsal yerleşim yerlerine ve eğitim düzeyine göre de farklılık göstermektedir. Kırsal yerleşim yerinde yaşayan kadının, kentsel yerleşim yerinde yaşayan kadına göre yaklaşık olarak bir canlı doğum daha fazla yapacağı anlaşılmaktadır. Eğitimi olmayan kadınların, en az ilkokul mezunu olan kadınlara göre bir canlı doğum daha fazla yapacakları hesaplanmıştır. En az ortaokul mezunu olan kadınlarla karşılaştırıldığında ise, eğitimi olmayan kadınların 2.5 doğum daha fazla yapacakları sonucu elde edilmektedir.

Tablo 10. Temel Özelliklere Göre Doğurganlık

Temel Özellik	Toplam Doğurganlık Hızı (15-49 yaşındaki kadınlar)	Ortalama Canlı Doğum sayısı (40-49 yaşlarındaki kadınlar)
Yerleşim Yeri		
Kent	2,4	4,0
Kır	3,1	5,6
Bölge		
Batı	2,0	3,5
Güney	2,4	4,8
Orta	2,4	4,7
Kuzey	3,2	4,7
Doğu	4,4	7,3
Eğitim		
Eğitimi yok/İlkokul bitirmede	4,2	5,9
İlkokul mezunu/Orta bitirmede	2,4	3,7
Ortaokul mez.+	1,7	2,2
Toplam	2,7	4,6

Kaynak: HÜNEE Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 1993

Aile planlamasında başarının ilk adımı, aile planlaması yöntemlerinin bilinmesidir. Türk kadınlarının hemen hemen bütünü en az bir yöntem bilmektedir. En az bir yöntem bilen kadınların büyük çoğunluğu yöntemleri nereden temin edebileceklerini de bilmektedirler. Evli kadınların % 80'i yaşamlarının bir döneminde bir yöntem kullanmışlardır. Kadınların %62.6'sı herhangi bir yöntem kullanmakta, %37.4'ü ise doğum kontrol yöntemi kullanmamaktadır. Kullanıcıların çoğunluğu modern yöntemleri kullanmaktadır (%35); ancak önemli oranda kadın da geleneksel yöntemleri kullanmaktadır (%28). RİA(rahim içi araç), en yaygın olarak kullanılan modern yöntemdir (% 19). RİA'yı modern yöntemler içinde kondom (% 7) ve gebeliği önleyici hap (% 5) izlemektedir. Yöntem kullanımı açısından bölgeler arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Halen gebeliği önleyici bir yöntem kullanan kadınların oranı Doğu Anadolu'da % 42 iken Batı Anadolu'da % 72'dir. Diğer üç bölgede bu oran % 60'ın üzerindedir. Kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe yöntem kullanım oranlarının artması da dikkat çekicidir.

Tablo 11. Temel Özelliklere Göre Aile Planlaması Yöntemi Kullananlar

	Herhangi bir Yöntem	Modern Yöntem	Geleneksel Yöntem	Yöntem Kullananlar	Toplam
Yerleşim Yeri					
Kent	66,2	38,9	27,3	33,8	100
Kır	56,1	26,8	29,3	43,9	100
Bölge					
Batı	71,5	37,3	34,2	28,5	100
Güney	62,8	36,7	26,0	27,3	100
Orta	62,7	36,6	26,1	37,3	100
Kuzey	64,2	29,8	34,4	35,8	100
Doğu	42,3	26,3	16,0	57,7	100
Eğitim					
Eğitimi yok/ İlkokul bitirmede	50,4	25,6	24,8	49,6	100
İlkokul mezunu/ Orta bitirmede	67,5	35,9	31,5	32,6	100
Ortaoku mez.+ Toplam	73,0	49,7	23,3	27,0	100
	62,6	34,5	28,1	37,4	100

Kaynak: HÜNEE Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 1993

HÜNEE Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması sonuçlarına göre, ülkemizde üreme dönemindeki kadınların %28'i en az bir kez isteyerek düşük yapmışlardır; 100 gebelikte; toplam düşük hızı %29.4, isteyerek düşük hızı %17.9, kendiliğinden düşük hızı ise %11.5'tir. İsteyerek düşüklerin %60'ı kontraseptif yöntem başarısızlığından sonra oluşurken, %18'i kullanılan yöntemin bırakılmasına bağlı olmaktadır. Yöntem başarısızlıklarında en büyük grubu geri çekme yöntemi oluşturmaktadır ve bunların %47'si isteyerek düşük yapmaktadırlar. İsteyerek düşük hızı batı bölgesinde, kentsel kesimde ve eğitilmiş grupta daha yüksektir.

Yine aynı araştırma sonuçlarına göre doğumların %30'u 24 aydan kısa doğum aralıklarından sonra meydana gelmiştir. Batı Anadolu Bölgesinde kısa doğum aralığı oranı %25 iken, Doğu Anadolu Bölgesinde bu oran %33'e yükselmektedir. Son doğan çocuğun yaşayıp yaşamaması ve cinsiyeti doğum aralığını etkilemektedir. Son doğan çocuk yaşamıyorsa ya da kız çocuk ise doğum aralığı genellikle kısa olmaktadır.

İlk evlenme yaşı, doğurganlığın önemli belirleyicilerinden biri olup, yükselmeye devam etmektedir. Türkiye'de 15 yaşındaki adölesanların %1'i, 16 yaşındakilerin %3,4'ü, 17 yaşındakilerin %8.1'i, 18 yaşındakilerin %15'i ve 19 yaşındakilerin %23'ü ya anne olmuş ya da ilk çocuğuna gebe kalmıştır. Bu göstergeler yerleşim yeri- bölgeye ve kadının eğitim düzeyine göre büyük farklılıklar göstermektedir. 25-49 yaşlarında olan kadınlar arasında eğitimi olmayanların en az ortaokul mezunu olanlara göre yaklaşık olarak 5 yıl daha önce evlendikleri görülmektedir.

Türkiye'de anne ölümleri ile ilgili ülkenin tümünü yansıtan güncel veriler ne yazık ki yoktur. Ancak mevcut veriler incelendiğinde anne ölümlerinin yıllar itibariyle giderek azaldığı görülmektedir. 1974 yılında yüzbin canlı doğumda 207 olan Anne Ölüm Hızı (AÖH) 1989'da 132'ye düşmüştür. Bu düşüş trendi göz önüne alınarak son yıllarda AÖH'nin yüz bin canlı doğumda 100 civarında olduğu düşünülmektedir. En son 1996 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından seçilen 53 ilin doğum yapılan tüm hastanelerinde (615 merkez) anne ölümlerinin sayısı ve nedenlerini belirlemek amacı ile bir araştırma başlatılmıştır. Araştırmanın ilk sonuçlarına göre; anne ölümlerinin kadın ölümleri içerisindeki payı %5.2 olarak belirlenmiştir. Gelişmiş ülkelerde anne ölümlerinin kadın ölümleri içerisindeki oranı %1 iken bu oran ülkemizde %5.2 gibi oldukça yüksek bir seviyededir.

Araştırma verilerine göre;

Anne Ölüm Hızı yüz bin canlı doğumda 54.2'dir.

Anne ölümlerinin %29'u gebelikte, %10'u doğumda %61'i ise doğumdan hemen sonra veya ilk 42 gün içinde meydana gelmiştir.

Anne ölümlerinde daha çok doğrudan obstetrik nedenler (%83) sorumlu olup, bu nedenlerin dağılımı ise; %33.3 kanama, %20.1 Toksemi, %13.8 enfeksiyon, %10.1 emboli ve %5.7 diğer nedenlerdir. Bu çalışmada doğrudan obstetrik nedenlere bağlı ölümlerin %77.8'i önlenabilir olarak değerlendirilmiştir. 1993 TNSA sonuçlarına göre de ülkemizdeki gebelerin %68'i, uygun olmayan yaş, kısa gebelik aralığı, gebelik sayısının fazla olması gibi risklerden en az birini taşımaktadır.

Kadınların %62'si sağlık personelinde doğum öncesi bakım almaktadır (% 47'si doktordan ve % 16'sı hemşire veya ebeden). Doğum öncesi bakımda yerleşim yeri ve bölgesel farklılıklar da belirgindir. Kentlerde yaşayanlar, köylerde yaşayanlardan daha fazla doğum öncesi bakım almaktadırlar (Kentlerde % 73, kırsal kesimlerde % 46). Doğum öncesi ba-

kımdan yararlanma oranı, eğitim düzeyi ile belirgin bir şekilde artmaktadır.

Kadınların gebelik sırasında tetanoz aşısı olması çok yaygın değildir (Kadınların % 16'sı bir, % 26'sı ise iki veya daha fazla doz tetanoz aşısı olmuşlardır).

Türkiye'de doğumların % 60'ı sağlık kuruluşunda, % 40'ı ise evde gerçekleşmektedir. Kırsal kesimde doğumların % 59'u evde, kentlerde ise % 73'ü sağlık kuruluşunda olmaktadır. Doğum esnasında sağlık kuruluşunun kullanılması ile eğitim düzeyi arasında güçlü bir ilişki vardır. Evde doğum oranı eğitim düzeyinin yükselmesi ile büyük bir düşüş göstermektedir. Annenin eğitim düzeyi en az orta öğretim seviyesinde olduğu durumlarda doğumların % 88'i sağlık kuruluşunda ve hemen hemen hepsi (% 98'i) doktor, hemşire veya ebe yardımı ile gerçekleştirilirken, hiç eğitim almamış kadınlar doğumlarını % 31 oranla sağlık kuruluşunda gerçekleştirmektedirler.

Tablo 12. Doğumun Yapıldığı Yer

		Sağlık Kuruluşu	Evde	Diğer	Toplam
Yerleşim Yeri	Kent	72.5	27.4	0.1	100
	Kır	40.5	59.2	0.3	100
Bölge	Batı	80.2	19.8	0.0	100
	Güney	62.8	37.0	0.2	100
	Orta	64.0	35.9	0.1	100
	Kuzey	66.1	33.6	0.3	100
	Doğu	30.2	69.6	0.2	100
Annenin Eğitim Düzeyi					
Eğitim yok/ilkokul bitirmede		34.0	65.7	0.3	100
İlkokul mezunu/orta bitirmede		70.7	29.1	0.2	100
Ortaokul mezunu+		88.0	12.0	0.0	100
Toplam		59.6	40.2	0.2	100

Kaynak: HÜNEE Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 1993

Ülkemizde, kadın ve çocuk hastanelerinin sayısı ihtiyaca cevap verecek sayıda değildir.1997 yılı Sağlık Bakanlığı verilerine göre 9'u Sağlık Bakanlığı dışındaki kurumlara ait olmak üzere toplam 45 kadın ve çocuk hastanesi bulunmaktadır. Doğum hastanelerinde 10 000 nüfusa düşen yatak sayısı 2.5 dir.

Türkiye'de HIV vakalarının büyük çoğunluğu cinsel ilişki ile bulaşmaktadır. HIV bulaşma trendi yavaş, ancak düzenli bir artış göstermektedir. 1998 yılı Eylül ayı itibariyle toplam 829 HIV/AIDS vakasından 209'u kadınlarda görülmüştür.

2827 sayılı Nüfus Planlamasına Dair Kanuna dayalı olarak çıkarılan 509 sayılı yönetmelik gereğince Nüfus Planlaması Danışma Kurulu oluşturulmuştur. İlgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve gönüllü kuruluş temsilcilerinden oluşan Nüfus Planlaması Danışma Kurulu Sağlık Bakanlığı koordinasyonunda biraraya gelerek nüfus planlaması ile ilgili konuları gözden geçirmektedir.

Ülkemizde, 1994 Kahire Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı ve 1995 4.Dünya Kadın Konferansı önerileri doğrultusunda, geleneksel anne sağlığı yaklaşımı, kadını tüm yaşamı boyunca ele alan daha kapsamlı "Kadın Sağlığı" yaklaşımına dönüştürülmüştür. Bu anlayışla, Sağlık Bakanlığı koordinatörlüğünde kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar, özel sektör ve sendikaların katılımı ile 1994 yılında başlatılan bir çalışma sonucunda "Kadın Sağlığı ve Aile Planlaması Ulusal Eylem Planı" hazırlanmıştır. 1998 yılı Haziran ayında kamuoyuna duyurulan Eylem Planı 6 ana gruptan oluşmaktadır ve gruplardan biri de "Kadının Statüsü" başlığını taşımaktadır. Ulusal Eylem Planı hazırlanırken kadın sağlığı ve aile planlamasında 2000 yılı temel hedefleri;

Anne ve perinatal ölüm hızının 1990 yılına göre %50 azaltılması,

Aile planlaması yöntemi kullananlar arasında modern yöntem kullanma oranının % 70'e çıkarılması,

Tüm gebelerin tesbit edilmesi ve doğum öncesi bakım almalarının sağlanması,

Bütün doğumların sağlıklı koşullarda olmasının sağlanması,

Sağlık hizmet göstergelerinde bölgelerarası farklılıkların yarı yarıya azaltılması olarak belirlenmiştir.

Ülkemizde kadın sağlığına yönelik etkili hizmet veren çok sayıda gönüllü kuruluş bulunmaktadır. Pekin taahhütlerimizin yerine getirilmesi

amacıyla, 1996 yılında Devlet Bakanlığı öncülüğünde kadın sağlığı alanında faaliyet gösteren 17 gönüllü kuruluş biraraya gelerek Gönüllü Kuruluşlar Ulusal Kadın Sağlığı Komisyonu (KASAKOM) adıyla kadın sağlığı konusundaki güçlerini birleştirmişlerdir. Komisyonun Aile/Kadın Sağlığı ve Eğitimi konulu projeleri, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde topluma dayalı yaklaşım ile uygulanmaya başlamıştır. Projenin amaçları kısaca şu şekilde özetlenebilir;

- Kadın, genç kız ve çocukların genel sağlık düzeylerini yükseltmek,
- Sağlık hizmet kalitesinin yükseltilmesini güvence altına almak,
- Kadın ve genç kızların eğitim düzeylerini yükseltmek ve kız çocukların temel eğitime katılımları için ebeveynlerini bilinçlendirmek, destek vermek,
- Kadın ve genç kızların beceri, meslek kazanmalarına, üretime katılmalarına destek vermek,
- Kadınların statüsünün geliştirilmesi için erkeklerin de katılımını sağlamak,
- Gönüllü kuruluşların güçlendirilmesini ve programın sürdürülebilirliğini sağlamak,

Kadın/Aile Sağlığı ve Eğitimi Projesinin Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 12 ilde 5 yıl süreli olarak uygulanması planlanmaktadır. Bu iller sosyo-ekonomik göstergeler dikkate alınarak belirlenmiştir. Projenin Batman'daki uygulaması Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından ortaklaşa yürütülen 'Kadının Kalkınmaya Katılımını Güçlendirme Ulusal Programı Projesi' tarafından desteklenmektedir.

Türkiye'de kadın sağlığının iyileştirilmesine yönelik Ulusal Eylem Planının hazırlanmış olması, sektörlerarası işbirliğinin giderek artması, kapsamlı bir aile planlaması yasasının varlığı, kadın sağlığı ve aile planlaması hizmetlerinin yaygın olarak verilebilmesi için fizik ve insan gücü alt yapısının mevcut olması ve çözüm getirmeye yönelik uygulanan pilot projelerin olumlu ve yol gösterici sonuçlarının alınması gibi uygulama ve çalışmalar ülkemizde kadın sağlığının iyileştirilmesi açısından ümit vericidir. Ancak, Dünya Sağlık Örgütünün de vurguladığı gibi kadın sağlığının iyileştirilmesinde sağlık hizmetleri tek başına yeterli değildir. Sağlık hizmetlerinin verilmesinden kaynaklanan eksikliklerin hızla giderilmesinin yanı sıra kadının statüsünün yükseltilmesi ve her alanda cinsiyetler arası eşitliğin sağlanması ülkemizde de kadın sağlığını istenen düzeye daha hızlı ulaştıracaktır.

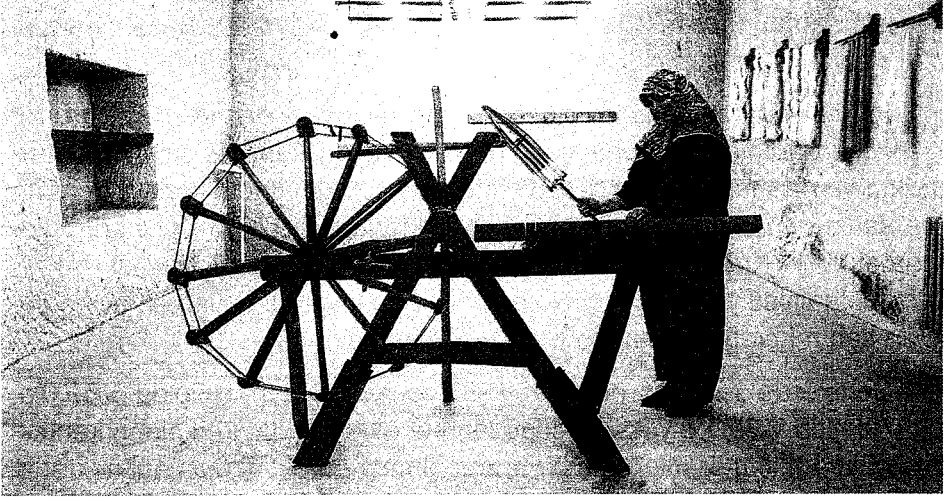
3. İSTİHDAM

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana geçen 75 yıllık süreç ülkeyi tarımsal üretim yapısından sanayi ve hizmetlere, geleneksel toplum yapısından modern topluma doğru dönüştürme çabalarının tarihidir. Bu dönüşüm sırasında yaşanan sorunların çoğunluğu kaynakların verimli kullanılmamasına dayanmaktadır.

Hızlı nüfus artışı gösteren tüm gelişmekte olan ülkeler gibi ülkemizde de kaynak yetersizliği sorunu emek yoğun sektörlerde ağırlık verilerek çözülmeye çalışılmıştır. Çok yakın zamana kadar geçerli olan ucuz emeğin yerini artık üretim ve yönetim biçimlerindeki değişimlere uyum kabiliyeti gösterebilen emek almıştır. Ancak işgücümüzün uzmanlaşmış ve teknolojik gelişmelere uyum gösteren özellikler taşıyaması, sorunun boyutlarının giderek artmasına neden olmaktadır.

Kadın işgücüne yönelik beklentilerde hala geleneksel bakış tarzının güncelliğini korumakta olduğu görülmektedir. Bunda gerek kadının gerek toplumun kadını tanımlamada kullandığı önceliklerin etkisi büyüktür. Yani toplumun kadına ve kadının kendine biçtiği öncelikli rol " eş-anne" ve bunların doğal sonucu olarak ev kadınlığı olduğu sürece, işgücü olarak kadının " ucuz emek", "aile ekonomisine yardımcı" şeklinde tanımlanması kaçınılmaz olacaktır.

Kadınların eğitim düzeyi arttıkça, işgücüne katılım oranları artmakla birlikte, halen eğitimin her kademesinde kadınlar aleyhine bir eşitsizlik söz konusu olmaktadır. Aynı eğitim düzeyinde olsalar da iş piyasasında iş ve mesleklerin "kadın işleri" ve "erkek işleri" olarak farklı toplumsal kabul görmesinden dolayı kadınlar daha çok geleneksel kadın mesleklerinde yoğunlaşmakta; açık iş olması halinde dahi erkek işleri olarak görülen işlere başvurmakta çekimser davranmaktadır. Yasalarımızda meslek seçimi ve mesleğe alınmada cinsiyete dayalı ayırım olmamasına rağmen, uygulamada kadınların müfettişlik gibi bazı mesleklere alınmasının ve karar mekanizmalarına getirilmelerinin çoğu zaman engellendiği görülmektedir. Böylece kadınlar daha düşük statülü, düşük ücretli, süreksiz ve geçici, hatta sosyal güvenceden yoksun olarak çalışmaya razı olmaktadır. Ekonomik kriz dönemlerinde öncelikle kadınların işten çıkarılmaları ve idari yapının yeniden düzenlenmesi dönemlerinde kadınların bütün niteliklerine rağmen üst düzey görev alamamaları başlıca ayrımcılık örnekleridir.

Türkiye' de kadınların işgücüne katılımlarının, gerek kadınlar gerekse aile ve ulusal ekonomi için önemi kalkınma planlarında yer almakla birlikte, kadınların işgücüne katılımı konusunda istenilen düzeye ulaşamamıştır.

Yasalardaki eşitlikçi hükümlere rağmen, kadınların iş piyasasının gerektirdiği nitelikleri kazanamama ve işgücü piyasasına girişini sağlayacak gerekli mekanizmaların yetersizliği nedeniyle Türkiye' de kadının işgücüne katılımı erkeklere göre çok düşüktür.

Bu düşüklük hem mutlak olarak hem de erkeklerin işgücüne katılımları ile kıyaslandığında açıkça görülmektedir.

1997 yılında 12 ve daha yukarı yaştaki kadın nüfusun ancak % 25.2 si işgücüne katılmakta iken, erkekler için bu oran, %69.9 olarak gerçekleşmektedir.

Türkiye' de kadınların işgücüne katılımları sadece düşük değildir. Aynı zamanda bu katılımda, yıllara göre sürekli azalma söz konusudur. 1990' da 12 ve yukarı yaştaki kadın nüfusun %34.0 ı işgücüne dahil iken bu oran 1997 yılında %25.2 ye kadar inmiştir.

Bu azalmanın nedenlerinin başında iç göç gelirken, Türkiye' de 1955 yılından itibaren yaşanan kentleşme, tarımsal faaliyetlerden çekilme, tarımdaki makineleşme ve artan okullaşma azalmanın diğer nedenleridir. Ancak özellikle kadın nüfusun iş gücüne katılım oranındaki düşme, ka-

din istihdamının tarım ağırlıklı, kırsal kesimde üretim faaliyetlerinde faal bir role sahip yapısının yaşanan iç göçle beraber değişmesine bağlıdır.

İç göçle beraber kadın iktisaden faal nüfusun dışına çıkmakta, bir kısmı ev kadını konumuna girerken bazıları da kent işsizlerini oluşturmakta ya da marjinal işlerde çalışmaktadır. Çünkü kadın, yeterli donanımına sahip olmaması nedeniyle başka sektörlerde istihdam olanağı bulamamaktadır. Kırsal alanda ise tarımda yaşanan makineleşme ile birlikte erkek, iktisadi faaliyeti yürüttüğü için kendini istihdam içinde sayarken evine çekilen kadın kendini ev kadını olarak değerlendirmektedir.

Şehirlerde yaşayan nüfusun 1955'de %28.8 den 1990'da %59.0'a, 1997'de ise %65.1'e yükseldiği gözönüne alındığında, kadınların kentsel işgücüne katılım oranlarında bir artma olması gerektiği düşünülmektedir. Oysa kente göç, erkekler için işgücüne katılımında küçük bir düşüşle sonuçlanırken kadınların neredeyse tamamının işgücü dışında kalması sonucunu doğurmuştur.

Kadınların işgücüne katılımı açısından kırsal ve kentsel alanlar arasında ciddi farklılıklar vardır. 1997 yılı itibariyle kırsal alanlarda kadınlar için işgücüne katılım oranı %36.9, erkekler için %73.9 iken kentsel alanlarda kadınlar için bu oran %16.1 e, erkekler için %66.8 e düşmektedir.

Tablo 13 . Cinsiyete ve Yerleşim Yerine Göre İşgücüne Katılma Oranı (%)

Yıllar	TÜRKİYE				KENT				KIR			
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
1989 Nisan	35,1	75,7	55,3	16,4	71,8	44,5	54,4	79,9	66,8			
Ekim	34,4	75,2	54,6	17,2	71,1	44,5	52,0	79,8	65,4			
1990 Nisan	31,8	73,8	52,6	15,1	70,3	43,0	49,2	77,7	63,0			
Ekim	34,0	75,3	54,5	17,0	72,3	45,0	51,9	78,8	64,9			
1991 Nisan	33,2	74,9	53,9	15,3	70,0	42,9	52,2	80,5	65,9			
Ekim	32,3	72,4	52,2	13,8	70,0	42,2	52,0	75,1	63,3			
1992 Nisan	30,6	73,0	51,6	15,7	70,4	43,3	46,9	76,0	61,0			
Ekim	31,7	72,4	51,9	16,3	69,0	42,9	48,7	76,5	62,2			
1993 Nisan	29,9	71,0	50,3	15,0	67,7	41,6	46,5	75,1	60,4			
Ekim	30,6	70,3	50,3	16,7	68,0	42,6	46,3	73,2	59,4			
1994 Nisan	31,1	71,1	51,0	16,0	67,6	42,0	48,5	75,4	61,6			
Ekim	29,0	72,0	50,4	16,2	68,6	42,7	43,7	76,2	59,6			
1995 Nisan	30,3	70,7	50,4	14,9	66,6	41,0	48,4	75,9	61,8			
Ekim	30,7	71,2	50,8	15,5	66,6	41,3	48,7	77,0	62,5			
1996 Nisan	30,1	70,2	50,0	14,6	66,2	40,6	48,6	75,2	61,6			
Ekim	29,4	70,6	49,9	14,3	66,1	40,2	48,2	76,4	62,1			
1997 Nisan	27,9	69,2	48,4	14,5	64,4	39,3	45,0	75,5	60,0			
Ekim	25,2	69,9	47,4	16,1	66,8	41,4	36,9	73,9	55,1			

Kaynak: HİA Sonuçları, DİE (Ekim 1997)

(*) : 12+ yaş itibarıyla

Kadın ve erkek işgücünün eğitim düzeyleri arasındaki fark son yıllarda azalmakla birlikte kadınlar hala okuma yazma bilmeyen işgücünün (%57.1) yarısından fazlası oluşturmaktadır. Bu yüksek oran, kadın işgücünün ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlerde çalışmasından ve bu grubun çok küçük bir kısmının ilkököl veya ilkököl üstü eğitime sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Kentlerde ise aktif kadın işgücünün % 61.2 sı ilkököl sonrası eğitim görmüştür. Aynı oran erkekler için % 43.5 olarak gerçekleşmektedir. Eğitim, kadınların istihdamında çok önemli bir unsurdur. Çünkü eğitimsiz kadın istihdamda zorluklarla karşılaşmaktadır. Bir öğretim kurumuna devam etmek genellikle aile içi karar mekanizmalarının iznine bağlı olduğundan kadının ekonomideki yeri ve verimliliği küçük yaştan itibaren belirlenmektedir. Aynı şey erkekler için de geçerli olmakla birlikte aileler imkanlarını daha çok erkek çocuğunun eğitiminden yana kullanmaktadır. Tablo 14' den de anlaşıldığı gibi kadınların eğitim seviyesi arttıkça işgücüne katılım oranları artmaktadır. 1997 Ekim ayı Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre kentlerde yaşayan kadınların işgücüne katılma oranlarının ilkököl mezunları için %10.6, ortaokul mezunları için %13.8 ; orta ve dengi meslek okulları için %11.0; lise için %31.5; lise dengi meslek okulları için %47.3 ve üniversite mezunları için %72.2 olması bunun en iyi göstergesidir. Aynı oranlar erkekler için sırasıyla % 69.7, % 55.4, % 34.1, % 65.6, % 79.9 ve % 86.0'dır.

Tablo 14. Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılım

	TÜRKİYE		KENT		KIR	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
TOPLAM	25,2	69,9	16,1	66,8	36,9	73,9
Okuryazar olmayanlar	20,7	54,5	4,8	43,3	33,2	60,9
Okuryazar, okul bitirmemiş	20,0	54,6	6,5	44,8	35,8	61,8
İlkokul	24,3	73,9	10,6	69,7	39,4	78,3
Ortaokul	14,8	57,1	13,8	55,4	17,4	60,4
Orta dengi meslek	13,3	33,5	11,0	34,1	17,2	32,4
Lise	34,5	69,0	31,5	65,6	47,6	77,8
Lise dengi meslek	50,1	80,5	47,3	79,9	63,6	82,2
Yüksekokul veya fakülte	72,3	86,4	72,2	86,0	72,9	88,9

Kaynak: Ekim 1997, HİA Sonuçları, DİE, 1998

(*): 12+ yaş itibariyle

Ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşüklüğü kadın işgücünü çok genç yaşlarda üretimde yer almaya zorlamaktadır. Kadınlar, 12-14 yaş grubunda % 11.4, 20-24 yaş grubunda % 33.9 oranında işgücüne katılmaktadırlar. Kadınların en yüksek oranda işgücüne katıldığı 20-24 yaş grubu evlilik öncesinde kızların çeyiz hazırlama dönemi olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu oran 25-29 yaş grubunda düşüş göstererek % 28.5 olmaktadır. Bu yaş grubunun evliliğe ve çocuk sahibi olmaya denk düşmesi, evliliğin çalışma yaşamından vazgeçmede önemli bir etken olduğunu ve kadınlar için sosyal güvence ve statü kazandıran bir kurum olma niteliğini hala koruduğunu göstermektedir. İşgücüne katılma oranları erkekler için 45-49 yaş grubuna kadar düzenli bir artış göstermektedir. Erkeklerin işgücüne katılma oranı 12-14 yaş grubunda % 16.7, 20-24 yaş grubunda % 79.8 ve 25-29 yaş grubunda % 96.7 olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşgücünün yaş grubu ve eğitim durumuna göre dağılımı aynı zamanda işsizlerin niteliğini de göstermektedir. Örneğin işsizlerin %54.2 sini 12-24 yaş grubunun oluşturması, iş arayanların % 43.0 ünün ilkökul mezunu olması çalışmaya hazır kitlenin niteliğini ortaya koymaktadır. İş arayan kadınların % 63.1 i 12-24 yaş grubunda toplanmaktadır. İşsiz kadınlara eğitim durumu açısından bakıldığında ise %28.7 sini ilkökul mezunlarının, % 29.1 ini ise lise mezunlarının oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 15. Eğitim Durumuna ve Medeni Duruma Göre İşgücüne Katılım ve İşsizlik Oranları (%)

Yaş Grupları	TÜRKİYE						KENT						KIR					
	İşgücüne katılım oranı		İşsizlik oranı		İşgücüne katılım oranı		İşsizlik oranı		İşgücüne katılım oranı		İşsizlik oranı		İşgücüne katılım oranı		İşsizlik oranı			
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek		
TOPLAM	25,2	69,9	9,2	6,1	16,1	66,8	18,9	7,5	36,9	73,9	3,8	4,5						
12-14	11,4	16,7	8,6	10,3	5,8	11,0	22,8	16,6	17,9	23,3	3,3	6,9						
15-19	27,1	48,9	16,5	13,0	18,1	42,6	28,9	15,4	37,2	57,4	9,8	10,5						
20-24	33,9	79,8	19,7	15,0	27,7	75,1	31,0	15,6	43,5	86,3	8,7	14,4						
25-29	28,5	96,7	12,6	7,1	22,2	96,3	20,1	8,0	39,5	97,3	5,3	5,5						
30-34	29,1	97,5	7,2	3,5	22,0	98,0	13,3	4,4	40,0	96,6	2,0	2,0						
35-39	29,0	98,2	5,8	3,2	21,2	98,3	10,0	3,6	40,8	97,9	2,5	2,6						
40-44	27,9	94,2	3,3	3,5	17,0	93,7	7,2	4,4	43,4	94,9	1,1	2,0						
45-49	26,6	83,5	2,3	3,9	11,4	80,0	5,9	4,7	45,8	88,6	1,2	2,7						
50-54	24,7	71,9	0,9	5,0	6,2	63,1	6,6	9,0	45,9	83,3	-	1,1						
55-59	23,7	61,0	0,3	2,1	4,0	42,2	3,1	5,0	42,1	79,5	-	0,5						
60-64	19,9	51,4	-	2,1	3,2	32,3	-	7,1	34,3	68,2	-	-						
65+	10,2	31,9	-	1,3	0,8	15,7	-	4,9	18,8	44,7	-	0,3						
Medeni Durum																		
Hiç evlenmedi	30,0	49,4	17,3	13,7	25,0	45,6	26,3	16,3	36,2	54,6	9,6	10,9						
Evlü	24,3	81,2	4,8	3,7	12,7	78,5	12,9	4,7	39,3	84,8	1,5	2,4						
Boşandı	45,2	74,3	13,0	21,7	44,9	74,4	14,6	18,5	46,8	73,9	6,2	29,3						
Eş öldü	12,7	29,2	3,9	2,7	6,5	18,3	13,5	10,5	20,8	36,2	0,0	0,0						

Kaynak: Ekim 1997, HİA Sonuçları, DİE, 1998

Ekim 1997 Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre Türkiye’de istihdam edilenlerin işteki durumu incelendiğinde yaklaşık % 46.8’inin ücretli ve yevmiyeli, % 31.2 sinin kendi hesabına ve işveren, % 22 sinin ise ücretsiz aile işçisi olarak çalıştıkları görülmektedir.

Erkeklerin yarısı ücretli ve yevmiyeli, üçte biri de kendi hesabına ve işveren olarak çalışmaktadır. Oysa her on kadından altısı ücretsiz aile işçisi, üçü ücretli ve yevmiyeli, sadece biri işveren olarak veya kendi hesabına çalışmaktadır. Türkiye’de ücretsiz aile işçiliği hala önemli bir istihdam biçimidir. Ancak erkeklerin sadece küçük bir bölümü bu statüde çalışmaktadır. Oysa ücretsiz aile işçiliği kadınların en fazla yoğunluştukları istihdam biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 16. İşteki Duruma Göre İstihdam Edilenler, Türkiye 1997

	Sayı (bin kişi)			Oran %		Toplam içinde Kadın Oranı%
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	
Toplam	5.450	15.364	20.815	100,0	100,0	26,2
Ücretli veya maaşlı	1.478	6.051	7.530	27,1	39,4	19,6
Yevmiyeli	308	1.897	2.204	5,7	12,3	14,0
İşveren	49	1.102	1.151	0,9	7,2	4,3
Kendi hesabına	532	4.817	5.349	9,8	31,4	9,9
Ücretsiz aile işçisi	3.083	1.498	4.581	56,6	9,8	67,3

Kaynak: Ekim 1997, HİA Sonuçları, DİE, 1998

(*): 12+ yaş itibarıyla

Kent 1997

	Sayı (Bin kişi)			Oran %		Toplam içinde Kadın Oranı%
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	
Toplam	1.739	8.210	9.949	100,0	100,0	17,5
Ücretli veya maaşlı	1.278	4.626	5.905	73,5	56,3	21,6
Yevmiyeli	131	1.058	1.189	7,5	12,9	11,0
İşveren	37	830	867	2,1	10,1	4,3
Kendi hesabına	151	1.462	1.613	8,7	17,8	9,4
Ücretsiz aile işçisi	142	234	376	8,2	2,9	37,8

Kaynak: Ekim 1997, HİA Sonuçları, DİE, 1998

(*) : 12+ yaş itibarıyla

Tablo 16. (devam) İşteki Duruma Göre İstihdam Edilenler, Kır 1997

	Sayı (Bin kişi)			Oran %		Toplam içinde Kadın Oranı%
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	
Toplam	3.711	7.154	10.866	100,0	100,0	34,2
Ücretli veya maaşlı	200	1.425	1.625	5,4	19,9	12,3
Yevmiyeli	176	839	1.016	4,7	11,7	17,3
İşveren	13	271	284	0,4	3,8	4,6
Kendi hesabına	381	3.355	3.736	10,3	46,9	10,2
Ücretsiz aile işçisi	2.941	1.264	4.205	79,3	17,7	69,9

Kaynak: Ekim 1997, HİA Sonuçları, DİE, 1998

(*) (12+ yaş itibariyle)

Kadın işgücününün % 65.3 ü tarımda, % 13.3 ü sanayide, % 21.4 ü ise hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. Sektörler arasındaki bu dağılım, kadın işgücününün üretimdeki yerini kendiliğinden ortaya koymaktadır. Kadın işgücününün iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımı incelendiğinde yıllara göre tarım sektöründe düşüş yaşanırken, küçük de olsa sanayi sektöründe ve hizmetler sektöründe artış olduğu görülmektedir. Bununla birlikte kadın işgücününün tarım, sanayi ve hizmet sektörleri arasındaki dağılımının yıllar itibariyle önemli bir farklılık gösterdiğini söylemek güçtür.

Kadın işgücününün halen en yoğun olduğu sektör tarım sektörüdür. Bu sektörde ücretli çalışan kadınların oranı (% 0,25) çok düşüktür.

Hizmetler sektörü kadınların yoğun olarak istihdam edildikleri ikinci sektördür. Bu sektörde son yıllarda kadın lehine artışlar kaydedilmiştir. Bu artış, sektör kapsamına giren iş alanlarının genişlemesiyle ve bu sektördeki bazı işlerin "kadın işleri", "kadına uygun iş alanları" olarak değerlendirilmesi ile açıklanabilir.

Kadın emeğinin tekstil, hazır giyim, gıda ve tütün gibi emek yoğun bazı sanayi dalları için "ucuz emek" oluşu kadınları tercih edilir kılmaktadır. Oysa imalat sanayinin bazı dallarında istihdam yaratma maliyetinin yüksek olması nedeniyle bu alt dallar çok yavaş büyümekte, dolayısıyla sanayide teknolojik değişime uyum zorluğu çeken kadın emeğine ikincil gözle bakılmaktadır. Bunda cinsiyetçi yaklaşımdan çok kadın işgücününün teknolojik donanıma uyum gösterecek bilgiye, eğitime sahip olmaması etkili olmaktadır.

Tablo 17. İktisadi Faaliyet Koluna Göre Dağılım, Türkiye

	Kadın %			Erkek %			Toplam %					
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Toplam	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Toplam	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Toplam
1989	77,0	9,7	13,3	100	34,7	27,7	37,6	100	48,0	22,0	30,0	100
1990	75,8	9,8	14,4	100	33,6	26,8	39,6	100	46,9	21,4	31,7	100
1991	78,7	7,9	13,4	100	33,2	27,2	39,6	100	47,6	21,1	31,3	100
1992	70,5	14,2	15,3	100	33,1	27,3	39,6	100	44,7	23,2	32,1	100
1993	72,4	11,7	15,9	100	30,6	27,1	42,3	100	43,4	22,4	34,2	100
1994	71,4	11,0	17,6	100	33,2	26,3	40,5	100	44,3	21,9	33,8	100
1995	74,8	8,7	16,5	100	36,1	25,9	38,0	100	47,8	20,7	31,5	100
1996	75,3	8,9	15,8	100	36,1	25,9	38,0	100	47,8	20,7	31,5	100
1997	65,3	13,3	21,4	100	30,3	29,2	40,5	100	39,5	25,0	35,5	100

Kaynak: Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, DİE

(*) Veriler anılan yılların Ekim aylarına aittir, 12+ yaş itibarıyla

Kadınların durumları gerek iktisadi faaliyet kollarına gerekse meslek gruplarına göre incelendiğinde dikkati çeken en çarpıcı durum, düşük statülü işlerde istihdam edilmiş olmalarıdır.

Kadın işgücünün tarım sektöründe yığılmasının doğal sonucu olarak diğer mesleklerdeki kadınların oranı son derece düşük kalmaktadır. Tarım dışı üretim faaliyetlerinde çalışanların % 9.9 u; ilmi ve teknik elemanlar ve serbest meslek sahiplerinin % 33'ü ve idari personel olarak çalışanların %35 i kadındır. İstihdam edilen kadınların meslek gruplarına göre dağılımlarının belirtildiği tablo 18'de de görüldüğü gibi kadınların yüksek statülü işlerde istihdam edilme oranları çok düşüktür.

Tablo 18. Meslek Grubuna Göre İstihdam Edilenler

MESLEK GRUBU	TÜRKİYE			Mesleklerdeki kadın oranı %
	Kadın	Erkek	Toplam	
TOPLAM	5450	15363	20813	26,2
İlmi ve tek elemanlar, serbest mes,sahipleri ve bunlarla ilgili mesleler	443	901	1344	33,0
Müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticiler	46	488	534	8,6
İdari Personel ve benzeri çalışanlar	405	752	1157	35,0
Ticaretve satış personeli	192	1835	2027	9,5
Hizmet işlerinde çalışanlar	229	1601	1830	12,5
Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçı ve avcılar	3561	4646	8207	43,4
Tarım dışı üretim faal, çalışanlar ve ulaştırma makinaları kull.	547	5004	5551	9,9
Meslekeri tayin edilmeyenler	27	136	163	16,6

Kaynak: Ekim 1997 Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, DİE , 1998

(*) (12+ yaş-ıtibariyle)

Düşük statülü işler, düşük ücretleri, süreksiz ve geçici çalışmayı, sosyal güvenceden yoksunluğu da beraberinde getirmektedir.

Türkiye genelinde lise ve daha üstü eğitimli 15-24 yaş grubunda bulunan kadınların % 39.6 sı işsizdir. Kentli kadınlar için bu oran % 37.4 iken, kırsal alandaki kadınlar için % 45.3 e çıkmaktadır.

Tablo 19. Lise ve Daha Yüksek Eğitimli 15-24 Yaş Grubu Eğitimli Gençler İçin İşsizlik Oranları (%)

Yıllar	Türkiye		Kent		Kır	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
1989	48,4	30,0	49,4	30,6	45,1	29,1
1990	41,3	28,2	43,8	29,7	35,2	25,7
1991	46,9	31,9	47,6	29,0	44,7	36,5
1992	38,8	35,2	38,2	34,7	40,4	36,1
1993	36,6	28,7	41,8	32,5	20,8	22,1
1994	41,5	29,1	45,6	29,3	30,8	29,0
1995	37,3	22,0	38,1	23,0	34,8	20,4
1996	36,2	23,7	35,8	27,0	38,1	17,9
1997	39,6	24,1	37,4	23,2	45,3	25,3

Kaynak:HİA Sonuçları,DİE

(*) Veriler anılan yılların Ekim aylarına aittir.

Erkeklerin ailenin geçimini temin eden, kadınların ise katkı sağlayan olarak kabul edilmeleri, toplumun erkekler üzerinde ekonomik ve sosyal baskı kurmasına neden olmaktadır. Böylece kadınlar kolayca ev içine çekilip işgücü piyasasından koparken, erkekler kendini işsiz olarak tanımlamakta ve iş talebini sürdürmektedir.

İşsizlik sigortasının olmadığı, kendi hesabına ve ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların yoğunlukta bulunduğu ülkelerde işsizlik kadar önemli, dikkate alınması gerekli, bir diğer gösterge de eksik istihdam göstergesidir.

Kişiyi işsiz kaldığı dönemde geçimini sürdürebilecek düzeyde maddi katkı sağlanamayan gelişmekte olan ülkelerde kişiler getireceği gelire ya da elde edeceği ücretin düzeyine bakmaksızın bulunduğu işte çalışmak zorunda bırakılmaktadır. Bu da istihdamı artırıp işsizliği aşağıya çekmektedir. Ancak sorun, istihdam edilen kitlenin içerisinde varlığını sürdürmektedir.

Türkiye geneli için eksik istihdamda olanların işgücü içindeki oranı %6.1 olarak tahmin edilirken, bu oran kadınlarda %2.4, erkeklerde ise %7.5 tir. Ancak kırdaki istihdam edilen lise dengi meslek okulu mezunu kadınlar için bu oran aynı grupta bulunan erkeklerin ve Türkiye genelinin üzerine çıkmaktadır(%9.3).

4 . ÇOCUK İŞGÜCÜ

Cinsiyete dayalı geleneksel değer yargılarının çalışma alanında yarattığı ayrımcı yaklaşım, çocuk istihdamında da geçerlidir.

Çocuk istihdamı özellikle gelişmekte olan ülkelerde güncelliğini koruyan bir olgudur. Çocuk işgücünün sistemli ve yaygın olarak kullanılması kadın işgücünde olduğu gibi sanayi devriminden sonra başlamıştır. Hızlı nüfus artışı, gelir azalması ve yoksullaşmaya paralel olarak iyi eğitim ve rilmeyişi, aile işine ya da gelirine katkıda bulunmak gibi nedenlerle çocuklar ücretsiz veya çok düşük ücretler karşılığında çalışma yaşamına katılmak zorunda kalmaktadırlar.

Çocuğun çalışması, çoğu zaman eğitimden yoksun kalmasına, sağlığının ve bedensel gelişiminin olumsuz yönde etkilenmesine ve çeşitli sosyal zararlara yol açmaktadır. Konu, son yıllarda dünya gündeminin olduğu kadar, Türkiye gündeminin de başlıca sorunları arasına girmiştir. 15 yaşın altındaki çocukların demografik ve sosyo-ekonomik karakteristiklerinin saptanması amacıyla, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ekim 1994 Hanehalkı İşgücü Anketi ile eş zamanlı olarak ILO destekli Çocuk İşgücü Araştırması'nı gerçekleştirmiştir. Anılan çalışma ile hanehalklarının sosyo-ekonomik yapıları ve çocukların çalışma hayatı ve okul durumuna ilişkin bilgiler derlenmiştir.

Ekim 1994 Çocuk İşgücü Araştırması sonuçlarına göre; 6-14 yaş grubundaki kız çocuklarının % 7.1'i, erkek çocuklarının % 9.8'i herhangi bir ekonomik faaliyette bulunmaktadır. Bu oran, kırdaki kızlarda % 13.1'e, erkeklerde % 15.6'ya yükselmektedir. Ev işlerinde çalışan kız çocukları oranı erkek çocuklarının iki katıdır (Ev işlerinde çalışanların % 66'sını kız çocukları oluşturmaktadır).

Araştırmada çocuk çalışma biçimleri üç düzeyde ele alınmaktadır. Ev dışı üretim sürecinin herhangi bir aşamasına katılan çocuklar, ekonomik işlerde çalışanlar olarak tanımlanmakta, ücretli ve ücretsiz ayrımında incelenmekte, ev içi hizmet üretimine katılan çocuklar ise ev işlerinde çalışanlar olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'de 6-14 yaş grubundaki çocuklardan, kız çocuklarının %60.4'ü, erkek çocuklarının %75.4'ü çalışmaktadır. Erkek çocuklarının ev işlerinde çalışması yaşa göre fazla farklılık göstermezken, kız çocuklarının çalışması yaşla birlikte hızla artmakta, 14 yaşında %52.7'ye ulaşmaktadır. Ekonomik faaliyetlerde çalışma 12 yaşından itibaren artmaya başlamaktadır. Ücretli işlerde çalışan erkek

çocuklarının sayısı, kız çocuklarının üç katından fazladır. Yetişkin kadınlarda yaygın olarak görülen ücretsiz çalışma biçimleri, kız çocukları için de geçerlidir.

Tablo 20. Çalışma durumuna göre çocuk oranı, Türkiye, Ekim 1994 (%)

Yaş grubu	Toplam	Toplam	Ekonomik İşlerde		Ev işlerinde	
			Ücretli	Ücretsiz	Çalışanlar	Çalışmayanlar
Kız	100.0	39.6	6.3	0.8	32.5	60.4
6-9	100.0	20.7	2.3	0.1	18.3	79.3
10-11	100.0	41.3	6.1	0.2	35.0	58.7
12-13	100.0	37.9	12.8	6.6	18.6	62.1
14	100.0	41.9	15.6	8.5	17.7	58.1
Erkek	100.0	25.5	7.2	2.6	15.7	74.5
6-9	100.0	16.3	3.1	0.1	13.1	83.7
10-11	100.0	22.9	5.4	0.8	16.6	77.1
12-13	100.0	37.9	12.8	6.6	18.6	62.1
14	100.0	41.9	15.6	8.5	17.7	58.1

Kaynak : 1990'lı Yıllarda Kadın, DİE, 1996

(): (6-14 yaş grubundaki çocuklar)*

6-14 yaş grubunda istihdam edilen kız çocuklarının, 6 ve daha yukarı yaştaki kadın istihdamı içindeki oranı % 6.8, erkek çocuklarının erkek istihdamı içindeki oranı % 4.1'dir. Buradan da görüldüğü gibi kız çocuklar erkek çocuklarına göre daha erken yaşta istihdama katılmaktadırlar. Çocuk istihdamının kırdaki payı, kentte göre oldukça yüksektir ve tarım istihdamındaki kızların payı % 8.4, erkeklerin payı % 8.3'tür.

Kız erkek çocuklarına farklı bakış açısı çocuk işgücüne de yansımaktadır. Geleneksel cinsiyete dayalı rol kalıpları gereği kız çocukları, ev işlerinde çalışmaya çok erken yaşlarda başlamaktadır. Yoksullaşma ve sanayileşmenin ortaya çıkardığı yeni koşullar kız çocuğunun ev dışında çalışmasını dayattığında, kız çocuğunun işgücüne katılma biçimleri geleneksel rol kalıplarına uydurulmaktadır. Ev dışı informal işlerde çalışma, kız çocuklarında ev işlerinin devamı niteliğini taşıırken, erkek çocukları meslek edindireceği düşünülen işlere yönlendirilmektedir.

Tablo 21. Okula gitme durumuna göre çocuk işgücü, Ekim 1994(%)

	Kız			Erkek		
	Türkiye	Kent	Kır	Türkiye	Kent	Kır
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Çalışan (ekonomik faaliyet)	7.1	1.5	13.1	9.8	4.5	15.6
Çalışan(ev işi)	32.5	34.6	30.4	15.7	16.8	14.5
Çalışmayan	60.4	64.0	56.6	74.5	78.7	69.9
Okula giden	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Çalışan (ekonomik faaliyet)	3.1	0.3	6.7	4.7	1.2	8.7
Çalışan(ev işi)	29.5	31.5	27.1	16.7	17.5	15.7
Çalışmayan	67.3	68.2	66.3	78.6	81.3	75.6
Okula gitmeyen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Çalışan (ekonomik faaliyet)	28.1	11.6	36.7	56.2	47.4	61.6
Çalışan(ev işi)	48.6	59.7	42.6	6.9	7.4	6.7
Çalışmayan	23.4	28.6	20.7	36.9	45.2	31.7

Kaynak: 1990'lı Yıllarda Kadın, DİE, 1996

(*): (6-14 yaş grubundaki çocuklar)

Kentte çalışan çocukların, yarısına yakını aile gelirine katkıda bulunmak amacıyla çalışmaktadır. Hane işine katkıda bulunmak kırdan önemli bir neden olurken, meslek öğrenme amacı kentte daha önemlidir. Ebeveyn isteği, çalışma nedeni olarak kırdan yüksektir. Kentte kız çocuklarının % 11.0'ı, erkek çocuklarının %9.0'ı ebeveyn isteği ile çalışmaktadır. Çalışan çocukların hanehalkı reislerinin % 55.1'i kadındır ve bu kadınların %94'ünün ilköğretim ve daha az eğitilmiş olması, çocukların çoğunlukla gelir getirmek ya da hane işine katkıda bulunmak amacıyla çalıştıklarını açıklamaktadır. Gelir karşılığı çalışan kız çocuklarından % 75.0'ı, erkek çocuklarından % 57.2'si tüm gelirini hanehalkına vermektedir. Aynı oran kentte kız çocukları için % 81.3'e yükselmektedir.

Kentte kız çocuklarının % 58.1'i sanayi sektöründe, erkek çocuklarının % 56.9'u hizmet sektöründe çalışmaktadır. Kırdan tarım sektörünün ağırlığı vardır ve sektörün yapısı gereği, çalışan çocukların % 80'in üstünde bir oranı ücretsiz aile işçisidir. Kırdan kız çocuklarının % 20.2'sinin erkek çocuklarının % 17.9'unun haftalık çalışması 40 saatin üstündedir. Kentte ücretsiz aile işçisi oranı; kızlarda % 25.6'ya, erkeklerde % 24.1'e düşmekte, kayıtlı işyerinde çalışan oranı sırasıyla % 53.5'e ve % 62.8'e yükselmektedir. Genellikle 12-13 yaşında çalışmaya başlayan çocukların, çalıştıkları işyerleri küçük işyerleridir(1-9 kişi çalışan). Kentte çoğunlukla sanayide çalışan kız çocukları % 31.8 oranında 9 ve daha fazla çalışmanı olan işyerlerinde istihdam edilmektedir.

Tablo 22. Temel göstergelere göre çalışan çocuk, Ekim 1994 (%)

	Kız			Erkek		
	Türkiye	Kent	Kır	Türkiye	Kent	Kır
Çalışma nedenine göre	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Hane gelirine katkıda bulunmak	38.0	45.0	37.0	40.0	49.0	37.0
Hane işine katkıda bulunmak	32.5	10.0	35.0	26.0	7.0	33.0
Meslek öğrenmek	2.0	18.0	1.0	9.0	20.0	6.0
Ebeveyn isteği	24.0	11.0	25.0	19.0	9.0	22.0
Diğer	3.0	16.0	2.0	6.0	15.0	2.0
İşe başlama yaşına göre	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
6-9	14.6	7.1	15.5	13.9	3.4	17.3
10-11	21.5	14.3	22.3	16.1	11.0	17.7
12-14	63.9	78.6	62.2	70.1	85.5	65.0
Çalıştığı sektöre göre	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Tarım	88.5	23.3	96.4	69.1	8.3	88.5
Sanayi	9.0	58.1	3.0	12.0	34.7	4.9
Hizmetler	2.4	18.6	0.5	18.9	56.9	6.6
Çalıştığı işyeri büyüklüğü	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
1-4	38.5	36.4	38.6	48.9	68.1	42.9
5-9	56.1	31.8	59.0	46.9	22.2	54.9
9+	5.4	31.8	2.4	4.2	9.7	2.2
Kayıtlı işyerinde çalışan	7.1	53.5	1.6	20.4	62.8	6.8
Ücretsiz aile işçisi olan	88.3	25.6	95.6	73.1	24.1	88.7
Haftada 40 saatten fazla çalışan	18.0	2.3	20.2	15.7	9.0	17.9
Gelirini verme durumuna göre	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
(Gelir karşılığı çalışan)						
Tüm gelirini hanehalkına veriyor	75.0	81.3	62.5	57.2	58.3	54.0
Gelirin bir kısmını veriyor	6.3	9.4	-	30.2	29.6	32.0
Gelirini hanehalkına vermiyor	18.8	9.4	37.5	12.6	12.0	14.0

Kaynak: 1990'lı Yıllarda Türkiye'de Kadın, DİE, 1996

(): (6-14 yaş grubundaki çocuklar)*

5- GELİR DURUMU

Türkiye’de hanehalkı reisi kadın olan hanelerin oranı, %7.9’dur. Aynı oran kent için yine %7.9, kır için ise %8.0 ‘dır.Tablo 23’de de belirtildiği gibi hanehalkı reisi kadın olan hanelerin geliri, erkek hanehalkı reisi olan hanelerin gelirinin yarısı kadardır. Bu oran kentte %46.4’e düşerken, kırda %68.0’a yükselmektedir.

Tablo 23. Yıllık ortalama hanehalkı geliri, 1994

	Ortalama hane geliri ('000 TL.)		Erkek reisin yüzdesi olarak kadın reisin hane geliri
	Hane halkı reisi kadın	Hanehalkı reisi erkek	
Türkiye	122 173	243 818	50.1
Kent	144 207	311 071	46.4
Kır	83 547	122 828	68.0

Kaynak: 1990'lı Yıllarda Kadın, DİE, 1996

1994 yılı verileri ile en düşük % 20'lik gelir diliminde, hanehalkı reisi kadın olan hanelerin geliri, hanehalkı reisi erkek olan hanelerin gelirinin % 57.6'sı kadardır. Aynı oran gelir dilimi yükseldikçe artmakta, 4 üncü % 20'lik gelir diliminde % 75.1'e ulaşmaktadır. Fakat en yüksek % 20'lik gelir diliminde % 40.4'e düşen oran, en büyük eşitsizliğin, en yüksek gelir diliminde olduğunu göstermektedir.

Tablo 24. Gelir dilimine göre yıllık ortalama hanehalkı geliri, 1994

	Ortalama hane geliri ('000 TL.)		Erkek reisin yüzdesi olarak kadın reisin hane geliri
	Hanehalkı reisi kadın	Hanehalkı reisi erkek	
Türkiye	1222 173	243 818	50.1
Kent	144 207	311 071	46.4
Kır	83 547	122 828	68.0

Kaynak: 1990'lı Yıllarda Kadın, DİE, 1996

DİE'nin 1990'lı Yıllarda Türkiye'de Kadın adlı yayınında yer alan, 1987 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları verileriyle 1995 yılında kadın ve erkek kazancı ile ilgili olarak gerçekleştirilen bir başka araştırmanın sonuçlarına göre eğitim, iş deneyimi ve bölge değişkenleriyle yapılan model çalışmasında kadın kazancının, erkek kazancından % 33.2 oranında daha az olduğu saptanmıştır. Araştırmanın en önemli bulgusu % 33.2 olan kazanç farklılığının % 23.6'sının kadın-erkek arasındaki nitelik farklılığından, % 76.4'nün cinsiyetten kaynaklandığının saptanmasıdır. Model çalışması meslek, işteki durum, vb. değişkenler eklenerek tekrarlandığında; cinsiyet faktörünün, kazanç farklılaşmasını açıklama oranının % 56.5 ile % 85.2 arasında değiştiği gözlenmiştir.

Eğitim düzeyine göre kadının saatlik kazancının, erkeğin saatlik kazancına oranı % 41.8 ile % 62.5 arasında değişmektedir. Diğer taraftan her bir eğitim düzeyinin, kadın kazancına katkısı erkeklerinkinden daha yüksektir. Üniversite mezunu olmanın, ilk eğitim düzeyine göre kadın kazancına getirisi % 501.4 başka bir deyişle 5 kat olurken, üniversite mezunu olmanın erkeğin kazancına getirisi yaklaşık 3 katdır.

Tablo 25. Eğitim düzeyine göre saatlik kazanç, 1987
(1987 yılı fiyatları ile TL.)

Eğitim düzeyi	Saatlik Kazanç		Erkek kazancının yüzdesi olarak Kadın kazancı	Her bir eğitim düzeyinin kazançta getirisi (%)	
	Kadın	Erkek		Kadın	Erkek
Okur-yazar değil	293	469	62.5		--
işlevsel olmayan okur-yazar	326	662	49.2	--	29.5
İlkokul	290	694	41.8	28.7	49.4
Ortaokul ve dengi	480	762	63.0	116.0	107.1
Lise ve dengi	557	933	59.7	238.0	163.3
Üniversite	987	1670	59.1	501.4	344.1

Kaynak: 1990'lı Yıllarda Kadın, DİE, 1996

Meslek gruplarına göre en yüksek kazanç farklılaşması tarımda çalışanlardadır. Tarımdaki kadınların kazancı, erkek kazancının ancak % 37.1 oranındadır. İdari personel % 80.2 ile kazanç farklılaşmasının en düşük olduğu meslek grubudur. Kadınlara erkekte eş düzeyde nitelik gerektiren teknik ve üst düzey yönetici mesleklerinde dahi kadın kazancı, erkek kazancının % 53.6'sı oranındadır.

Tablo 26. Mesleğe göre saatlik kazanç, 1987
(1987 yılı fiyatları ile TL.)

Meslek	Saatlik kazanç		Erkek kazancının yüzdesi olarak kadın kazancı
	Kadın	Erkek	
İlimi/teknik/üst düzey yönetici	904	1688	53.6
İdari personel vb.	491	612	80.2
Satış personeli	531	109	48.6
Hizmet personeli	290	515	56.3
Tarım	318	856	37.1
Üretimde çalışan	275	555	49.5

Kaynak: 1990'lı Yıllarda Kadın, DiE, 1996

Yine 1990'lı Yıllarda Kadın adlı yayında aktarılan, istihdam edilen hanehalkı üyelerinin kazanç paylaşımı konusunda yapılan bir başka araştırmaya göre de; kadın ve erkeğin kazançlarının farklılaşması yanında, kadınların kendi içlerinde de kazanç dağılımının daha dengesiz olduğu saptanmıştır. 1987 yılı verilerinin kullanıldığı ve kentsel yerler için yapılan çalışmada, kadınların % 7.4'ünün en yüksek gelir diliminde istihdam edildiği ve bu kadınların kazançtan % 51.1 oranında pay aldığı saptanmıştır. Erkeklerin ise %22.8'i bu gelir grubuna dahil iken kazançtan aldıkları pay %56.5 olarak gerçekleşmektedir. Ancak, en çarpıcı olan en düşük gelir grubundaki durumdur. İstihdam edilen kadınların %39.2'si en düşük gelir dilimindedir ve kazançtan sadece %4.0 oranında pay alabilmektedir. Oysa istihdam edilen erkeklerin erkeklerin %15.8'i kazançtan bu oranda (%4.2) pay alabilmektedirler.

Tablo 27. Gelir grubuna göre istihdamdakilerin kazanç paylaşımı(%)
Kent- Türkiye, 1987
(İstihdam edilen hanehalkı üyeleri)

Gelir grubu	Kadın		Erkek	
	Nüfus	Kazanç	Nüfus	Kazanç
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0
En düşük % 20	39.2	4.0	15.8	4.2
İkinci % 20	22.5	9.3	19.5	8.0
Üçüncü %20	19.0	14.5	20.2	11.9
Dördüncü %20	12.0	21.1	21.8	19.3
En yüksek % 20	7.4	51.1	22.8	56.5

Kaynak: 1990'lı Yıllarda Kadın, DİE, 1996

6- KAMU SEKTÖRÜ İSTİHDAMI

Türkiye’de kadınların en çok tercih ettiği istihdam alanı kamu sektörüdür. Bu tercihte devlete duyulan güven, düzenli çalışma şartları sağlanması gibi faktörler etkili olmaktadır. Kamu kesiminde çalışan kadın sayısı yıllar itibarıyla artış göstermiştir. 1990 yılında toplam kamu çalışanı içinde kadın oranı %30.4 iken 1994 yılında bu oran %34.3’e yükselmiştir.

Tablo 28. Kamu kesiminde çalışan memur sayısı

YILLAR	Toplam	Kadın	Erkek	Kadın Oranı (%)	Cinsiyet Oranı*
1976	962.537	244.294	718.243	25,4	294,0
1978	1.038.777	277.622	761.155	26,7	274,2
1980	1.238.282	296.758	941.524	23,0	317,3
1982	1.294.418	318.470	975.948	24,6	306,5
1984	1.369.373	403.484	965.889	29,5	239,4
1986	1.248.823	333.526	915.297	26,7	274,4
1988	1.434.262	437.631	996.631	30,5	227,7
1990	1.112.263	337.596	774.667	30,4	229,5
1994	1.412.225	483.656	928.569	34,3	191,0

Kaynak: Kamu Personeli Anketi Sonuçları, Devlet Personel Başkanlığı, 1994

() Kamu kesiminde 100 kadına düşen erkek sayısını ifade eder*

Kadınların hizmet sınıfına göre dağılımına bakıldığında, ilk sırayı %65.6 ile sağlık hizmetleri sınıfı, ikinci sırayı %65.4 ile avukatlık hizmetleri sınıfı, üçüncü sırayı ise %43.4 ile eğitim ve öğretim hizmetleri sınıfı almaktadır. Kamudaki kadınların %37,2’si ise genel idari hizmetler sınıfında bulunmaktadır.

Kamuda çalışan kadınların yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında; 100 kadından 57’sinin 24-35 yaş grubunda yoğunlaştığı görülmektedir.

Yine kamu çalışanı kadınların öğrenim durumlarına göre dağılımlarına bakılacak olursa en fazla yoğunluğu %44.0 ile lise mezunlarının oluşturduğu dikkati çekmektedir. İkinci sırayı %15.2 oranı ile iki yıllık yüksek öğrenim mezunlarının aldığı gözlenmektedir. Dolayısıyla kadınlar orta kademedeki yoğunlaşmıştır ve yükselme şansları sınırlıdır.

Tablo 29. Memurların öğrenim durumlarına göre dağılımı

	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	Toplam %	Kadın	Erkek
<i>İlkokul</i>	47.213	32,0	100.412	68,0	147.625	10,5	9,8	10,8
<i>Ortaokul</i>	45.783	29,9	107.275	70,1	153.058	10,8	9,5	11,6
<i>Lise</i>	212.963	36,8	366.437	63,2	579.400	41,0	44,0	39,5
<i>İki Yıllık Yüks.Öğr.</i>	73.571	32,8	150.869	67,2	224.440	15,9	15,2	16,3
<i>Üç Yıllık Yüks.Öğr.</i>	28.001	33,5	55.484	66,5	83.485	5,9	5,8	5,9
<i>Dört Yıllık Yüks.Öğr.</i>	56.195	33,5	111.824	66,5	168.019	11,9	11,6	12,0
<i>Beş Yıllık Yüks.Öğr.</i>	3.182	33,7	6.260	66,3	9.442	0,7	0,7	0,7
<i>Altı Yıllık Yüks.Öğr.</i>	16.748	35,8	30.008	64,2	46.756	3,3	3,5	3,2
Toplamı	483.656	34,25	928.569	65,75	1.412.225	100	100	100

Kaynak: 1994 yılı Kamu Personeli Anketi Sonuçları, Devlet Personel Başkanlığı, 1996

Ülkemizde kamu sektörünün oldukça nitelikli bir kadın kesimini bünyesinde barındırdığı gözlenmektedir. Bütün gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de kamu sektörü kadınlar için geniş bir istihdam olanığı sunmakta ve kadın çalışanlar bu sektörde yoğunlaşmaktadır. Yüksek öğrenim görmüş kadınların başlıca çalışma alanı kamu yönetimidir. Buna karşılık kamu yönetimi üst düzey karar alma mekanizmalarında kadınların sayısı çok azdır.

Kamuda çalışan üst ve orta düzeydeki yöneticilerin dağılımının yer aldığı Tablo 30’a göre üst ve orta düzey yönetici statüsünde çalışan kadınların %80’i şef kadrosunda, %15’i şube müdürü, %3,7’si daire başkanı ve %0,62’si de genel müdür yardımcısı statüsünde görev yapmaktadır. Aynı oranlar erkekler için sırasıyla %51.3, %38.4, %6, %2.05’tir. Kamuda genel müdürlük görevini üstlenenlerin %92.4’ü erkektir. Yönetim düzeyi yükseldikçe kadın oranlarının dikkat çeken şekilde azaldığı görülmektedir.

Kadın yöneticiler konusunda önemli bir gelişme de, 1991 yılında bir kadın valinin, 1992 yılında ise 3 kadın kaymakamın göreve atanmış olmasıdır. Ülkemizde kadın Maliye ve Mülkiye Müfettişi bulunmamakta, sadece 2 kadın Hesap Uzmanı görev yapmaktadır.

Ülkemizi dış temsilciliklerimizde ve uluslararası kuruluşlar nezdinde temsil ile uluslararası faaliyetlere katılma bakımından kadınlar sayısal olarak erkeklere göre geri planda kalmaktadır. Dışişleri Bakanlığı tarafından ilk kadın büyükelçi 1985 yılında atanmıştır. 1998 verilerine göre, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kadınların oranı, toplam içinde %19.98 olup, Büyükelçi düzeyinde %3.68, Elçi, Genel Müdür düzeyinde %15.38, Daire Başkanı ve Daire Başkan Vekili düzeyinde ise %13.12’dir.

Tablo 30. Kamu Kesiminde Üst ve Orta Düzey Yöneticilerin Dağılımı

Ünvanlar	Toplam İçindeki		Toplam İçindeki		Toplam (%)	Kadın (%)	Erkek (%)	
	Kadın	Kadın oranı	Erkek	Erkek oranı				
Müsteşar	1	2,1	46	97,9	47	0,12	0,01	0,16
Müsteşar Yard.	5	4,8	100	95,2	105	0,26	0,05	0,34
Genel Müdür	13	7,6	158	92,4	171	0,43	0,12	0,55
Başkan	11	8,7	115	91,3	126	0,32	0,10	0,40
Başkan Yard.	27	11,7	204	88,3	231	0,58	0,25	0,70
Genel Müdür Yard.	68	10,3	594	89,7	662	1,66	0,62	2,05
Daire Başkanı	403	18,8	1.742	81,2	2.145	5,37	3,67	6,01
Şube Müdürü	1.667	13,0	11.142	86,9	12.809	32,05	15,19	38,44
Şef	8.780	37,1	14.886	62,9	23.666	59,22	80,00	51,35
Toplam	10.975	27,46	28.987	72,54	39.962	100,00	100,00	100,00
GENEL TOPLAM	483.656		928.569		1.412.225			

Kaynak: 1994 yılı Kamu Personeli Anketi Sonuçları, Devlet Personel Başkanlığı, 1996

1996-1997 öğretim yılı yükseköğretim istatistiklerine göre Türkiye’de üniversite ve diğer yüksek eğitim kurumlarında toplam 53.805 öğretim elemanı görev yapmaktadır. Öğretim elemanlarının 17.828’i kadın, 35,977’si erkektir. Kadın öğretim elemanlarının tüm öğretim elemanlarına oranı %33.1’dir.

Tablo 31. 1996-1997 Öğretim Yılı Öğretim Elemanları Dağılımı

	Kadın	Kadın (%)	Toplam	Kadın Öğretim Elemanlarının Toplam İçindeki Oranı (%)
Türkiye Toplamı	17.828	100	53.805	33.1
Profesör	1.521	8.5	7.166	21.2
Doçent	1.151	6.5	3.841	29.0
Yrd. Doçent	1.907	10.7	6.996	27.3
Öğretim Görevlisi	2.218	12.4	7.524	29.5
Okutman	2.370	13.3	4.333	54.7
Uzman	819	4.6	2.033	40.3
Arş. Görevlisi	7.823	43.9	21.867	35.8
Diğer	19	0.1	45	42.2

Kaynak: 1997-1998 Öğretim Yılı Yüksek Öğretim İstatistikleri, ÖSYM, 1998

Kadın öğretim elemanlarının %8.5’i profesör, %6.5’i doçent, %10.7’si yardımcı doçent, %12.4’ü öğretim görevlisidir. Diğer kademelerde görevli kadınlar ise toplam kadın öğretim elemanlarının %61.9 unu oluşturmaktadır. Akademik personelin %33 ünü oluşturan kadınların dekan, rektör, bölüm başkanlığı gibi yönetici kadrolarda son derece düşük düzeyde temsil edildikleri görülmektedir.

1998 yılı itibariyle yüksek yargı organlarında kadınların konumu incelendiğinde ;

-60 üyeli Danıştay’ın 19 üyesi ve iki başkan vekilinin ikisinin de kadın olduğu,

-238 üyeli Yargıtay’da 15 kadın üye ve 32 Daire Başkanlığı içinde 1 kadın Daire Başkanının görev yaptığı,

-11 asil, 4 yedek olmak üzere 15 üyesi olan Anayasa Mahkemesi’nin 1 asil, 2 yedek olmak üzere 3 üyesinin kadın olduğu görülmektedir.

7- AİLE İÇİ STATÜ VE SORUMLULUK PAYLAŞIMI

Kadınların ücretli bir işte çalışmaları dahi, ücretsiz işlerin büyük çoğunluğunu da üstlenmiş olmaları, ülke ekonomisine sağladıkları katkının göz ardı edilmesi ve istatistiklere tam olarak yansıtılmamasına sebep olmaktadır. Sadece gelişmekte olan ülkelerde değil, sanayileşmiş ülkelerde de kadınlar ev işleri, çocuk ve diğer bakıma muhtaç aile fertleri için sorumlu görülmektedir. Zaman kullanımı araştırmalarına göre kadınlar aile içinde, hiç çocukları olmasa da bir veya daha fazla kişi ile yaşadıkları durumlarda erkeklere (eşlerine) göre iki veya üç kat daha fazla zamanlarını yeniden üretmeye harcamaktadırlar.

Aile içi statünün belirlenmesindeki rol paylaşımının çocuk ve ev işi sorumluluklarının üstlenilmesine dayandığı düşünülmektedir. Konuya bu açıdan bakıldığında, ev işlerinin yapılması ve çocuk bakımını kadın çoğunlukla tek başına üstlenmekte, ancak ev ile ilgili parasal konular ve ev dışı süreçler gündeme geldiğinde karar alma yetkisinin neredeyse tamamıyla erkeğe ait olduğu görülmektedir.

Ev işlerini eşiyile paylaşmak anlamında, yemek pişirme, temizlik yapma, bulaşık yıkama, ütü yapma gibi işleri daha çok kadın yapmakta, ancak erkek özel durumlarda bunları eşi ile paylaştığında ise 'yardım etmek' adına yapmaktadır. Geleneksel olarak toplumda 'kadın'a ait kabul edilen faaliyetlerde, çalışan ve çalışmayan kadınlar arasında önemli farklılıklar gözlenmemektedir. Kadının bu işleri tek başına yapma oranı, çalışan ve çalışmayan kadın arasında %10'luk bir fark göstermektedir. Bu farklılığın kaynağı kadının işleri eşi ile birlikte yapmasından değil aile fertlerinden gördüğü destek olarak açıklanabilir. Hem kırsal hem de kentsel yerleşim yerlerinde kadınların bu işi tek başına yapma oranı çok yüksektir. Kırsal alanlarda kadınların ev işlerini tek başına yapma oranı daha düşük gözükmele birlikte, farklılığın kaynağı çalışan kadında olduğu gibi eş ile paylaşmaktan değil, diğer aile fertlerinin katkısıdır.

Alışveriş faaliyetinde durum tersine dönmeye başlamakta gelirin kontrol yetkisi hala kadını dışlamaktadır. Kırsal alanda bu durum daha çarpıcı bir hale dönmekte ve kadının alışverişi kendisinin yapması oranı %17'de kalmaktadır. Bu durum bir anlamda yapılan faaliyetin ev dışına çıkmasıyla ve geleneksel olarak ev dışının erkeğe ait olmasıyla ilgilidir.

Yine faaliyet konusu aile bütçesinin düzenlenmesi ve resmi kurumlarda iş izleme olduğunda yerleşim yerleri ve kadının çalışıp çalışmaması önemli olmaksızın kadının bu faaliyeti tek başına gerçekleştirmesi %10'a ulaşmaz iken, erkeğin tek başına üstlenmesi %50'nin üzerindedir. Bu durum ev içinde kadın aleyhindeki hiyerarşik yapının sürdüğünü, karar alma yetkisini ortaya koyan faaliyetlerin kadını dışlayıcı bir biçimde 'erkek' özelliği taşıdığını göstermektedir.

Tablo 32. Ev İşlerinde Sorumluluk Paylaşımına Göre Kadın Oranı, 1993(%)

	Ev işini yapan kişi				Diğer Toplam	
	Kendi	Eşi	Kendi ve eşi	Kendi ve aile fertleri		
Yemek pişirmek	73.6	-	1.2	20.8	4.4	100
<i>Kent</i>	81.4	-	1.6	13.5	3.5	100
<i>Kır</i>	59.9	-	0.4	33.7	6.0	100
<i>Çalışan</i>	65.3	-	2.7	26.4	5.5	100
<i>Çalışmayan</i>	75.7	-	0.8	19.4	4.2	100
Temizlik yapmak	66.7	0.0	0.7	24.6	7.9	100
<i>Kent</i>	73.4	0.0	1.1	17.9	7.6	100
<i>Kır</i>	55.1	-	0.2	36.4	8.3	100
<i>Çalışan</i>	58.2	0.1	2.4	28.4	11.0	100
<i>Çalışmayan</i>	68.9	-	0.3	23.7	7.1	100
Bulaşık yıkamak	67.0	0.0	0.8	25.6	6.7	100
<i>Kent</i>	74.0	0.0	1.1	19.3	5.6	100
<i>Kır</i>	54.5	-	0.2	36.7	8.7	100
<i>Çalışan</i>	58.5	0.1	2.5	3.1	35.8	100
<i>Çalışmayan</i>	69.1	-	0.4	24.1	6.4	100
Ütü yapmak	67.2	0.4	0.9	17.0	14.6	100
<i>Kent</i>	76.0	0.4	1.0	13.2	9.4	100
<i>Kır</i>	51.7	0.2	0.7	23.6	23.8	100
<i>Çalışan</i>	58.2	0.6	2.0	17.8	21.4	100
<i>Çalışmayan</i>	69.5	0.3	0.6	16.8	12.9	100
Alışveriş yapmak	29.9	31.1	19.4	3.5	16.1	100
<i>Kent</i>	37.1	26.0	22.9	3.1	10.7	100
<i>Kır</i>	17.2	40.2	13.1	4.1	25.5	100
<i>Çalışan</i>	23.9	34.6	21.6	3.2	16.7	100
<i>Çalışmayan</i>	31.4	30.3	18.8	3.5	15.9	100
Aile bütçesini düzenleme	8.7	54.1	22.7	0.5	14.0	100
<i>Kent</i>	11.4	49.9	29.3	0.4	8.9	100
<i>Kır</i>	4.0	61.5	11.0	0.5	23.0	100
<i>Çalışan</i>	8.7	50.4	26.5	0.8	13.6	100
<i>Çalışmayan</i>	8.8	55.0	21.7	0.4	14.1	100
Resmi kurumlarda iş izleme	7.3	67.1	7.5	0.7	17.4	100
<i>Kent</i>	9.9	65.3	10.3	0.8	13.6	100
<i>Kır</i>	2.6	70.2	2.6	0.4	24.1	100
<i>Çalışan</i>	6.3	65.9	10.7	1.0	16.1	100
<i>Çalışmayan</i>	7.5	67.4	6.7	0.6	17.7	100

Kaynak: 1990'lı Yıllarda Türkiye'de Kadın, DİE, 1996

(*) (15-49 yaşta, evli kadın)

Sorumluluk paylaşımında yine çok önemli bir konu olan çocuk bakımının da ev işlerinde olduğu gibi erkek tarafından paylaşılmadığı görülmektedir. Düzenli olarak hergün yapılması gereken, çocuğun yemeğinin hazırlanması ve giydirilmesi faaliyetlerinde erkeğin neredeyse hiç katkısı yoktur. Kadının çalışması nedeniyle bu işleri tek başına üstlenemediği durumlarda katkıda bulunan diğer aile fertleridir. Erkeğin bu işleri yalnız başına üstlenmesi söz konusu olmadığı gibi, kadın ile paylaşımı da yok denecek kadar azdır. 'Çocukla oynamak' konusunda bile iki cinsiyet arasında büyük fark vardır ve erkekler bu görevi de yalnız başına üstlenmekten kaçınmaktadırlar. Çocuk hastalanınca bakmak, kadın çalışsa bile, yine neredeyse tamamen kadının sorumluluğundadır. Eş ile paylaşım ise, diğer aile fertleriyle paylaşımın dahi çok altında kalmaktadır.

Tablo 33. Çocuk bakımının üstlenilmesi, 1993 (%)

Bakım Türü	Toplam	Anne	Baba	Baba ve anne	Anne ve aile fertleri	Diğer
Çocuk için yemek hazırlamak	100.0	84.8	0.1	1.4	10.9	2.9
Çalışan	100.0	70.1	0.2	4.0	20.0	5.6
Çalışmayan	100.0	87.7	0.0	0.9	9.1	2.4
Çocuğu giydirmek	100.0	83.4	-	2.8	11.3	2.5
Çalışan	100.0	65.8	-	7.3	21.9	5.0
Çalışmayan	100.0	86.9	-	1.8	9.3	2.0
Çocukla Oynamak	100.0	48.4	0.6	22.1	15.4	13.5
Çalışan	100.0	36.1	1.3	19.4	21.9	21.3
Çalışmayan	100.0	50.8	0.4	22.6	14.2	12.0
Çocuk hastalanınca bakmak	100.0	72.9	0.2	11.3	12.6	3.1
Çalışan	100.0	59.3	0.2	13.4	21.5	5.6
Çalışmayan	100.0	75.6	0.1	10.9	10.9	2.6

Kaynak: 1990'lı Yıllarda Türkiye'de Kadın, DİE, 1996

(*) (15-49 yaşta, halen evli, 5 yaşın altında çocuğu olan)

Çocuk bakımı kadına yüklenmekte ancak çocuğun sağlığı ile ilgili karar aşamasına gelindiğinde hiyerarşik anlamda erkeğin üstlendiği rol kendini göstermekte ve hasta çocuğu doktora götürme kararı büyük ölçüde kadın ve eşi tarafından birlikte verilmektedir. Kararın kadın ve eşi tarafından birlikte verilmesi çalışan ve çalışmayan kadın arasında büyük farklılık göstermemektedir.

**Tablo 34. Hasta çocuğun doktora götürülme kararının verilmesi,
1993 (%)**

	<i>Toplam</i>	<i>Çalışan</i>	<i>Çalışmayan</i>
<i>Toplam</i>	100.0	100.0	100.0
Anne	19.2	20.1	19.1
Baba	19.2	20.5	18.9
Anne/baba	50.8	46.9	51.5
Erkeğin annesi/babası	8.4	10.3	8.0
Kadının annesi/babası	0.5	0.4	0.5
Diğer	1.9	1.9	2.0

Kaynak: 1990'lı Yıllarda Türkiye'de Kadın, DİE, 1996

() (15-49 yaşta, halen evli, 5 yaşın altında çocuğu olan)*

Çocuğun kadın tarafından işe götürülmesi kentte daha az yaygın bir olgu iken kırdaki % 50'yi geçmektedir. Kırsal alanda kadınlar genellikle tarımsal faaliyetlerde buldukları için çocuklarını beraberlerinde götürmekte ya da daha büyük çocuklar genellikle de kız çocukları, küçük kardeşlerinin bakımını üstlenmektedirler.

**Tablo 35. Çocuğunu çalıştığı yere götürme durumuna göre kadın oranı,
1993 (%)**

	<i>Toplam</i>	<i>Kent</i>	<i>Kır</i>
<i>Toplam</i>	100.0	100.0	100.0
Genellikle götürür	22.2	14.5	27.2
Bazen Götürür	18.3	8.1	24.8
Hiçbir zaman götürmez	38.0	47.2	32.1
İşi evde	15.2	24.6	9.2
Bilinmeyen	6.3	5.6	6.7

Kaynak: 1990'lı Yıllarda Türkiye'de Kadın, DİE, 1996

() (15-49 yaşında evlenmiş, Ocak 1988 sonrası doğmuş ve yaşayan çocuğu olan çalışan kadın)*

Kırdaki ve kentte akrabalar çocuğun bakımı konusunda hala önemli bir yer tutmaktadır. Kentsel yerleşim bölgelerinde kreşe göndermek ve bakıcı tutmak önem kazanmaya başladığı halde halen her iki seçenek de % 10'un altındadır.

Tablo 36. Çocuğa bakan kişiye göre çalışan kadın oranı, 1993 (%)

	<i>Toplam</i>	<i>Kent</i>	<i>Kır</i>
<i>Toplam</i>	100.0	100.0	100.0
Kocası	1.0	2.0	0.2
Daha büyük çocuklar	12.0	8.8	14.4
Diğer akrabalar	49.9	33.5	62.2
Komşular	1.9	2.6	1.4
Arkadaşlar	0.1	0.2	
Bakıcı tutmuş	4.3	8.7	1.0
Kreşe gidiyor	3.7	8.7	-
İşi evde	17.8	26.9	10.9
Diğer	1.1	2.9	0.5
Bilinmeyen	8.2	6.8	9.2

Kaynak: 1990'lı Yıllarda Türkiye'de Kadın, DİE, 1996

(*) (15-49 yaşında evlenmiş, Ocak 1988 sonrası doğmuş ve yaşayan çocuğu olan çalışan kadın)

Anne eğitiminin çocuğu işe götürmeye etkisine bakıldığında, ortaokul ve üzeri eğitim görmüş kadınlarda çocuğu hiçbir zaman işe götürmemenin yaygın olduğu görülmektedir. Bu gruptaki kadınlar için bakıcı tutmak % 19.7 oranında ve çocuğu kreşe göndermek % 17.5 oranında gerçekleşmekte ve çocuğun bakımı için önemli araçları oluşturmaktadır.

Tablo 37. Anne eğitimi ve çocuğa bakan kişiye göre çalışan kadın oranı, 1993 (%)

	<i>Toplam</i>	<i>okula gitmemiş veya ilkokulu tamamlamamış</i>	<i>ilkokul mezunu veya ortaöğretimi tamamlamamış</i>	<i>Ortaokul ve üzeri</i>
<i>Toplam</i>	100.0	100.0	100.0	100.0
Kocası	1.0	0.6	0.6	2.2
Daha büyük çocuklar	12.0	28.0	8.5	1.5
Diğer akrabalar	49.9	47.0	53.5	44.5
Komşular	1.9	1.8	1.8	2.9
Arkadaşlar	0.1	0.6	-	-
Bakıcı tutmuş	4.3	-	-	19.7
Kreşe gidiyor	3.7	-	-	17.5
İşi evde	17.8	9.1	26.2	7.3
Diğer	1.1	1.2	0.3	2.9
Bilinmeyen	8.2	11.6	9.1	1.5

Kaynak: 1990'lı Yıllarda Türkiye'de Kadın, DİE, 1996

(*) (15-49 yaşında evlenmiş, Ocak 1988 sonrası doğmuş ve yaşayan çocuğu olan çalışan kadın)

Araştırma sonuçlarından da görüldüğü gibi ülkemizde özellikle çalışan kadının çocuklarının bakım sorunu büyük ölçüde geleneksel aile ve sosyal ilişkiler içerisinde akraba, komşu, bakıcı gibi araçlarla çözülmektedir. Ancak çocuk bakımının eğitim ile birlikte düşünülüp, çocukların ehliyetli kişiler tarafından bakılması ihtiyacı, bu tür bakım hizmetlerinin düzensiz, yetersiz ve pahalı olmaları nedeniyle gerektiği gibi karşılanamamaktadır.

Tablo 38. Erkek hakkındaki tutumuna göre kadın oranı,1993 (%)

	Onaylayan kadın oranı		
	Türkiye	Kent	Kır
<i>Erkek kadından daha akıllıdır</i>	45.8	36.5	62.6
<i>Kadın hakettiye, kocası dövebilir</i>	50.1	38.2	71.4
<i>Aynı fikirde değilse bile, kadın kocasıyla tartışmamalıdır.</i>	50.6	42.7	64.4
<i>Evlü erkek canı istediğinde yalnız gezebilir.</i>	54.8	46.3	69.8

Kaynak: 1990'lı Yıllarda Türkiye'de Kadın, DİE, 1996

(*) (15-49 yaşta evlenmiş kadın)

Bütün bu oluşumların temelinde geleneksel olarak erkek ve kadına biçilen roller ve bunların özellikle kadınlar tarafından yeniden üretilmesi yatmaktadır. Kadınların erkek hakkındaki tutumu incelendiğinde, kentle kır arasında önemli farklılıklar olmakla birlikte, her iki yerleşim yerinde de kadınların geleneksel düşünceleri güçlendirici tutumlar sergilediği görülmektedir. Kadınlar, kentte % 37-38, kırdaki ise % 63-71 oranla erkeğin kadından daha akıllı olduğunu ve hakettiye karısını dövebileceğini düşünmektedirler. Buradan, kadınların kendilerini ikinci sınıf olarak kabul ettikleri ve neredeyse yarısının insan hakları bağlamında haklarını kullanmak istediğinde veya eğiliminde olmadıkları görülmektedir. Bu da erkeğin kadına karşı olan olumsuz tutumunu pekiştirmekte ve aile içi şiddeti de olağanlaştırmaktadır.

8- SOSYAL GÜVENLİK

Son yıllarda Sosyal güvenlik sistemlerinin yeniden yapılanması bir çok ülkenin gündemini teşkil etmektedir. Bu kapsamda kadının sosyal politikalar ve önerilen değişiklikler karşısındaki durumu da tartışılmaktadır. Tartışmalar işsizlik sigortası, sosyal yardım, analık yardımı, aile yardımı, çocuk yardımı ve vergi uygulamaları gibi konularda yoğunlaşmaktadır.

Ülkemizde bu konuları çok yönlü değerlendiren kapsamlı araştırmalara rastlanmamaktadır. Kadının yararlandığı sosyal güvenlik haklarının genel ve kadına özel yasal çerçevede değerlendirildiği iş hukuku ve sosyal güvenlik hukuku gibi alanlarda çalışmalar olmakla birlikte uygulamada bu yasal hakların ne ölçüde gerçekleştiği konusunda yeterli çalışma bulunmamaktadır.

Türkiye' deki çalışabilir nüfusun (12 ve daha büyük yaştaki kurumsal olmayan sivil nüfus) toplam nüfus içindeki payı bakımından kadınlarla erkekler arasında pek farklılık yoktur. Asıl sorun aktif nüfus içinde istihdam olanağı bulabilenlerle ilgilidir ve cinsiyet temelinde bu bakımdan büyük farklılıklar bulunmaktadır. Toplam çalışabilir nüfusun sadece yarısı istihdam olanağı bulurken istihdam edilenlerin içindeki erkeklerin oranı % 73 iken, kadınların oranı % 26 dır.

Ekim 1997 Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarına göre 23.8 milyon kurumsal olmayan kadın nüfusun 17.8 milyonu, yani %74.8 i işgücüne dahil değildir. Bunlardan yaklaşık 13 milyonu, yani % 73.7 si ev kadını, % 7.2 si özürlü, yaşlı veya hasta, % 11.1 i öğrenci, %1.6 sı irad sahibi ve %1.8 i emeklidir. Kısaca işgücüne dahil olmayan kadınların sadece % 3.4 ünün kendine ait geliri vardır. Geri kalan %96.7 si (17 milyon kadın) yaşamak için başkasına bağımlıdır. Özellikle, işgücüne dahil olmayan kadın nüfusun sadece % 1.8 inin emekli olması, çalışmayan kadınların bir erkeğe bağlı olmadığına sosyal güvenceden ne derecede yoksun olduğunu göstermesi bakımından çarpıcıdır.

İstihdam olanağı bulmak kadar önemli olan bir diğer nokta istihdamın türüdür. Çünkü istihdamın türü hangi sosyal güvenlik kuruluşuna tabi olacağına belirlenmesi açısından önemlidir. Türkiye'de kadınların üçte ikisinin bulabildiği istihdam olanağı "ücretsiz aile işçisi" olmaktadır. Dolayısıyla bu kadınlar herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmadan çalışmaktadırlar.

Kadınların ancak %0.9 u işveren, %9.8 i kendi hesabına çalışan, %32.8 i ücretli, maaşlı ve yevmiyelidir. Geri kalanı ise ücretsiz aile işçisi konumunda çalışmaktadırlar. Kadınlar yalnızca bu tür istihdam biçimlerinden birinde istihdam edildiğinde aktif olarak sosyal sigorta kapsamına dahil olabilmektedirler. Ancak istihdamdaki kadınların sadece %43 ü bu grupta alabilmekte, erkekler için bu oran %90 olarak gerçekleşmektedir.

İstihdama dahil bütün nüfusun sadece % 46'sı herhangi bir sosyal güvenlik şemsiyesindedir. Türkiye'deki sosyal güvenlik kurumları T.C. Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur'dur. Sosyal güvenlik şemsiyesinde olanların %20.5 i Emekli Sandığı, % 33.0 ü Bağ-Kur, % 46.5 i ise SSK'ya bağlıdır.

Devlet İstatistik Enstitüsünün 1996 yılına ait Çalışma İstatistikleri incelendiğinde Türkiye'de çalışan nüfusun % 53.7 sinin herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmadığı görülmektedir. Bu oran erkekler için % 42.8 iken kadınlar için % 79.6 dır.

Tablo 39. Sosyal Güvenlik Kuruluşlarına Kayıtlılık Durumu

Sosyal güvenlik kuruluşlarına kayıtlılık		1992	1994	1996
		Toplam %	Toplam %	Toplam %
	Kadın	100	100	100
Bağ-Kur		4,8	7,0	1,8
SSK		9,0	8,6	10,7
Emekli sandığı		6,3	7,4	7,8
Bilmiyor		0,0	0,1	0,1
Kayıtlı değil		79,9	77,0	79,6
Diğer		0,0	0,0	0,0
	Erkek	100,0	100,0	100,0
Bağ-Kur		29,9	32,4	20,9
SSK		25,0	23,8	26,0
Emekli sandığı		9,2	9,5	10,1
Bilmiyor		0,0	0,1	0,2
Kayıtlı değil		35,9	34,2	42,7
Diğer		0,0	0,0	0,1
	Toplam	100,0	100,0	100,0
Bağ-Kur		22,1	24,4	15,2
SSK		20,0	19,0	21,4
Emekli sandığı		8,4	8,9	9,5
Bilmiyor		0,0	0,1	0,1
Kayıtlı değil		49,6	47,6	53,7
Diğer		0,0	0,0	0,1

Kaynak: 1996 Yılı Çalışma İstatistikleri, DİE, 1997

9- SİYASETE KATILIM

Kadınların siyasal kurumlara katılımı açısından kadın-erkek arasında tam bir eşitlik bulunması gerektiğine gönülden inanan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk döneminde çok kısa sürede Türkiye'de kadınlara tüm siyasi haklar tanınmıştır. Ancak parlamentodaki durum incelendiğinde kadın-erkek eşitliğini Anayasa ve yasalarına geçirmiş ilk devletlerden biri olan Türkiye, karar mekanizmalarında ve güç paylaşımında kadınların dezavantajlı konumundan dolayı yasal alandaki bu gelişmeleri toplumsal/siyasal yaşama tam olarak yansıtamamıştır. Türkiye'de seçme hakkının kullanılmasında kadınlarla erkekler arasında fark olmamasına rağmen kadınların seçilme hakkını yeterince kullanabildiklerini söylemek mümkün değildir.

Kadınlara ilk olarak 3 Nisan 1930 tarihli Belediye Yasası'nın 23.maddesi ile belediye seçimlerinde seçme hakkı, 24.maddesi ile de, belediye seçimlerinde seçilme hakkı tanınmıştır.

1933 yılında Köy Kanunu'nda yapılan değişiklikler ile köylerde kadınlara muhtar olma ve ihtiyar meclisine üye seçilme hakkı tanınmıştır.

Türk kadınları, vatandaşlık haklarının temeli sayılabilecek Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne seçme ve seçilme hakkına erkeklerle eşit koşullar altında 5 Aralık 1934 tarihinde 2598 sayılı Kanunla sahip olmuş ve en üst düzey karar alma organı olan Parlamenteoda yer almaya hak kazanmışlardır. Demokratik yönetimlerde kadın hakları, genel anlamıyla siyasi hakların kazanılmasını ifade ettiğinden, dünyanın pekçok gelişmiş ülkesinde 1935 yılından önce kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkının bulunduğu ülke sayısının 28, fiilen milletvekili seçildiği ülke sayısının 17 olduğu göz önüne alındığında, Türkiye'nin bu hakları elde etmede öncü konumda olduğu görülmektedir.

Kadın milletvekillerinin parlamenteoda en yüksek oranda temsil edildiği yıl, kadınların da katıldığı ilk seçimlerin yapıldığı 1935 yılı olmuştur. Bu dönemde 18 kadın milletvekili parlamenteoya girmiş, kadın milletvekillerinin toplam parlamenteolar içindeki oranı %4.6 olmuştur. Bu oran Cumhuriyet döneminde parlamenteoda ulaşılan en yüksek kadın üye oranıdır. Ancak parlamenteoya katılım oranı, 1946 seçimlerinden sonra hızlı bir dü-

şüş kaydetmiştir. Bu düşünüşde çok partili seçim sistemine geçilmesi ile kadınların daha önce oynadıkları “modernleşmeyi simgeleme” rolünün önemini kaybetmesi rol almıştır. Atatürk devrimlerinin etkisiyle oluşan ve “olumlu ayrımcılık” olarak niteleyebileceğimiz, kadınları her konuda olduğu gibi siyasete katılımda da destekleyen tutum ve davranışlar çok partili döneme geçişle birlikte ortadan kalkmıştır. Kuşkusuz, geleneksel aile içi iş bölümünün kadın açısından oluşturduğu engellerin yanısıra, partiler arası ve parti içi rekabetin ortaya çıkması da bu azalmada rol oynamıştır. 1946’da çok partili rejime geçişle birlikte kadın milletvekili oranı %1.9 a inmiştir. Son 20 yılın seçim sonuçlarına bakıldığında ise 1973’de 450 milletvekilinin %1.3 ü; 1983’de 400 milletvekilinin %3 ü; 1991 seçimlerinde ise 450 milletvekilinin %1.8 inin kadın olduğu görülmektedir. 24 Aralık 1995 tarihinde yapılan son genel seçimlerde parlamentoya giren kadın oranında belirgin bir artış görülmüştür.

Kadınlara yönelik politika ve uygulamaların koordinasyonundan sorumlu Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğünün kurulmuş olması, gönüllü kuruluşların son yirmi yılda daha yoğun bilinç geliştirme faaliyetleri ile kadının toplumsal yaşamın her alanında ve siyasette yer almasına ilişkin çalışmalarının böyle bir sonucun alınmasında belirli bir ölçüde etkili olduğu söylenebilir. Siyasal partiler kadınları seçmen olarak görmenin ötesinde aday listelerinde baş sıralarda yer vermişlerdir. Böylece TBMM’ne giren 550 milletvekilinden 13 ünü (%2.4) kadınlar oluşturabilmiştir. Ancak söz konusu oranın halen daha, özlenen oranların çok gerisinde olduğu görülmektedir.

1935 yılından bugüne kadar yalnızca 8 kadın Bakanlık görevi üstlenmişlerdir. Parlamento içinden bir kadın ancak 1987 seçimlerinden sonra hükümette yer alabilmiştir.

Tablo 40. Yıllara Göre Parlamentodaki Kadın Üye Sayısı ve Oranı

Seçim Yılı	Milletvekili sayısı	Kadın Milletvekili sayısı	Toplam içindeki Kadın Oranı%
1935	395	18	4.6
1939	400	15	3.8
1943	435	16	3.7
1946	455	9	2.0
1950	487	3	0.6
1954	535	4	0.7
1957	610	7	1.3
1961	450	3	0.7
1965	450	8	1.8
1969	450	5	1.1
1973	450	6	1.3
1977	450	4	0.9
1983	400	12	3.0
1987	450	6	1.3
1991	450	8	1.8
1995	550	13	2.4

Kaynak: İstatistiklerle Kadın, 1997-1990, DiE, 1995

Kadının siyasal yaşama katılımının ilk basamağı kabul edilebilecek yerel yönetimlerde kadının durumuna bakıldığında yine kadın temsiline sınırlı olduğu görülmektedir. 1984 yılında 2.202 İl Genel Meclisi Üyesi'nin %0.3'ü, 1989 yılında 2.653 İl Genel Meclis Üyesi'nin %0.8'i ve 1994 yılında ise 30.334 İl Genel Meclisi Üyesi'nin %0.8'i kadınlardan oluşmuştur.

1984 yılı yerel seçim sonuçlarına göre, Belediye Meclis Üyelerinin yalnızca %0.6'sı kadındır. 1989'da bu oran %0.7 iken, 1994'de %0.1 olmuştur.

1984 yılında seçilen Belediye Başkanları arasında hiç kadın bulunmazken, 1989 yılında Belediye Başkanlıklarının %0.2'si, 1994 yılında ise %0.4'ü kadındır. 1984, 1989 ve 1994 yılı seçim sonuçları karşılaştırıldığında sadece belediye başkanlıklarında oransal bir artış olduğu, sayısal bir artışın söz konusu olmadığı görülmektedir.

Ancak veriler halen kadınların siyasal yaşama katılması konusundaki engellerin var olduğunun bir göstergesidir.

10 - KADIN İSTİHDAMINI ARTIRMADA FİNANSAL MEKANİZMALAR

Daha önceki bölümlerde belirtildiği gibi kadın istihdamında önemli sıkıntılar yaşanmaktadır. Kadın istihdamını artırmanın bir yolu da kadınları girişimci olmak yolunda cesaretlendirmektir. Kadına özel eğitim programları hazırlamak ve krediye ulaşılabilirliklerini artırmak bunun çözüm yollarından bazılarıdır.

Türkiye’de kadınların krediye ulaşılabilirlikleri kısıtlı olmakla birlikte, banka mevzuatı açısından banka kredisi, ipotek ve diğer mali kredilerden yararlanmaları konusunda ayrımcı ve engelleyici kurallar söz konusu değildir. Bu konuda kadınları destekleyici düzenlemeler de yapılmaktadır. Ancak, ayrılan fonlar ve kadınların bu kredi kullanım olanaklarından bilgilendirilme düzeyleri yeterli değildir.

Kredi kullanımı konusunda cinsiyete dayalı yeterli veri bulunmaması nedeniyle konunun ayrıntılı biçimde incelenmesi güçleşmekte ise de, kadınların kredi kullanımının erkeklerle göre çok düşük olduğu bilinmektedir. Japon Hibe Fonundan Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü’ne tahsis edilen hibe kaynak ile 1995 yılında yaptırılan “Küçük Girişimcilik Projesi” kapsamında elde edilen veriler de bu kanıyı desteklemektedir.

Projede kadınlar için üç kredi programının (KOSGEB, Halk Bankası ve Vakıflar Bankası) değerlendirilmesi ile kadın girişimcilere borç verme konusunda karşılaşılan pekçok sorun ortaya konmuştur:

-Kredi için başvuran kadın girişimcilerin sayısı çok düşüktür. Bu da daha fazla program, promosyon ve erişim çabası gerektirmektedir.

-Kadın girişimcilerin bu kredileri almada karşılaştıkları en büyük sıkıntı, kefil bulma zorluğudur.

-Gayrimenkullerin çoğunlukla erkek üzerine olması nedeniyle kadınlar, bankalarca istenilen en önemli teminat kaynağı olan gayrimenkul kefaletini bulmakta zorlanmaktadırlar.

-Kadın girişimcilerin finans kurumlarıyla ilişkiler hakkında deneyim ve bilgi eksikliği vardır.

-Kadınlar erkeklerle göre daha düşük eğitim seviyesine sahip olmaları nedeniyle yazılı başvuru işlemlerini tamamlamakta zorlanmaktadırlar.

-Kadınların sahip olduğu işlerin çok küçük boyutlu olması bankaların bu alandaki borç verme maliyetini arttırmaktadır.

Kadının çalışmasını veya kendi işini kurmasını, kocanın iznine tabi kılan Medeni Kanununun 159.maddesinin 1990 yılında, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesine rağmen bazı banka uygulamalarında ka-

dınlara engeller çıkarılmaktadır. Bu bankalarda şubeden şubeye değişen bir uygulama ile kadınların kendi adlarına borç almak ya da teminat olarak kendi gayrimenkullerini ipotek etmek için kocalarından ya da bir erkek garantörden izin almaları istenmektedir. Bankaların teminat ve müşterek imza şartları; kendi adlarına bankaların teminat olarak kabul edecekleri varlığa sahip olmayan ve borç verme kurumlarınca kabul edilebilecek itibarlı teminat vericiler (aile üyeleri dışında) bulmada zorluk çeken kadınlar için daha da kısıtlayıcıdır.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen sınırlı da olsa son zamanlarda aşağıdaki örneklerde olduğu gibi bazı bankalar kadına yönelik krediler vermeye ve kadınların krediye ulaşmasını kolaylaştırıcı bazı özel düzenlemeler yapmaya başlamıştır.

a) Ziraat Bankası

Türkiye’de tarımsal krediler Ziraat Bankası tarafından verilmektedir. Bölgeler arası farklar bulunmakla birlikte, Ziraat Bankasına ait veriler, kadınların toplam mevduat içindeki ve toplam kredi kullanımındaki payları arasında bir dengesizlik olduğunu göstermektedir.

Dünya Bankasının 1993 yılında yayınlanan “Women In Development” adlı çalışmasına göre Ziraat Bankasında tüm vadeli ve vadesiz hesapların %26’sı kadınlara aittir. Ancak bütün borç verilenler arasında %3’lük payları vardır.

Ziraat Bankası cinsiyet farkı gözetmeksizin %50 faiz oranıyla Türk çiftçisinin kullanımına sunulan zirai kredilerin bankaya yüklediği zararın hazine tarafından karşılanmaması nedeniyle faiz oranının düşürülemediği, bu kredilerin kadına özel kredi biçimine dönüştürülmesi halinde şu anda borçlu durumda bulunan erkek üreticilerin kredileri bu kez eşleri adına kullanacaklarından krediyi fiilen kullananların aynı kişiler olacağı için kadınlara bir yarar sağlamayacağı gerekçesiyle kadına özel kredi çalışmaları yapmamakta, menkul ve gayrimenkul teminatı veremeyen üreticiye kefaletle kredi kullandırıldığını belirtmektedir.

b) Vakıflar Bankası

Dünya Bankasının aynı araştırmasına göre Vakıflar Bankasında mevduatların %10’u kadınlara aittir ve mevduat sahiplerinin %13 ünü kadınlar oluşturmaktadır. Borç miktarının %6’sı kadınlara verilmiştir. Kadınlar borçlananların %3’ünü oluşturmaktadır.

Kadına özel kredi kullanımında Vakıflar Bankası da halen evinde üretim yapmakta olan veya yapmayı planlayan kadınlara el tezgahı, trikotaj, nakış ve terzilik ekipmanı ve yiyecek-içecek hizmetleri alanında

kullanılmak üzere “Ev Kadını Kredisi” vermektedir. Ancak bu kredinin faiz oranları banka tarafından verilen tüketici kredisinin faiz oranları ile aynıdır.

c) Halk Bankası

Dünya Bankasının yukarıda belirtilen çalışmasına göre Halk Bankasında mevduatların %38'i kadınlara aittir ve mevduat sahiplerinin %12'sini kadınlar oluşturmaktadır. Verilen borç miktarının %7'si kadınlar tarafından kullanılmakta ve kadınlar borç alanların %4'ünü oluşturmaktadır. Bu veriler araştırmaya konu olan üç banka arasında kadınların, toplam mevduattaki payı ve mevduat sahipleri içindeki oranı bakımından Halk Bankası'nın faaliyetlerinde önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de kadına özel krediler ilk kez kadın girişimcilerin teşviki kapsamında ele alınmış, kadın girişimciler küçük girişimciliğe teşvik politikaları içinde değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda 1993 yılı programı çerçevesinde hazırlanan “Yatırımların ve Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin ve İşletmelerin Teşviki ve Yönlendirilmesine Ait Esaslar”ı belirleyen karar kapsamında Halk Bankası tarafından 1993 yılında iki yeni kredi programı başlatılmıştır.

“Ev kadınları Kredi Programı” adı verilen birinci program kapsamında ev kadınlarının evlerinde üretim yapması hedeflenmekte idi. Hazine tarafından desteklenen ve Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme Bakanlığı (KOSGEB) tarafından yönetilen bu program Ekim 1993'te başlatılmış ve hükümet tarafından tahsis edilen fonların tükenmesi nedeniyle Şubat 1995 tarihinde bu uygulamaya Hazine Müsteşarlığı tarafından son verilmiştir. Tekstil ve konfeksiyon sektörüyle sınırlı olan bu programda sadece makine alımı için kredi verilmekte idi. İkraslar %10'luk faiz oranıyla 80 milyon TL.'ya kadar makinelerin finansmanının %80'ini karşılıyordu. Maksimum ikraz süresi 3 yıldır.

İkinci tür kredi uygulaması, birinci kredi uygulaması deneyimleri ışığında “Kadın Girişimci Kredisi” adı altında doğrudan Halk Bankası tarafından verilen ve halen sürdürülen kredidir. Kredi miktarı ev içinde üretim yapanlar için en fazla 500 milyon; ev dışında üretim yapacaklar için ise en fazla 1 milyar TL. tutarında olup, birinci tür kredi kapsamındaki faaliyet alanları yanında hizmet üretmek isteyenlere de verilmektedir. Krediler %40 faizli olup, makine ve ekipman bedelinin %70'ini geçmemek üzere tesis kredisi, %30'unu geçmemek üzere işletme kredisi olarak kullanılmaktadır. Bu krediler için yaş sınırı Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığının girişimi ile 35'den 45'e yükseltilmiştir.

11- KADINA YÖNELİK ŞİDDET

Kadına yönelik şiddet, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi Kadının Statüsü Komisyonu Kadına Yönelik Şiddet Çalışma Grubu'nun yapmış olduğu şiddet tanımında;

-"Hırpalama, dayak, ailedeki kız çocukların cinsel istismarı, evlilik içinde tecavüz, kadınların cinsel organlarını sakatlamak ve kadına zarar veren diğer geleneksel uygulamalar, evlilik dışı ilişkilerde şiddet ve istismara yönelik şiddet,

-İşyerinde, eğitim kurumlarında ve başka yerlerde tecavüz, cinsel istismar, cinsel saldırı, gözdağı ve tehdit de dahil olmak üzere fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet, kadın ticareti ve fahişeliğe zorlamak,

-Nerede olursa olsun devletler tarafından işlenen ya da görmezlikten gelinen fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet,"

biçiminde yer almaktadır.

Kadına yönelik şiddet, özel ve kamusal olmak üzere hayatın her iki alanında da yer almaktadır. Özel alandaki şiddet anne-babadan çocuklara, erkekten kadına, çocuklardan ana-babaya veya kardeşten kardeşe yönelik olabilmektedir. Şiddet, temel özgürlükleri ve insan haklarını ihlal edip engellediği gibi, kadınların haklarını kullanmalarını da olanaksızlaştırmaktadır.

İnsan hakları ihlali olarak kadına yönelik şiddetin boyutları bilinmemektedir. Kadına yönelik şiddet, 1980'lerde Türkiye'nin gündemine girmiştir. Toplum açısından önemli olan bu gelişmeye paralel olarak, açık oturumlar, konferanslar vb. çalışmalarla konuya ilgi giderek artmış ve yapılan araştırmalarla da kadına yönelik şiddet kısmen görünür kılınmıştır.

Şiddete ilişkin olarak üniversiteler ve özel araştırmacıların yaptığı araştırmaların sayısının giderek arttığı ülkemizde şiddet konusunda duyarlılık da eskiye oranla artmış, şiddet daha konuşulur bir sorun haline gelmiş olup, çözüm yolları tartışılmaya başlanmıştır. Buna rağmen ülkemizde gerek kadınlar gerekse erkekler arasında şiddeti meşru kabul etme eğilimi oldukça yüksektir.

Yine ülkemizde medya organları kadına yönelik şiddeti yansıtırken genellikle taraflı davranmakta, şiddet olayını şiddeti uygulayan kişilerin anlatılarına göre yorumlamakta adeta şiddete uğrayan kadını suçlu konumuna sokmaktadır. Böylece medya şiddetin olumsuzluğunu ifade etmek

yerine, kadınların geleneksel bakış açısına uymayan davranışları karşısında şiddete maruz kalmasının normal bir sonuç olabileceği mesajını vermektedir. Bu da toplumun, şiddeti ortadan kaldırmaya yönelik olmaksızın çok şiddetin gerektiğinde devam etmesini destekler niteliktedir.

Günümüzde kitleyi en fazla etkileyebilen iletişim araçlarından olan televizyonlarda şiddet olgusu çok sık işlenmekte, ancak şiddetin olumsuzluğu vurgulanmamakta aksine şiddetin yaşamın bir parçası olduğu mesajı verilmektedir. Özellikle çocuklara ve gençlere yönelik televizyon programlarında şiddet olgusu çok yoğun işlenmektedir. Bu durum gelecekte şiddetin daha da artmasına neden olacak bir etken olarak değerlendirilebilir. Bunun engellenmesi için Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'na başvurarak kadın ve çocuklara karşı şiddet içeren film ve programların TV kanallarında geç saatlerde yayınlanması konusunda gerekli girişimde bulunmuştur.

Türkiye'de medyada kadına yönelik şiddet haberlerinin yer alma biçiminin genellikle şiddeti körükleyecek ve kadınları bir kez daha mağdur edecek nitelikte olması nedeniyle, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü konunun önemini dikkate alarak yapılan çeşitli araştırmaları desteklemekte ve kamuoyunun dikkatini bu yöne çekmektedir.

a) Şiddete Uğrayan Kadına Destek ve Yardım Çalışmaları

Kadın Dayanışma Vakfı: Vakıf 1991 yılında kurulmuştur. 1991 yılında Türkiye'de ilk kez bir yerel yönetim ve sivil toplum örgütü işbirliğiyle bir projeyi yaşama geçirmiş, Ankara Altındağ'da Kadın Danışma Merkezini açmıştır. Bu merkeze başvuran kadınlara, psikolojik, hukuksal danışmanlık hizmeti verilmektedir. Kadın Dayanışma Vakfı 1993 yılında Türkiye'nin ilk bağımsız kadın sığınmaevini açmıştır. Özellikle aile içinde şiddete uğramış kadınların, kendi kendilerine yeterli olmaları ve kendi kararlarını kendilerinin vermesi konularında destek vermeyi amaçlamaktadır.

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı: 1990 Kasım ayında kurulmuştur. Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfına bağlı, İstanbul'da Kadın Danışma Merkezi ve 1995 yılında Kadın Sığınağı açılmıştır. Danışma merkezine ve sığınmaevine başvuran kadınlara psikolojik, hukuksal danışmanlık, iş bulmaya rehberlik ve barınma talepleri karşılanarak beceri ve meslek eğitimi gibi konularda hizmet verilmektedir.

İstanbul Kadın Hakları Komisyonu ve Türk Hukukçu Kadınlar Derneği tarafından İstanbul'da şiddete maruz kalan kadınlara hukuki danışmanlık hizmeti sunulmaktadır.

Kadın Merkezi (KAMER): Danışmanlık-Araştırma Organizasyon ve El Sanatlarını Geliştirme Ltd. Şirketi tarafından 1998 yılında kurulmuştur. Haftada üç gün hizmet sunulmakta olan Merkezde aile içi şiddete maruz kalmış kadınların başvurabileceği Acil Yardım Hattı, İş Danışmanlığı, Hukuki Danışmanlık ve Psikolojik Danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır

Bornova Belediyesi Kadın Danışma Merkezi: 1990 yılında İzmir'de kurulmuştur. Danışma merkezine başvuran kadınlara psikolojik, hukuksal, iş bulmaya rehberlik yapmak gibi konularda danışmanlık hizmeti verilmektedir.

İstanbul Küçükçekmece Belediyesi Kadın Evi 1996 yılında, Aydın ve Adana Belediyesine ait kadın Sığınmaevleri 1998 yılında kurulmuştur. Bu sığınmaevlerinde şiddete uğrayan kadınlara barınma ve danışmanlık hizmeti sunulmaktadır.

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü : Devlet düzeyinde Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kadına yönelik şiddet konusuna ilişkin araştırmalara destek verirken, diğer taraftan şiddete uğrayan kadınların genellikle ilk başvuru mercii olan sağlık, emniyet ve adli personele konu ile ilgili seminer ve eğitim çalışmalarını programına almıştır.

Yine 28 Eylül 1994'de, kadınların şiddeten korunması için danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunulması ile, kadınları gelir getirici faaliyetlere yönlendirmek amacıyla girişimcilik ve el emeğinin değerlendirilmesi konularında danışmanlık hizmeti yürütmek üzere Genel Müdürlük bünyesinde Bilgi Başvuru Bankası (3B) kurulmuştur.

Başbakanlık Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü (SHÇEK) Kadın Konukevleri : SHÇEK Genel Müdürlüğü'nün İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğüne bağlı olarak, değişik bölgelerde toplam 6 kadın konukevi bulunmaktadır. Kadın konukevlerine, eşler arası anlaşmazlıklar nedeniyle korumasız kalıp terk edilen kadınlar, cinsel, fiziksel ve duygusal istismara uğrayan kadınlar, kendi bünye veya çevre koşullarından doğan ve kontrolleri dışında oluşan maddi ve sosyal yoksunluk içine düşmüş kadınlar, istenmeyen evliliklerle karşı karşıya kalan kadınlar kabul edilmektedir.

Kadının kalkınmaya katılımı çerçevesinde, hizmet verdiği bölgede yaşayan tüm yöre halkının daha iyi yaşam koşullarına ulaşma hakkını sağlamak, varolan sorunları resmi, hükümet dışı kuruluşların ve halkın doğrudan katılımı ile çözmek, kentsel yaşam biçimine uygun tutum ve

davranışlar geliştirmesini sağlamak, kadına ilişkin projeleri yaşama geçirmek gibi amaçları olan, Sosyal Hizmetler ve ocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne bağlı değişik bölgelerde toplam 18 Toplum Merkezi bulunmaktadır. Toplum Merkezlerinde, aile içi şiddete uğramış kadınlara da hizmet verilmektedir.

Yine devletçe her türlü istismara ve kötü muameleye açık olan zihinsel zrl kadınlara için Yetişkin Zihinsel zrl Kadınlara Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi kurulmuştur. Bu merkezde yatılı 48, gündüzlü de 8 olmak üzere toplam 56 kadına hizmet verilmektedir

A. . Tıp Fakültesi Krize Müdahale Merkezi : Günlük yaşam içinde karşılaşılan sorunlarla ilgili psiko-somatik belirtiler gösteren 15 yaşın üstünde genç, yetişkin ve yaşlılar başvurabilmektedir. Merkeze başvuran kadınlara genellikle doğrudan şiddete uğradıkları için değil, aile içi ve kişilerarası ilişkilerden doğan sorunlar nedeniyle başvurmaktadırlar.

lke genelinde toplam 11 kadın konukevi/sığınmaevi/kadınevi ve 6 kadın rehberlik ve danışma merkezi bulunmaktadır.

Kadınlara, şiddetle ilgili olarak danışma ve sığınma hizmeti veren özel ve resmi merkezlerin sayılarının ülkemiz için yeterli olduğu söylenemez. Ancak bu merkezlerin sayılarının artırılması ve var olanların güçlendirilmesi ve desteklenmesi alışmaları 4. Dünya Kadınlara Konferansı Eylem Planı'nda da yer aldığı biçimiyle sürdürülmelidir.

3. ve 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planında da yer aldığı biçimiyle şiddete maruz kalan kadınlara başvurduğu güvenlik gleri, sağlık personeli ve diğer kamu görevlilerinin insan hakları çerçevesinde eğitilmesi konusunda çeşitli eğitim programları gerçekleştirilmiş ve planlanmıştır. Bunlar;

1- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programınca (BMKP) finanse edilen ve yürütücülüğünü Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nin üstlendiği "Kadının Kalkınmaya Katılımını Güçlendirme Ulusal Programı" kapsamında desteklenen ve Ankara Üniversitesi Kadınlara Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi koordinatörlüğünde, şiddete maruz kalmış kadın ve çocuklara da hizmet sunan polis memurlarının eğitilerek mağdurların rehabilitasyonunda ilk aşamanın karakollarda başlayabilmesini sağlamak ve şiddet mağdurlarının emniyet görevlilerine başvurularını engelleyen karakol-polis imajının değiştirilmesini hedefleyen "Karakoldaki Dostumuz" programı uygulanmıştır.

Söz konusu program çerçevesinde 1996 yılında Ankara Emniyet Müdürlüğüne bağlı karakollarda görev yapan 94 emniyet mensubu eğitimden geçirilmiştir.

2- Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı Başkanlığı tarafından 1998 tarihinde Ankara Emniyet Müdürlüğüne bağlı karakollarda görev yapan polis ve Polis Akademisi öğrencilerine "Toplumsal Cinsiyet" duyarlılık eğitimi verilmiştir. Toplumsal cinsiyet duyarlılık eğitim projesinde ayrıca kadının insan hakları, eşitlik kavramı, kadına yönelik şiddet, aile içi şiddet gibi konular da yer almıştır.

b) Türk Ceza Kanununun Kadına Yönelik Şiddete Yaklaşımı

Türk Medeni Kanunu'nun kadına yaklaşımının, erkeği baskın ve üstün bir konumda tutma şeklinde olduğu görülmektedir. Özellikle evli kadının birey olma hakkını, karar vericiliğini büyük ölçüde sınırlayan bu yaklaşım, kadının ikinci statüde bulunmasının temel hukuksal dayanağıdır. Bu cinsiyetçi yaklaşım, kadına yönelik şiddetin kaynağı olarak da görülmektedir.

Türk Ceza Kanunu'nun kadına yönelik şiddete yaklaşımını şu maddelerde görmek mümkündür:

"Adabı Umumiye ve Nizamı Aile Aleyhine Cürümler" başlığını taşıyan 8.bölümün 414-424 arasındaki maddeler cinsel saldırı suçlarını düzenlemektedir. Kişiye karşı işlenen bu suçların şahıslara karşı cürümler başlığını taşıyan 9.bölüm yerine genel adabı ve aile düzenini ön plana çıkaran 8. bölümde değerlendirilmesi, "kişi"yi geriye itmektedir. Bu hükümlerin 414 ve 415.maddelerinde ırza geçme ile ırza tasaddi suçları arasında cezai müeyyideleri bakımından ayırım yapılmıştır. 423/1'de "kızlık bozma" koşul olarak konmuş olduğundan, olayın kendisi değil, mağdurun bakire olup olmamasına göre suç oluşturup oluşturulmaması söz konusudur.

-429.madde kız ve kadın kaçırma ile ilgilidir ve kadının evli ya da bekar olmasına göre farklı cezalar verilmesini öngörmektedir. 433.madde de, kaçırmanın evlenme amacıyla yapılması halinde (kaçırılan kadının iradesine bakılmaksızın) cezada indirim yapılmaktadır.

453.madde, şerefini kurtarmak için doğurduğu çocuğu öldüren kadının diğer öldürme olaylarında verilen cezaların çok altında 4-8 yıl cezaya çarptırılmasını, yakını kadının haysiyet ve namusunu korumak için yeni doğmuş çocuğu öldürenin de 5-10 yıla cezalandırılmasını öngörmektedir. 462.madde ise, adam öldürme ve müessir fiilin zina yaptığı ya da

gayrimeşru ilişkide bulunduğu şüphesiz bulunan ve yakını tarafından işlendiğinde 1/8 oranında indirim yapılmasını düzenleme altına almaktadır.

Ülkemizdeki bazı Hükümet Dışı Kuruluşlar mağduru kadın olan cinsel suçlardaki cezaların failin fiilinin derecesine göre değil mağdurun duyduğu acı ve eleme göre belirlenmesi gerektiğini düşünmekte ve Ceza Kanunundaki ilgili maddelerin bu çerçevede değiştirilmesini talep etmektedir.

Hukuksal açıdan kötü muamele çok geniş bir şekilde ele alınmıştır. Kötü muamele kadına yönelik şiddet olarak algılandığında şiddet karşısında görevleri nedeniyle bu suçları bildirme yükümlülüğü olan kişiler yasalarda belirtilmiştir. Buna göre Türk Ceza Kanunu'nun 530.maddesi ile hekim, cerrah, ebe veya sıhihiye memuruna görevlerini yaparken karşılaştıkları cürüm belirtilerini, gerekli müdahaleyi yaptıktan sonra adliye ve zabıtaya bildirme zorunluluğu getirilmiştir. Aksi takdirde cezai sorumlulukları oluşturmaktadır.

c) Aile İçi Şiddete Karşı Adli Uygulamalar

Türk Ceza Kanununun 478 nci maddesi dayak vb. kötü muameleyi karı-koca arasında olduğunda takibi icrayı zarar görenin şikayetine bırakmaktadır. Bu durum şiddete uğrayan kadının karakola başvurduktan sonra isimler vererek tanıklar göstermesini, adli tıbbı sevkinde ısrarlı olmasını, evrakını takip etmesini ve şikayetçi olabilmek için ciddi bir ısrar göstermesini gerektirmektedir. Hastanelik olan kadınların doktor ve hastane karakolu görevlilerince tutulan tutanakları ve sağlık durumuna ilişkin gözlem kağıtları çoğunlukla ayrıntılı olmamaktadır. Kağıtlar kadının olayı tam anlatmasına ve ancak çok kararlı çok ısrarlı olmasına bağlı olarak sağlıklı olabilmektedir. Sonuçta dava açılrsa da genellikle yaralamadan açılmakta öldürmeye teşebbüs aile davalarında pek görülmemektedir.

Aile bireylerine kötü muamelenin 30 aya kadar hapis ile cezalandırılmasını öngören 478. Maddenin uygulanması da yukarıda sıralanan nedenlerle güçleşmektedir. Ayrıca hapis cezalarının çoğunun 7 gün hapis olarak uygulandığı ve caydırıcı olmadığı gözlenmektedir.

Mala yönelik zarar verme üzerinde durulması gereken bir diğer konudur. 524. Maddede yağma dışında mala karşı suçların eşler arasında olması halinde şikayetçi olursa da takibat yapılmamasını emretmektedir. Bu kural, aile bütünlüğünü koruma amacıyla getirilmiş olsa bile mağduru korumamaktadır.

Şiddet uygulayan fertlere cezai yaptırım uygulanması amacıyla

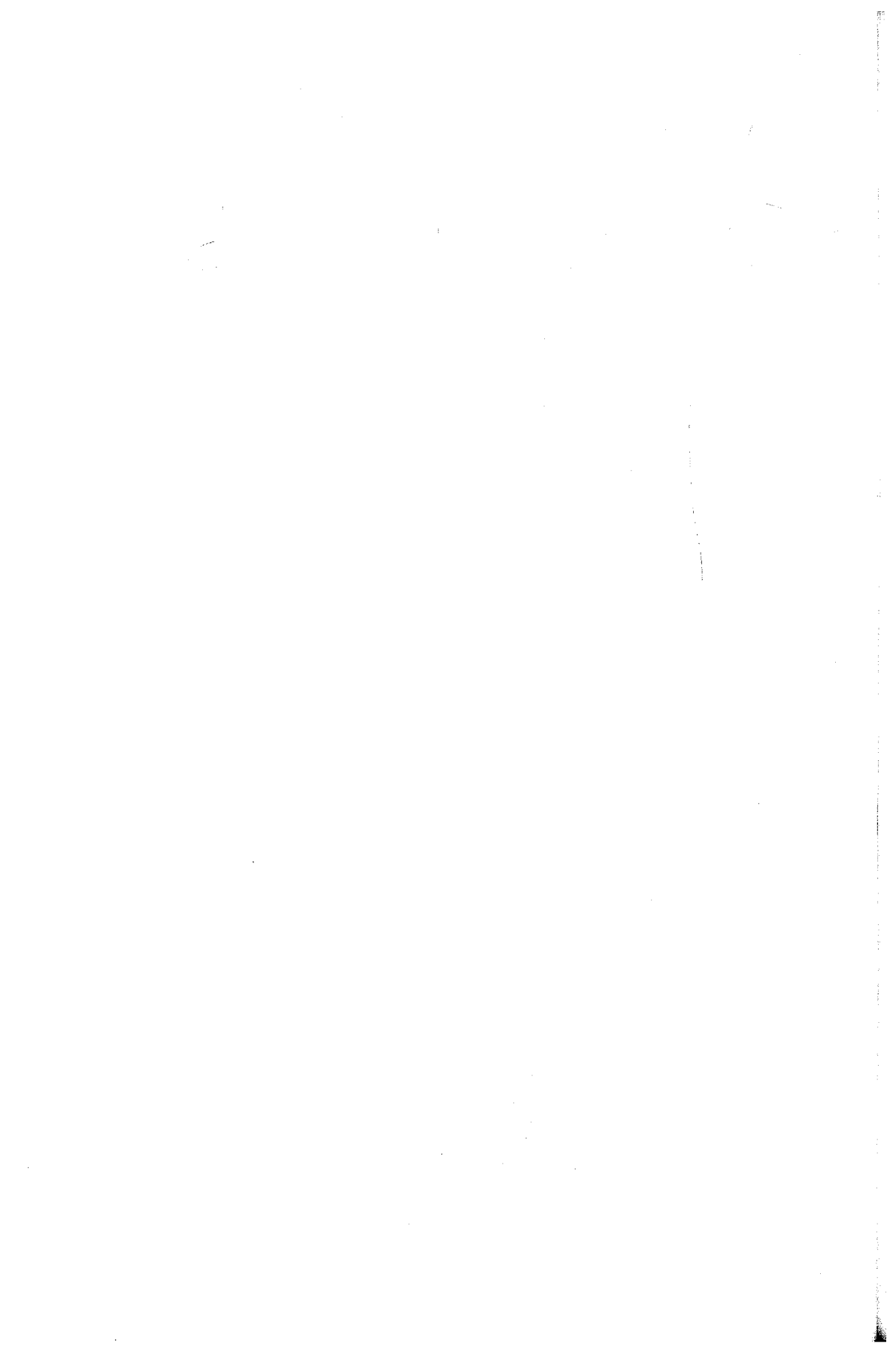
çıkarılan 4320 Sayılı "Ailenin Korunmasına Dair Kanun" ile ABD, Avust-ralya, Yeni Zelanda, İngiltere, İrlanda ve Norveç gibi ülkelerde uygulan- şiddete uğrama ihtimali bulunan kadınların mahkemelere başvurarak koruma emri alabilmelerini sağlayacak hükümler Türk Hukuk sistemi- ne dahil edilmeye çalışılmıştır. Aile içindeki şiddeti önlemek amacıyla ha- zırlanan Kanun, aile içinde şiddete maruz kalan kadın veya çocukların şahsen başvuruları veya Cumhuriyet Başsavcısının bildirmesi üzerine Sulh Hukuk Hakimi tarafından, mağdur tarafı korumak amacıyla verilecek tedbirleri içeren koruma kararını ve karara uyulmaması halinde verilecek cezayı düzenlemektedir. Kanun, şiddet uygulayan kişinin evde ve işyerin- de ailenin diğer üyelerini rahatsız etmemesi amacıyla belirli bir süre uzak- laştırılmasını öngörmektedir. Koruma kararına uyulmaması halinde 3 ay- dan 6 aya kadar hapis cezası verilecektir. Reform niteliğinde olan 4320 sayılı Kanun, 14.01.1998 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda kabul edilmiş ve 17.01.1998 tarih 23233 sayılı Resmi Gaze- te'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

d) Şiddet Uygulayanlara Yönelik Rehabilitasyon ve Danışmanlık Programları

Kadına yönelik şiddetle mücadelede en önemli unsur şüphesiz şid- detin ortadan kaldırılmasıdır. "Şiddetin ortadan kaldırılması" yönünde yü- rütülen çalışmalar, yasal ve adli tüm tedbirlerin alınması, şiddete uğrayan kadınlara yönelik destek mekanizmalarının kurulması ve toplumu konuya duyarlı kılacak eğitici ve öğretici kampanya ve programlar hazırlanması- nın yanı sıra şiddet uygulayıcılarına yönelik rehabilitasyon ve danışman- lık programlarının hazırlanmasını da içermektedir.

IV. Dünya Kadın Konferansı'nda hazırlanan ve Türkiye tarafından da kabul edilen Pekin Deklarasyonu Eylem Platformu, Stratejik Hedefler 125(i) maddesinde hükümetlere ve konuyla ilgili tüm sivil toplum kuruluş- larına şiddetin ortadan kaldırılması ve bu türden şiddetin bir daha mey- dana gelmesini önlemek üzere şiddete başvuranlar için rehabilitasyon ve danışmanlık programları sağlanması, finanse edilmesi ve desteklenmesi yönünde çağrıda bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu 42. Dönem toplantısı raporu 36. Maddesinde de yer alan bu konuyla ilgili olarak ülkemizde henüz herhangi bir çalışma başlatılama- mıştır.

Bu türden danışmanlık ve rehabilitasyon hizmetlerinin yürütülmesi ile birlikte, öncelikle kadınları korumaya yönelik olarak sürdürülen yasal ve idari tedbirlerin de etkinliği artacaktır.

B-KADININ İLERLEMESİNİ DESTEKLEYİCİ MEKANİZMALAR

1- Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (Ulusal Mekanizma)

Ülkemiz Birleşmiş Milletler "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi"ne taraf olarak Sözleşmeyi 1985 yılında imzalamış ve 19 Ocak 1986 tarihinde de onaylamıştır. Söz konusu Uluslararası Sözleşme ile 3. Dünya Kadın Konferansı Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri ve ülkemizin 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde, kadın politikaları geliştirmek, Türk kadınına eşitlik içinde, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi alanlarda hak ettiği statüyü kazandırmak amacıyla Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 25.10.1990 tarihinde 3670 sayılı Kanunla kadın konusunda ulusal mekanizma olarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı olarak dar bir bütçe ve kadro ile kurulmuş, 24.6.1991 tarihinde de Başbakanlığa bağlanmıştır.

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 13 Eylül 1993 tarihinde ise, 21697 Sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan 514 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile kurulan " Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı" nın, ana hizmet birimlerinden biri olarak yeniden yapılanmıştır.

Ancak 514 Sayılı KHK ve kararnamenin çıkarılmasına dayanak olan Yetki Kanunu Anayasa Mahkemesi' nce iptal edilmiş ve 2.6.1994 tarihinde 536 Sayılı KHK ile " Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı" yeniden kurulmuşsa da bu kararname ve bu kararnamenin dayanağı olan Yetki Kanunu da Anayasa Mahkemesi tarafından tekrar iptal edilmiştir.

Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Anayasa Mahkemesinin bu iptal kararları üzerine halen, 25.10.1990 tarih ve 3670 sayılı ilk Kuruluş Kanunu çerçevesinde faaliyetlerini yürütmektedir.

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü' nün yeniden kuruluşunu sağlayacak Teşkilat Kanun Tasarısı TBMM' nin Plan ve Bütçe komisyonundadır. Tasarının yasallaşmasından sonra Genel Müdürlük, Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü olarak bütçe ve personel açısından daha geniş olanaklara sahip olacaktır.

Bu Kanunla kurulacak olan Genel Müdürlüğün amacı, kadının statüsünü yükseltmek, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal yaşamdaki konumunu güçlendirmek, çalışma yaşamına eşit ve etkin katılımını özendirerek, sağlık ve eğitimden tam olarak yararlanmalarını sağlamak ve eşit haklara sahip bireyler olarak toplumsal yaşamda ve kalkınma sürecinde etkin bir şekilde yer almalarını gerçekleştirmek, kalkınmanın sonuçlarından eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak olarak ifade edilmektedir.

Genel Müdürlüğün görevleri Tasarıda şu şekilde yer almaktadır:

Kadının statüsünün korunması ve geliştirilmesi, sorunlarının çözümlenmesi için Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda prensip, politika ve programlar hazırlamak ve gerekli çalışmaları yapmak,

Kadının sosyal, ekonomik ve siyasi kararlara katılımını artırarak, kalkınma süreci ve toplumla bütünleşmesini sağlamak,

Kadının statüsü ve sorunları konusunda gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında yapılan çalışmaları derlemek,

Yurt içinde kadının statüsü ve sorunlarının çözümlenmesine temel teşkil edecek yaş ve cinsiyete göre istatistiki veri toplamak,

Kadının statüsü ve sorunları konusunda görev verilmiş olan kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak, bu kuruluşlardan konu ile ilgili bilgileri istemek, bu konuda faaliyette bulunan gönüllü kuruluşları desteklemek, yerel yönetimlerin kadınla ilgili her türlü faaliyetini izlemek.

Kadına ilişkin faaliyetlere etkinlik kazandırmak için başta yerel yönetimler olmak üzere yapılan eğitim faaliyetlerini izlemek, desteklemek, yönlendirmek ve kadının statüsü ve sorunları ile ilgili kamuoyu yaratmak,

Milletlerarası çalışmalara Türkiye'nin katılımını ve koordinasyonunu sağlamak,

Kadın ile ilgili konularda dokümantasyon, yayın ve tanıtma faaliyetlerinde bulunmaktır.

Hali hazırda Devlet Bakanlığına bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmekte olan Genel Müdürlüğün kuruluş amaçları arasında; Türk kadınının eğitim seviyesini yükseltmek; tarım, sanayi ve hizmetler kesiminde ekonomik hayata katılımını artırmak; sağlık, sosyal ve hukuki güvenliği sağlamak; kadının statüsünü genel olarak geliştirmek üzere, eşitlik içinde sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal alanlarda hak ettiği statüyü kazandırmak

sayılabilir.Genel Müdürlük teşkilatı Ekonomik İşler Dairesi, Eğitim ve Sosyal İşler Dairesi, Dış İlişkiler Dairesi, Dökümantasyon, İstatistik ve Yayın Dairesi'nden oluşmaktadır. Ayrıca yeni bir yapılanmaya gidilerek Personel, Bilgi İşlem ve İdari Mali İşler Birimi kurulmuştur.

a) Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen yasal çalışmalar:

I- TAMAMLANAN YASAL ÇALIŞMALAR

- Evli Kadının Önceki Soyadını Kullanmasına İmkan Tanıyan Kanun:

Türk Medeni Kanunu'nda kadın-erkek eşitliğine aykırı bazı hükümler bulunmaktadır. Bu çerçevede; Medeni Kanununun 153. maddesinin değiştirilmesine ilişkin kanun tasarısı hazırlanarak 5.11.1996 tarihinde TBMM'ye sunulmuş olup, 14.5.1997 tarihinde kabul edilerek 22 Mayıs 1997 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 4248 sayılı Medeni Kanununun 153. maddesinde yapılan değişikliğe göre; kadının evlendikten sonra kocasının soyadını almakla birlikte, önceki soyadını da kullanabilmesine imkan sağlanmaktadır.

- Nüfus Cüzdanlarında Yer Alan "Medeni Hal" Bölümüne İlişkin Çalışma:

Nüfus cüzdanlarında yer alan "medeni hal" beş kategoriye ayrılmıştır (bekar, evli, boşandı, dul, evliliği fesh edildi). Nüfus cüzdanlarının kullanımını sırasında özel bir bilgi olan "Medeni hal" çoğu kez gerekli olmayan bir bilgi niteliğindedir. Kaldı ki resmi işlemler nüfus cüzdanı ibrazı ile yapılmamakta, nüfus kaydı istenmektedir. Toplumumuzda halen özellikle boşanmış kadınlar hoş olmayan bazı ima, tutum ve davranışa maruz kalmaktadırlar.

Anayasamızın 20 nci maddesinde "Herkes, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahiptir. Özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamaz." hükmü yer almaktadır.

Bu çerçevede Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığının önerisi üzerine, İçişleri Bakanlığınca nüfus cüzdanlarındaki medeni hal bölümünde sadece "evli", "bekar" ifadelerinin kullanılmasına karar verilmiştir. İçişleri Bakanlığının 19.11.1997 tarih ve 5783 sayılı genelgesiyle bu husus tüm Valiliklere iletilmiştir.

- Ailenin Korunmasına Dair Kanun:

Aile içindeki şiddeti önlemek amacıyla hazırlanan Kanun, aile içinde şiddete maruz kalan kadın veya çocukların şahsen başvuruları veya Cumhuriyet Başsavcısının bildirmesi üzerine Sulh Hukuk Hakimi tarafından, mağdur tarafı korumak amacıyla verilecek tedbirleri içeren koruma kararını ve karara uyulmaması halinde verilecek cezayı düzenler. Karara uyulmaması halinde verilen ceza 3 aydan 6 aya kadar hapis cezasıdır.

Reform niteliğinde olan 4320 sayılı Kanun, 14.01.1998 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda kabul edilmiş ve 17.01.1998 tarih 23233 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

- Kadınların kocalarından bağımsız olarak gelir vergisi beyannamesi vermesini sağlamak üzere 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun:

Yürürlükteki Vergi Kanunu vergilendirme sisteminde aileye özel bir statü tanımakta ve aile reisliği esas alınarak aile reisinin ailenin tüm gelirlerinin toplamından oluşan tek vergi beyannamesi (aile reisliği beyannamesi) vermesi usulü uygulanmakta idi. Devlet Bakanlığı çok uzun zamandan beri bu vergilendirme sisteminin sakıncalarını dile getirerek vergilendirmenin ailenin koca aracılığıyla tek vergi mükellefi olarak tanınmasına karşı çıkmış ve evli kadının da ayrıca vergi mükellefi olma hususunu her platformda savunmuştur. Uygulanmakta olan sistemde; koca, kadına ait gelire ve mal varlıklarına ait vergileri kendi gelirleriyle birleştirilmiş şekilde ödemekte idi. Bu durum ödenecek vergi diliminin yükselmesine, böylece de vergi adaletsizliğine sebep olmaktaydı. Bu sistem gelirin gerçek sahibi olan kadını yok saymakta ve kocayı tek muhatap olarak almaktaydı.

Bu sakıncaların giderilmesi için Gelir Vergisi Kanununun 10, 31, 88 ve 93 üncü maddelerinin değiştirilmesi yönünde bir yasa tasarısı hazırlanmıştır. Ancak, Maliye Bakanlığı tarafından, vergi konusunda geniş kapsamlı düzenleme içeren bir tasarının hazırlanmış olduğu ve Devlet Bakanlığının önerilerinin bu tasarıda dikkate alınacağı bildirilmiştir. Kadını hukuki bir kişilik olarak görmeyen bu maddeler böylece Maliye Bakanlığı tarafından hazırlanan tasarıda tümünden kaldırılmıştır. Evli kadının tek başına vergi vermesi ve yine kocanın temsil ettiği aile birliğinden bağımsız olarak vergi mükellefi olması gerçekleşmiştir.

Maliye Bakanlığınca hazırlanan bazı vergi kanunlarında değişiklik öngören Kanun Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulunda 22.07.1998 tarihinde kabul edilip, 29.07.1998 tarih ve 23414 (mükerrer) sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

SÜRDÜRÜLMEKTE OLAN YASAL ÇALIŞMALAR

-Türk Ceza Kanununun Zina ile İlgili 440 ve 441 inci Maddeleri ile İlgili Kanun Tasarısı:

27 Aralık 1996 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Anayasa Mahkemesinin 1996/15 Esas ve 1996/34 Karar sayılı ve 29.9.1996 günlü Kararı ile iptal edilmiştir. Anayasa Mahkemesi, bu kararının yürürlüğünü; yeni yasa düzenlemesi yapılmasına olanak sağlamak üzere bir yıl olarak belirlemiş, 27 Aralık 1997'de bir yıllık süre dolmuştur.

Süresi içinde yasal düzenleme yapılmaması nedeni ile yalnızca kadının zinasının suç teşkil etmesi eşitlik ilkesine aykırılık yaratmış ve bu nedenle Torbalı Asliye Ceza Mahkemesinin diğer 14 mahkeme ile birlikte başvurusu üzerine Anayasa Mahkemesi 23.06.98 tarihinde TCK Md. 440'ı da iptal etmiştir.

Türk Ceza Kanununun 440 ve 441 inci maddelerinde erkek ve kadının zinasının ayrı ayrı düzenlenmesinde iki türlü eşitsizlik söz konusu idi.

Birinci eşitsizlik, kadının zina suçunu işlemesi için karşı cinsten biri ile bir kez cinsel ilişkiye girmesi yeterli iken, erkeğin zina suçunu işlemesi için karı-koca gibi başkalarının bileceği şekilde yaşamasının gerekmesi idi.

İkinci eşitsizlik ise, kadının zina suçunu işlediği karşı cinsin evli veya bekar olması şartı aranmazken erkeğin zina suçunu işlemesi için ilişkiye girdiği kadının bekar olması gerekmekte idi.

Anayasanın 10 uncu maddesi gereğince herkesin kanun önünde eşitliğine aykırı olan bu hükümler Bakanlığınca yeniden düzenlenerek Türk Ceza Kanununun 440 inci maddesinde kadın ve erkeğin zina suçu eşitlenmiştir. Tasarıya göre karı veya koca bir başkası ile bir kez cinsel ilişkiye girdiği takdirde ilişkiye girdiği kişinin evli veya bekar olmasına bakılmaksızın bu madde ile cezalandırılacaktır. Kadın veya kocanın evli olduğunu bilerek ilişkiye giren şahsa da aynı ceza uygulanacaktır. Kanun Tasarısı halen TBMM Genel Kurulundadır.

- 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ve 1475 Sayılı İş Kanununun Doğum İzinlerini Düzenleyen Maddeleri, 506 Sayılı Kanunda Yer Alan seçici İş Görmezlik Ödeneği Süreleri ve 5434 Sayılı T.C Emekli Sandığı Kanununun Aylık ve Borçlanmaya İlişkin Hükümlerinde Değişiklik Yapılmasını Öngören Tasarı:

Halen yürürlükte olan mevzuata göre 657 sayılı yasaya tabi kadın memurların doğum izinleri, doğum öncesi 3 hafta doğum sonrası 6 hafta ücretli olup, ücretsiz izin süresi 1 yıldır. 1475 sayılı İş Kanununa göre kadın çalışanın doğum öncesi 6 hafta doğum sonrası 6 hafta ücretli izni bulunup ücretsiz izin süresi 6 aydır.

Bu tasarı ile kadın işçi ve memur doğum öncesi ve sonrası izinler yönünden eşit hale getirilmiştir. Ücretli izinler doğumdan önce 6 ve doğumdan sonra 12 hafta olmak üzere 18 hafta olarak düzenlenmiştir. Ücretsiz izinler, 6 ay ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca bu izni doğum yapan kadın veya eşinin alabileceği şekilde yapılan düzenleme ile de ücretsiz izinler ebeveyn iznine dönüştürülmüştür.

Tasarı hakkında görüş istenilen Adalet, Çalışma ve Sosyal Güvenlik, Sağlık ve Maliye Bakanlıkları ile ve Devlet Personel Başkanlığından görüşler gelmiştir. Tasarı, gelen görüşler doğrultusunda yeniden düzenlenerek 18.08.1998 tarihinde Bakanlar Kurulunda imzaya sunulmak üzere Başbakanlığa gönderilmiştir.

b) Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün Diğer Çalışmaları

- Bilgi Başvuru Bankası (3B) Faaliyetleri :

28 Eylül 1994 tarihinde kadına yöneltilen her türlü şiddetin önlenmesi ve şiddete uğrayan kadınlara rehberlik ve yönlendirme hizmeti sunulması ile kadınları gelir getirici faaliyetlere yönlendirmek amacıyla girişimcilik ve el emeğinin değerlendirilmesi konularında, danışmanlık hizmeti yürütmek üzere KSSGM bünyesinde Bilgi Başvuru Bankası (3B) kurulmuştur.

Kasım 1998 ayı itibariyle Bilgi Başvuru Bankasına kayıtlı kadın sayısı 2000'e ulaşmış olup, bunun yaklaşık 1450 sini el emeğini değerlendirmek üzere başvuran kadınlar oluşturmaktadır. 1996 yılında Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ve Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı arasında yapılan protokole dayalı olarak Zafer Çarşısı'nda her ayın ilk ve üçüncü haftası Pazartesi, Salı, Çarşamba günleri düzenlenen

3B Pazarında kadınların el emeği ürünlerinin satışına imkan sağlanmaktadır. Ancak uzun vadede kadınları girişimci olmaya özendirme amacı güden Genel Müdürlük, Türkiye Halk Bankası ile yapılan işbirliği çerçevesinde 3B Merkezine kendi işini kurmak ve girişimci olmak üzere başvuran kadınlara 6-9 Ocak 1997'de "Girişimcilik Eğitim Semineri" düzenlemiştir. 2-6 Kasım 1998 tarihleri arasında Türkiye Halk Bankası Girişimci Yatırım Finansman Bilgilendirme Merkezi tarafından 3B'li kadınlar arasından seçilen 23 kadına, ikinci bir "Girişimcilik Eğitim Semineri" düzenlenmiş ve seminere katılan kadınlar sertifikalarını almışlardır

- Gönüllü Kuruluşlarla Yürütülen İşbirliği Çalışmaları :

Ülkemizin Pekinde gerçekleştirilen 4. Dünya Kadın Konferansında verdiği taahhütler ve ülkemiz gerçekleri hükümet ve sivil toplum örgütlerinin işbirliğini zorunlu kılmıştır. Bu amaçla 31.7.1996 tarihinde yapılan bir toplantıda alınan karar sonucu hükümet dışı kuruluşlardan meydana gelen eğitim, sağlık, hukuk ve istihdam komisyonları oluşturulmuştur.

Eğitim Komisyonu: Eğitim Komisyonu çalışmalarını okuma-yazma kurslarının açılması yönünde yoğunlaştırmıştır..

Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü ile yapılan toplantılarda, okuma- yazma kurslarına katılan kadınlara, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü tarafından kadın sağlığı, kadının yasal hakları, kadına yönelik şiddet, kız çocuğunun eğitiminin önemi konularında bilinç yükseltme çalışmaları yapılması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede, 11 Aralık 1997 ve 25 Aralık 1997 tarihlerinde üç merkezde toplam 200 kadının katılımıyla "Kadın Sağlığı ve Aile Planlaması" konusunda toplantılar gerçekleştirilmiştir. Bilinç yükseltme çalışmaları 2000 yılına kadar devam edecektir.

Sağlık Komisyonu: Kadın sağlığı, üreme sağlığı ve cinsel sağlık konularında faaliyetlerini sürdüren Sağlık Komisyonunda yer alan 17 gönüllü kuruluş tarafından "Gönüllü Kuruluşlar Ulusal Kadın Sağlığı Komisyonu" (KASAKOM) oluşturulmuştur. KASAKOM ulusal kadın sağlığı programı geliştirmiş olup, Projeye AB'den finans sağlanması için çalışmalar sürdürülmektedir.

İstihdam Komisyonu: İstihdam Komisyonu "Türkiye'de Kadın İstihdamı Sorunları ve Öneriler" konulu bir rapor hazırlayarak Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğüne sunmuştur. Söz konusu komisyonda

yer alan kuruluşlar finansmanını kendilerinin üstlendiği genç kızlara meslek edindirme kursları düzenlemektedirler.

Hukuk Komisyonu: Komisyon, Genel Müdürlüğümüzce hazırlanan kanun tasarılarını inceleyerek görüş ve önerilerini belirtmiştir. Komisyon çalışmalarını Türk Medeni Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve diğer kanunlarda kadın-erkek eşitsizliği içeren hükümlerin yanısıra aile ve çocukla ilgili hükümlerin gözden geçirilerek yeniden düzenlenmesi konularında yoğunlaştırmıştır.

- Etkinlik ve Kutlamalar:

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü kadına ilişkin faaliyetlere etkinlik kazandırmak, yapılan faaliyetleri izlemek, desteklemek, yönlendirmek ve kadının statüsü ve sorunları ile ilgili kamuoyu oluşturmak üzere çalışmalar yapmaktadır. Örneğin; 1997 Kasım ayında "Avrupa Konseyi Kadın ve Erkek Eşitliğinden Sorumlu IV ncü Bakanlar Konferansı"na ülkemiz ev sahipliği yapmış, Avrasya ülkeleri kadınları arasında işbirliği sürecinin başlatılmasına ilişkin çalışmalar Ankara'da başlatılmıştır.

Diğer taraftan 8 Mart Dünya Kadınlar Günü, 25 Kasım Şiddete Hayır Günü, 5 Aralık Türk Kadınının Seçme ve Seçilme Hakkını elde etmesi, 17 Şubat Türk Medeni Kanununun kabulü gibi özel günlerde de çeşitli organizasyonlar (panel, konferans, sempozyum, kutlama programı vb.) düzenleyerek kamuoyunun dikkatini çekmek, kadın konusunu gündemde tutmak, uluslararası alandaki çalışmalara katılmak üzere faaliyetlerini sürdürmektedir.

c) Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün Yürüttüğü Dış Kaynaklı Projeler

Kadın sorunlarının üst düzey bir Devlet mekanizması tarafından ele alınması ulusal mekanizmanın güçlendirilmesi kadın ve kalkınmaya yönelik ulusal politikanın oluşturulması açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur.

"Uluslararası teknik işbirliği kaynaklarının kadın ve kalkınma sektörüne aktarılması ulusal mekanizmanın oluşturulduğu döneme rastlamaktadır. Birleşmiş Milletlerin Kadın ve Kalkınma Programı kapsamında Türkiye'ye kaynak yönlendirilmiş ve 1993 yılında "Kadının Kalkınmaya Katılımını Güçlendirme Ulusal Programı" onaylanarak yürürlüğe konulmuştur.

- Kadının Kalkınmaya Katılımını Güçlendirme Ulusal Programı Projesi

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) tarafından finanse edilen, şemsiye proje niteliğindeki bu projeyi 1992 yılından bu yana yürütmektedir.

Projenin Temel Alanları:

-Kadının kalkınmaya katılımı politikalarının geliştirilebilmesi için kadın sorunlarının kalkınma ve sektörel planlara entegrasyonu,

-Kadının kalkınmaya katılımını artırmaya yönelik politikaların geliştirilmesine temel oluşturacak, cinsiyet ayrımlı veri tabanı oluşturulması,

-Yasal, ekonomik ve sosyal alanlarda kadının statüsünün iyileştirilmesi ve izleme etkinliklerinin güçlendirilmesi amacıyla ulusal mekanizmanın güçlendirilmesi,

-Eğitim programları aracılığıyla kadın sorunlarına duyarlı insangücü kaynağının geliştirilmesi,

-Hükümet dışı kuruluşların ve gönüllü kadın kuruluşlarının kadına ilişkin araştırma ve pilot projelerinin desteklenmesi.

Proje kapsamında yürütülen çalışmalar, eğitim programları, araştırma projeleri, pilot projeler ve Devlet İstatistik Enstitüsü ile ortaklaşa yürütülen faaliyetler olarak gruplandırılabilir.

Kadın sorunlarına duyarlılığı artırmak, kadınların kalkınma sürecine daha etkin katılımını ve eşit pay almalarını sağlamak amacıyla, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Çukurova Üniversitesinin Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri ile imzalanan protokoller kapsamında yürütülen kısa ve uzun dönemli eğitim çalışmaları proje çerçevesinde desteklenen pilot projelere örnektir.

Tamamlanan Araştırma Projeleri:

• Gazetelerde Kadına Yönelik Şiddet İle İlgili Mesajların Çözümlemesi: 1993 yılında gerçekleştirilen araştırma, gazete haberlerine yansıdığı biçimiyle kadının kimlerden şiddet gördüğünü, olay anlatılırken/aktarılırken kadının nasıl ele alındığını ve tanımlandığını ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.

• Kadın Yazarlar ve Kadın Konulu Yayınlar Bibliyografyası: 1955-1990 yılları arasında kadınlar üzerine yazılan, kadını konu alan ve kadın-

lar tarafından yazılan bütün eserler taranarak bibliyografya haline getirilmiştir.

•Kadın Sözlü Tarih Projesi: Proje sözlü tarih alanında çalışabilecek araştırmacıların yetişmesi ve Türkiye'de yaşayan kadınların tarihini daha iyi anlamaya yönelik uygun yöntemlerin saptanabilmesi amacıyla toplumun çeşitli kesimlerinden, 1923 yılından önce doğmuş 18 kadın ile gerçekleştirilmiştir.

•Turizm Sektöründeki Küçük İşyeri Örgütlerinde Kadın Girişimciler: Bodrum ve Gümbet'te yürütülen araştırma ile çeşitli işlerde çalışan kadınların farklı rol tutumlarına sahip olup olmadıkları saptanmaya çalışılmıştır.

• Basın-Yayın Organlarında Kadınlarla İlgili Haberlerin Taranması ve Arşivlenmesi:Basın organları ve farklı TV kanallarının sistemli bir biçimde taranmasıyla, 27 Mart yerel seçimlerinden sonra değişen siyasi tablonun kadın yaşamı üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

•Teknolojik Gelişmelerin Sanayide Kadın İstihdamına Etkileri: Araştırma; teknolojik gelişmelerin, kadın istihdamını ve kadının ülke ekonomisine katkısını olumlu biçimde etkilemesini sağlayıcı önlemlerin neler olabileceği konusunda yeni veriler sağlamıştır.

• Türkiye'de Kadın Sendikacı Profili : Eylül 1995'te düzenlenen Kadın Sendikacılar Kurultayı'na katılan bütün sendikacı kadınlara anket ve seçilmiş bir gruba derinlemesine mülakat uygulanarak elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir.

• Babasoylu Toplumlarda Kadın Dayanışma Örüntüleri: Araştırma, kadınların kadın dayanışma ağlarını nasıl ve hangi yollardan ördüklerini açığa çıkarmayı amaçlamıştır.

• Köy Turizmine Yönelik Kadın ve Kalkınma Projesi İçin Durum Saptama Analizi: Polatlı'nın Yassıhöyük köyünde turizm potansiyelinin kadınlar aracılığıyla nasıl ekonomik yarar sağlar hale getirilebileceği araştırılmıştır.

• Küçük İşletme Sahibi Kadın Girişimciler Araştırması: Araştırma, kadınları girişimciliğe yönelten nedenler ve etmenleri belirlemek ile kadınların kendi işlerini kurarken karşılaştıkları engel ve fırsatları değerlendirmektedir.

• Göçmen Cemaatleri ve Kadın Kimliği : Araştırma, Ankara'daki farklı göçmen gruplarına mensup kadınlar üzerinde göç sürecinin etkisini, göçmen kadınların kente uyumlarını ve kent yaşamını nasıl değerlendirdiklerini belirleme amacını taşımaktadır.

• Zaman Kullanımı Araştırması: Araştırmanın amacı, hanedeki eşlerin, milli gelir hesaplamalarına dahil edilmeyen, yemek pişirme, ev temizleme, çocuk bakımı, ev içi üretim faaliyetleri ile üretim dışı faaliyetlere ayırdıkları zaman farklılıklarını, zamanı kullanım biçimlerini incelemektir.

Devam Eden Araştırma Projeleri :

• Aile, Evlilik ve Sosyo-Kültürel Çevrenin Kadın Suçluluğuyla İlişkisi ve Cezaevlerindeki Rehabilitasyon Çalışmalarıyla İlgili Sosyolojik Bir Araştırma

• Aile Yapıları ve Kadının Rolü: Araştırmanın temel amacı, kadının toplumsal statüsünü hangi ilişkiler çerçevesinde şekillendirdiğini ve ne tür politika sonuçlarını ortaya çıkardığını tespit etmektir.

Proje Kapsamında Desteklenen Pilot Projeler:

• Dar Gelirli Kentli ve Köylü Kadınların Gıda ve Gıda İle İlgili Ürünleri İçin Sürekli Bir Satış Merkezinin Kurulması: Proje kapsamında açılan "Karabiber/ Doğal Gıda Dükkanı" isimli satış merkezi 30 Kasım 1995 tarihinde faaliyete geçmiştir.

• Ev İçi Ücretli Emeğin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Pilot Uygulama Projesi: Projenin amacı, İstanbul'un gecekondu bölgelerinde düşük gelirle, kayıtsız, güvencesiz, sürekliliği olmayan işlerde çalışan kadınların bu ekonomik faaliyetlerini örgütlü hale getirmektir.

• Kadın El Sanatlarını Destekleme Projesi : İzmir'de kadınların el becerileri bir ön elemeden geçirilerek, belirli nitelikteki kadın el emeği ürünlerine sürekli satış olanağı sağlayacak bir satış merkezi açılmıştır.

• Kadın Emeğinin Değerlendirilmesi/Kadın Emeği Mutfağı: Eylül 1997 tarihinde başlayan projenin uygulama alanı Ankara'nın Bahçelievler semtidir. Açılan mutfağın kadınlara ekonomik ve sosyal durumlarının iyileştirilmesi konusunda istihdam olanağı sağlaması amaçlanmaktadır.

• Van ili Bostaniçi Yalım Erez Mahallesi Kadınlarına Yönelik Dokuma Atölyesi Açılması Projesi : Hakkari'nin Çukurca ve Uzundere ilçelerinden zorunlu göç sonucu Van'a gelerek yaşamlarını sürdürmeye çalışan aile-

lerin kadınlarına dokuma atölyesi açılması için gerekli dokuma tezgahlarının alımını teminen maddi destek verilmiştir.

- Gecekondu Bölgelerindeki Kadınlara Gelir Getirici Beceri Kazandırma Projesi: İstanbul Üniversitesi tarafından yürütülen Proje çerçevesinde gecekondu bölgelerinde yaşayan genç kız ve kadınlara konfeksiyon ve dikiş konularında beceri kazandırma ile bilinçlendirme kursları eş zamanlı olarak uygulanmaktadır.

- Halıcılık Projesi : Mayıs ayında başlayan ve Şanlıurfa Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından yürütülen 'Halıcılık Projesi' bölgedeki genç kızlara iş imkanı yaratılmasının yanı sıra yasal haklar, çevre ve sağlık konularında da eğitim vermeyi amaçlamaktadır.

- Kazete: İzmir ve Ege Bölgesindeki kadın kuruluşlarının yürüttüğü çalışmaları düzenli olarak yansıtmayı ve kamu oyunu bu konuda bilinçlendirmeyi amaçlayan ve İzmir'de çıkarılmakta olan kadın gazetesi desteklenmiştir.

- Kadın ve Seracılık: Çukurova Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KADAUM) tarafından yoğun göç alan illerimizden birisi olan Adana'nın özellikle kırsal kesiminde yaşayan kadınların tarımsal etkinlikte bulunabilmelerini sağlamak üzere 1996'da seracılık konusunda bir eğitim programı gerçekleştirilmiştir. Bu eğitim programı ile kadınlara seracılık ve toprağın hazırlanmasına ilişkin bilgilerin yanısıra, aile planlaması, ana-çocuk sağlığı, çevre sorunları, girişimcilik ve kredi gibi konularda eğitim verilmiştir.

- Kadın/Aile Sağlığı ve Eğitimi: Sağlık alanında faaliyet gösteren 17 gönüllü kuruluşun bir araya gelerek oluşturduğu KASAKOM (Kadın Sağlığı Komisyonu) tarafından Batman'da uygulanmaya başlayan proje, topluma dayalı sağlık hizmeti anlayışını kamu sağlık hizmetlerinin bir uzantısı haline getirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için, bir ekip çalışması yaparak, 5000 kadın ve genç kız ile 700'e yakın erkeğin aile planlaması, ana-çocuk sağlığı, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, aile ilişkileri konusunda 450 gebeyi doğum öncesi ve sonrası bakım konusunda bilgilendirmeyi ve 0-4 yaş arası 1000 bebeğin aşılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca, 100 kadın ve genç kız için okuma-yazma ve 100 kadın ve genç kız içinde beceri kazandırıcı kurs açmayı hedeflemektedir.

- Aydıneller Projesi: Aydıneller Kooperatifi tarafından Aydın'ın Umurlu bucağında yürütülecek olan projenin amacı evinde gelir getirici

faaliyette bulunan kadınları kolllektif bir üretim sürecine dahil ederek düzenli gelir elde etmelerini sağlamaktır. Bu amaca ulaşmak için kooperatif üyesi kadınları bir araya getiren üretim yapabilecekleri, üretim konularında eğitim alabilecekleri ve ürünlerin tasarımının da gerçekleştirilip sergilenmesine olanak sağlayan bir merkez kurulması planlanmaktadır.

- Oyuncak Üretimi: İstanbul'da Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı tarafından yürütülen projenin amacı 100 kadına oyuncak üretimi konusunda eğitim vererek düzenli gelir elde etmelerini sağlamaktır. Genellikle atık malzemelerin kullanılarak üretildiği okul öncesi eğitim malzemeleri ile oyuncakların yurt dışında pazarlanması ve kadınların istihdam olanağına kavuşması hedeflenmektedir.

- Kadınlar İçin Kadınlarla Birlikte: Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KASAUM) tarafından valilikler bünyesinde kurulan "Kadının Statüsü Birimlerine" eğitim verilmesi amaçlanmaktadır. Proje, birimlerde çalışan personele üç aşamalı bir eğitim programı hazırlayarak Ankara'da bu eğitimin gerçekleştirilmesini Ocak 1999 tarihinden itibaren başlatacaktır.

- Toplumsal Örgütlenme ve Siyasal Katılım Sürecinde Kadın: Bu program ile Çukurova Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KADAUM) tarafından siyasi partilerin kadın komisyonlarına bilinç yükseltme eğitimi verilmesi planlanmaktadır.

- Kadın İstihdamının Geliştirilmesi İçin Kanatlı Hayvan Yetiştiriciliği Eğitimi: Ege Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (EKAM) tarafından kırsal kesimden kadınlara kuluçkacılık, etlik piliç ve hindi büyütme konularında eğitim verilmesi amaçlanmaktadır.

- Avrupa Körler Birliği Görmeyen ve Az Gören Kadın Komisyonu: Türkiye Körler Federasyonunun dördüncü dönem üçüncü çalışma toplantısı desteklenmiştir.

- İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı ve Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü tarafından ortaklaşa düzenlenen Gümrük Birliğinin Kadın Emegine ve İstihdamına etkisi sempozyumunda sunulan bildiri-lerin Küresel Pazar Açısından Kadın Emegi ve İstihdamındaki Değişimler Türkiye Örneği adlı kitabın basımı desteklenmiştir.

- "Haklarımız Var" Broşür Basımı: Kadının İnsan Hakları Projesi tarafından daha önce de basımı gerçekleştirilmiş broşüre yeni düzen-

lemelerin eklenmesi ve 5000 adet basımının gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.

• İnsan Hakları Film Festivali: Türsak (Türkiye Sinema ve Audiovisuel Kültür Vakfı) tarafından 4-10 Aralık 1998 tarihinde düzenlenen festivalin "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 50 nci yılında İnsan Hakları ve Sinema" bölümünde gösterilecek olan kadın hakları temalı filmlerin kiralanması desteklenmiştir.

Devlet İstatistik Enstitüsü İle Ortaklaşa Yürütülen Faaliyetler:

Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü ve Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü arasında, kadın istatistikleri ve göstergelerinin geliştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla imzalanan protokol kapsamında, Devlet İstatistik Enstitüsü bünyesinde "Toplumsal Yapı ve Kadın İstatistikleri" Şubesi oluşturularak, Kadın İstatistikleri Veri Tabanı oluşturulmaya başlanmıştır.

- Kadın İstihdamının Geliştirilmesi Projesi

Dünya Bankası ile T.C. Hükümeti arasında yürütülen ve 4 Mayıs 1993 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren "İstihdam ve Eğitim Projesi"nin alt bileşenlerinden biri olan Kadın İstihdamının Geliştirilmesi Projesi 5 Nisan 1994 tarihinde uygulanmaya başlamıştır. Proje Dünya Bankası kredisi ve T.C. katkısı ile finanse edilmektedir. Genel Müdürlüğümüzce yürütülmekte olan Projenin amacı, geleneksel olarak erkeklerin egemen olduğu iş alanları dahil olmak üzere, bütün alanlarda; kadınlara daha iyi iş ve meslek olanaklarının sunulmasını sağlayacak politikaların üretilmesi için gerekli bilgi ve verileri sağlamak ve bunları yaygınlaştırmaktır.

- Projenin Temel Alanları:

- Araştırma Fonunun Kullanımı,
- Araştırma Sonuçlarının Yaygınlaştırılması / Kamusal Bilgilendirme Faaliyetleri,
- Dokümantasyon Merkezinin Oluşturulmasıdır.

Araştırma Fonunun Kullanımı:

Proje bir araştırma projesidir ve kapsamında kadın istihdamının geliştirilmesine yönelik projeler için, bir araştırma fonu bulunmaktadır. Fon kullanılarak onaltı araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmalar 3 temel alanı kapsamaktadır.

Bunlar :

- 1- Kadın istihdamının iyi bilinmeyen yönlerinin araştırılması,
- 2- Eğitim - istihdam ilişkileri,
- 3- Sektör araştırmaları ve işveren tutumlarıdır.

Birinci Temel Araştırma Alanları :

1.Kentlerde Kadınların İş Yaşamına Katılım Sorunlarının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Boyutları:

Proje, kadın istihdamının kentlerdeki düşüklüğünün nedenleri ve "çalışamama"nın sosyo-kültürel belirleyicileri, kadın "işsizliğinin" boyutları ve nedenleri/sonuçlarını ortaya çıkarıp, bu doğrultuda politikalar formüle edebilmek amacını taşımaktadır.

2.Çalışmaya Hazır İşgücü Olarak Kentli Kadın ve Değişimi :

Proje, İstanbul'da, 15-49 yaş grubunda, işsiz ve iş arayan, işsiz ve umudu kırılmış ve eksik istihdamda olanların sosyo-kültürel özellikleri, işsizlik nedenleri ile istihdamın gerçekleşebilmesi için gerekli koşulları araştırmayı amaçlamıştır.

3.Kadın İstihdamı İçin Yeni Perspektifler Ve Kadın İşgücüne Muhtemel Talep :

Proje, Türkiye'de kadınların işgücü piyasasının değişen yapısı içinde erkeklere görelilik olarak konumlarını irdelemeyi ve mevcut durum değerlendirmesinden sonra gelecek 10 yıl için kadın istihdamına ilişkin projeksiyon yapmayı amaçlamıştır. Araştırmada, 1990-1995 verileri kullanılarak, istihdamı ve kadın istihdamını etkileyen makro-ekonomik faktörlerin belirlenmesinden sonra, işgücü piyasasındaki toplumsal cinsiyetçi kutmanlaşma irdelenmiş, gelecek on yılda kadınların sektörlerdeki konumlarının, farklı makro-ekonomik ve sosyal politikalar uygulanması sonucu gösterebileceği değişiklikler incelenmiştir.

4.İşçi Sendikaları ve Siyasal Partiler: Kurumsal Gelenek ve Zihniyet Örüntülerinin Kadın İstihdamına Etkileri Araştırması :

Proje, işçi sendikaları ve siyasal partilerdeki kurumsal gelenekleri ve zihniyet örüntülerini; demokratik temsil, kadınların eksik temsili, cinsiyetçilik ve cinsler arası eşitlik kavramları ile ilişkilendirerek, cinsiyetçiliğin yapısal çözümlenmesini ve siyasal partilerle sendikaların uyguladığı top-

lumsal cinsiyet politikalarının çözümlenmesini gerçekleştirmeyi hedeflemiştir.

5.Cinsiyetçiliğin Kültürel Pratikler Aracılığıyla Yeniden Üretilmesi: Popüler Kültürde Kadın İstihdamını Etkileyebilecek Olumlu Ve Olumsuz Öğeler :

Proje, Yerli televizyon dizileri, siyasal-haber programları, "reality show" ve komedi programlarının, ayrıca, ulusal günlük gazetelerin kadın eki/sayfaları aracılığıyla cinsiyetçi zihniyet kalıplarına ilişkin açık ve örtülü mesajları nasıl tasarlayıp, aktardığını ve bunların "tüketiciler" tarafından nasıl algılandığını incelemektedir. Böylelikle proje, cinsiyetçiliğin ve toplumsal düzlemde cinsler arası rol ayrımının, kültürel pratikler aracılığıyla, özellikle de belli popüler kültür ürünleri dolayısıyla, kadın istihdamını nasıl etkilediğini araştırmıştır.

İkinci Temel Alan Araştırmaları

6.İİBK İşgücü Yetiştirme Kurslarının Kadın İstihdamına Katkısı Açısından Değerlendirilmesi :

Proje, İİBK bünyesinde yürütülen İstihdam Garantili İşgücü Yetiştirme Kurslarının, bu kursları bitiren kadınların bakış açılarından ve işgücü piyasası ve işverenlerin beklentileri bakımından irdelenmesi ve verilen eğitimin, kadınların istihdama hazırlanması ve geçişi bakımından geliştirilmesinin koşullarını araştırmak, amacını taşımaktadır.

7.Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Örgün ve Yaygın Meslek Eğitiminin Kız Öğrencilerin Mesleğe Yöneltilmesi ve İstihdamı Açısından Değerlendirilmesi Araştırması :

Proje, MEB'e bağlı örgün (Kız Teknik, Ticaret ve Turizm, Din Eğitimi) ve yaygın mesleki ve teknik öğretim kurumlarına devam eden kız öğrencilerin sosyo-kültürel ve ekonomik profillerini çıkarmayı, mesleki yönelimlerini etkileyen etmenleri belirlemekte ve mezunların istihdam etkinliğinin değerlendirilmesini yaparak kadınların meslek eğitimine ve istihdamına yönelik politikalar geliştirmektedir.

8.İzmir Yöresinde Kadın Eğitimine Yönelik Hizmetlerin Kadınların Kırsal Alanda İstihdamına Etkisi :

Proje, Tarım Bakanlığı'nın kırsal yörede kadına yönelik eğitim programlarının etkisini, istihdama katkısını, verimlilik/sosyal statüsünü geliştirmek bakımından, eğitimden sonra ortaya çıkan farkları ve programların

olası geliştirilme doğrultularının araştırılmasını amaçlamıştır.

9.Kırsal Alanda Kadının İstihdama Katkısı: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı ve Dünya Bankası Eğitim Programlarının Değerlendirilmesi :

Proje, 1992-93 yılında Dünya Bankası kredisiyle uygulanan "Kadın Çiftçiler Pilot Tarımsal Yayım Projesi"nin başlatıldığı yerlerde, eğitim ve yayım çalışmalarının, kadın işgücünün nitelikli hale getirilmesi ve istihdamın sağlanması açısından ortaya çıkardığı kazanımları ve istihdamdaki niteliksel gelişmenin toplumsal değişme içerisinde incelenmesini ve kırsal alanda kadın istihdamının geliştirilmesi için bilgi toplanmasını amaçlamıştır.

Sanayi Sektörü

10.Konfeksiyon Üretiminde Kadın İstihdamının Biçimlenişi :

Proje, sanayi sektöründe, kadın istihdamının önemli bir bölümünü kapsayan ve sürekli genişleyen, üretim ilişkilerinde ve organizasyonunda niteliksel değişimlere uğrayan bir alt sektör olan konfeksiyonda, üretim sürecinin ve dolayısıyla istihdamın bölümlenmesini, bu kategorilerin kadın istihdamı bakımından anlamını ve koşullarını, taşeronlaşma zincirinin en uç noktasını oluşturan "eve iş alan" kadınlara kadar araştırılmasını amaçlamıştır.

11.Gıda İşkolunda Çalışan Kadınların Koşulları ve Geleceği :

Proje, gıda sektöründe farklı koşullarda ve alanlarda çalışan kadınların demografik özelliklerini, çalışmaya bakış açılarını ve çalışma koşullarını irdelemeyi amaçlamıştır. Bu inceleme ve değerlendirmenin ışığında, gıda sektörünün yapısı ve olası değişimlerinin istihdam ve kadın istihdamı üzerindeki etkilerinin tartışılması ve geleceğe ilişkin bir projeksiyona ulaşılması hedeflenmiştir.

Hizmet Sektörü

12. Hizmet Sektöründe Kadın: Ev Hizmetlerinde Çalışan Kadınlar:

Proje, ev ve büro hizmetlerinde çalışan kadınların iş bulmaları, iş tercihleri, çalışma koşulları, çalışmalarının aile içi ilişkilerine etkisi, ücret düzeyi konularındaki düşünceleri, kendilerini nasıl algıladıklarını, bireysel ve kültürel boyutta kendilerini ve geleceklerini konumlandırmalarını, çalışma yaşamı ile ilgili beklentileri konularının araştırılmasını amaçlamıştır.

İşveren Tutumları ve Cinsiyete Dayalı Ayrımcılıklar

13. Sağlık Sektöründe Kadınlara Yönelik Tutum ve Davranışlar: Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık :

Proje, kadın çalışanın ağırlıklı olduğu sektörlerden biri olan sağlık sektöründe, değişik işyerlerinde ve değişik statülerde çalışan kadınların cinsiyete dayalı ayrımcılıkla karşılaşmış ve karşılaşmadıklarını ve ayrımcılık uygulamalarının hangi ilişkiler aracılığı ile örüldüğünün araştırılmasını amaçlamıştır.

14. Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık ve Kadın Çalışanlara Karşı Tutumlar: Türkiye'de Eğitim Sektörü Örneği :

Öğretmenlik, çok sayıda kadının meslek olarak seçtiği bir alan olmakla birlikte, kadınların, özellikle yönetim kademelerinde ortaya çıkan cinsiyete dayalı ayrımcılık (CDA)'dan dolayı pek algılanmadığı orta öğretim düzeyinde, kadın ve erkek öğretmenler ve yöneticiler arasında yapılan araştırma ile, mesleğe nasıl yönelindiği ve CDA'nın nasıl gerçekleştiği, nasıl algılandığı veya görünmez olduğunun ve bu kültürü besleyen kaynakların neler olduğunun ortaya konulması amaçlanmıştır.

15. İşyerinde Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık Ve İşverenlerin Kadın Çalışanlara Tutumu, Büro ve Mağaza Çalışmalarına Derinlemesine Bir Bakış:

Çalışma yaşamında alt kademelerde bulunan, giderek daha çok kadını istihdam eden bu alanda, müşteri ile yüzyüze gelen, düşük gelir ve genç yaş gruplarındaki kadınların, cinsiyete dayalı ayrımcılığa maruz kalma tarzlarını ve ilişkilerini konu alan araştırma, kadınların iş yaşamında kalış süreleri ve koşullarındaki sorunların aşılabilmesi için eylem programları geliştirmeyi hedeflemiştir.

16. Çalışma Yaşamında Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık: Bankacılık Sektöründe Örnek Olay İncelemesi:

Bankacılık sektöründe CDA'nın ortaya çıkış biçimleri ve işleyiş mekanizmalarıyla ilgili olarak yapılan bu çalışmada, kadınların genellikle yönetim kademelerinde bulunmadığı görülmektedir. Bu durumda, ne tür stratejiler geliştirilebileceği sorusundan hareket eden araştırma, ayrımcılık uygulamalarının ortadan kaldırılması yolunda eylem programları geliştirmeyi hedeflemiştir.

- Araştırma Sonuçlarının Yaygınlaştırılması / Kamusal Bilgilendirme Faaliyetleri:

Proje kapsamında, kadın istihdamının geliştirilmesi ve araştırma sonuçlarının etkin ve üretken hale dönüştürülmesi için, çalışmalara Eylül 1995 tarihinden itibaren başlanılmıştır. Bu çerçevede 1996 yılında proje tanıtım broşürü basılmış ve dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Yaygınlaştırma faaliyetleri çerçevesinde 29-30 Mayıs 1997 tarihlerinde bir kongre düzenlenmiş ve birinci grup araştırma projeleri sonuçlarının kamuoyuna yoğun bir şekilde duyurulması sağlanmıştır. Yine proje kapsamında, tarımda, fabrikada, atölyede ve hizmetlerde çalışan kadınlara tanıklık eden 1000 saydam ve ayrıca web sitesinden oluşan bir görsel arşiv oluşturulmuştur. Kadın çalışmalarını belgeleyecek ve hem kamuoyunun oluşturulmasında hem de eğitim çalışmalarında kullanılacak bir belgesel ve tanıtım filmi yapılmıştır. Yaygınlaştırma faaliyetleri çerçevesinde araştırma sonuçlarının kitap olarak basılması ve dağıtımı gerçekleştirilecektir. Bu çerçevede 16 araştırma kitap olarak basılmaktadır. Proje kapsamında ayrıca Türkiye'de mevcut bulunan eşitsizliklerin ve ayrımcılıkların ortadan kaldırılması ve kadın istihdamının geliştirilmesi politikalarının uygulanabilmesi için, toplumsal cinsiyet eğitimi programının uygulanmasının çok yararlı olacağı düşünülmüştür. İstihdam konusundaki araştırmaların ortaya koyduğu ayrımcılıklar, eşitsizlikler ve istihdama geçişin önündeki pek çoğu sosyal karakterli engellere ilişkin bilgilerden, toplumsal cinsiyet konusunda hazırlanması planlanan eğitim paketinin oluşturulmasında yararlanmak mümkün olacaktır. Toplumsal cinsiyet eğitimi ile, kadın istihdamının geliştirilmesi doğrultusundaki politikaların öncelikle uygulanması beklenen kamu kurumlarında, bu politikaların anlaşılmasını ve kabul edilebilir olmasını sağlayacak bir iklim yaratılarak, projenin başından beri yapılan çalışmalarla elde edilen sonuçların fonksiyonel bir biçimde ve verimli olarak kullanılması mümkün olabilecektir. Bu çerçevede, eğitimin hedef kitlesi olabilecek farklı gruplara yönelik özgün bir eğitim paketinin geliştirilmesi ve geliştirilen eğitim paketinin sahada sınanması amacıyla bir pilot uygulamanın yapılması planlanmış ve konuyla ilgili çalışmalara başlanmıştır.

- Dokümantasyon Merkezinin Oluşturulması: Araştırma faaliyetlerine paralel olarak yürütülen diğer bir konu da, projenin temel amacı olan kadın istihdamı alanındaki çalışmalarla birlikte kadınlarla ilgili mevcut bilgilerin derlenmesi, sınıflandırılması ve kolayca kullanılabilir duruma getirilmesi.

mesidir. Bunun için KSSGM'de bir dokümantasyon merkezi kurulmuştur. Kadın konusundaki yeni yayınlar ve araştırma sonuçları, bu dokümantasyon sistemine sürekli girilmektedir. Kadın konusunda çalışan araştırmacıların, Türkiye'de ve dünyadaki gelişmelere ulaşması sağlanmaktadır. Bilgisayar ortamında çalışan bu merkez için "Kadın Konusuna Özel Kavram Dizini" hazırlanmıştır. KSSGM Kadın Dokümantasyonu'nda, kitap, makale, tez, seminer, konferans dokümanları ve gazete kupürleri toplanmaktadır. Dokümantasyon Merkezinin otomasyonunun sağlanabilmesi amacıyla bir yazılım programı satın alınmış ve merkezdeki kaynakların bilgisayar ortamına geçirilmesi gerçekleştirilmiştir.

2000 civarında bir kitap koleksiyonu dışında, veri tabanları, bibliyografik dizinler, istatistikler ve CEDAW / INSTRAW / AB Konseyi gibi kuruluşların raporlarını bulunduran Merkez, kamusal kullanıma açılmış ve kullanıcı hizmeti vermektedir. Merkez, Internet'e bağlanmış olup, Genel Müdürlüğün tanıtım sayfalarının hazırlanması çalışmaları sürmektedir. Bu çerçevede, yurt içi ve yurt dışı kaynaklara ulaşmanın yanısıra, özellikle yurt dışındaki araştırmacılara Türkiye'de kadın konusunda bilgi verilmesi mümkün olacaktır.

d) Yatırım Bütçesinden Yapılan Projeler

Uluslararası projelerin yanısıra Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü öz kaynakları ile de projeler gerçekleştirmektedir. Bu çerçevede; TRT Kurumuna özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu yöresinde yaşayan kadınların bilinçlendirilmesi amacıyla 1997 yılında 13 bölümden oluşan bir drama filmi ile 1998 yılında da 15 bölümden oluşan canlı bir program hazırlattırılmıştır.

Yine Yatırım Bütçesinde yer alan kaynakla kitap basımları gerçekleştirilmiştir.

1999 yılı Yatırım Bütçesinde yer alan kaynaklarla; TRT kurumuna bir televizyon programı, kitap basımı ve özellikle sağlık, emniyet ve adliye çalışanlarına şiddet mağduru kadınlara yönelik eğitim programları verilmesi gerçekleştirilecektir.

2-YEREL YÖNETİMLER

Daha çok Büyükşehir Belediyelerinde kurulan kadın komisyonları kadınlara yönelik bazı projeler sürdürmektedir. Ancak bu çalışmalar yaygınlaştırılmamış ve kadınların geleneksel roller dışında ve kamu alanına açılmalarını sağlayacak şekilde örgütlenmemiştir. Kanunlarımızda, yerel yönetimlere kadının statüsünü yükseltici görevler ile sığınma evleri açmak görevinin verilmemiş olması da çalışmalarını yaygınlaştırma ve örgütlenme önünde bir engel oluşturmaktadır. Ayrıca, kadınların siyasi hayata katılımını artırıcı tedbirler de ülkemizin mevzuatında yer almamaktadır.

Kanunlarımızdaki bu eksikliğin giderilebilmesi, Yerel Yönetimlerin kadına yönelik hizmet verebilmesi için Mahalli İdareler Yasa Tasarısı hazırlanmış ve Tasarı ile; İl Özel İdarelerine kadının statüsünü yükseltici çalışmalar yapmak ve sığınma evleri açmak, işletmek ve işletmek görevleri verilmiştir. Yerel Meclislerde kadınların en az %30 oranında temsili zorunluluğu da getirilen bu Tasarı 02.06.1998 tarihinde TBMM Plan ve Bütçe Komisyonuna gönderilmiştir.

3- GÖNÜLLÜ KURULUŞLAR

Çok farklı tarihi birimlere ve heterojen bir yapıya sahip olan gönüllü kadın kuruluşları kuruldukları günden itibaren hükümetlerin politika ve uygulamalarını kadınların her alandaki haklarını elde etme yönünde etkileyip, belirlemektedirler. Sivil toplum örgütlerinin merkezi ve yerel yönetimleri denetleme ve yetersiz kaldıkları alanlarda destekleme görevleri bulunmaktadır. Gönüllü kadın kuruluşlarının ortak amacı ise, kadınların toplumsal yaşamın tüm aşamalarına etkin katılımını sağlamak, kadın sorunları konusunda duyarlılığı artırmak, bu konularda ilgili kurum ve kuruluşlara baskı yapmaktadır. Daha önce gerçekleştirilen dört dünya kadın konferansında sivil toplum örgütlerinin ve devlet-sivil toplum örgüt ilişkilerinin önemi bir kez daha vurgulanmıştır.

Türkiye'de gönüllü kadın kuruluşlarının çalışmalarının Cumhuriyetin ilanından önce başladığı bilinmektedir. Teal-i Nisvan (Kadınları Yüceltme Derneği), Şehit Ailelerine Yardım Derneği, Anadolu Kadınları Müdafai Vatan Derneği bunlardan sadece birkaçıdır. Yine bu dönemde kadınlar 40'ı aşkın gazete ve dergide kadınların yurttaşlık haklarını talep eden yazılar yayınlamıştır.

Kurtuluş Savaşı sırasında ise kadın dernekleri birkaç miting gerçekleştirmiş, toplantılar düzenlemiş ve ülkenin bağımsızlığının elde edilmesine katkıda bulunmuştur.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte kadın derneklerinin sayısı artmaya başlamıştır. Bunların ilki kadınların seçme ve seçilme haklarını elde etmelerini sağlamak amacıyla 1924 yılına kurulan Türk Kadınlar Birliği Derneğidir. Bunu Yardım Sevenler Derneği (1928), Soroptimist Kulüpleri Federasyonu (1948), Üniversiteli Kadınlar Derneği (1949), Kadının Sosyal Hayatını Araştırma ve İnceleme Derneği (1953), Çocuk Dostları Derneği (1956), Türk El Sanatları Derneği (1959), Türk Kadınlar Konseyi Derneği (1959), Köy Öğretmenleri ile Haberleşme ve Yardımlaşma Derneği (1960), Türk Anneler Derneği (1964) ve Türk Kadınları Kültür Derneği (1968) izlemiştir.

Kadın hareketinin tüm dünyada ivme kazandığı 1980'li yıllarda ülkemizde de gönüllü kadın kuruluşları özellikle Türk Medeni Kanununda ve Türk Ceza Kanununda yer alan kadın aleyhine hükümlerin değiştirilmesini ya da iptal edilmesini sağlamışlardır. Yine bu dönemde kadına yönelik şiddeti protesto etmek amacıyla "Kadına Karşı Şiddete Hayır" kampanyaları düzenlenmiştir. Kadınların yazılarına dergi ve gazetelerde daha fazla yer verilirken, feminist kadınlarca çıkarılan dergi ve gazete sayılarında artış olmuştur.

1990'lı yıllarda ise, şiddete uğrayan kadınlara yönelik kurulan merkezlerin sayısında bir artış gözlenirken, kadınların politikaya katılımını arttırmaya yönelik özel amaçlı derneklerin kurulduğu görülmüştür. Yine 1990 yılında kurulan "Kadın Eserleri Kütüphanesi Bilgi Belge Merkezi Vakfı" da kadın konusunda her türlü araştırma, yayın, istatistiki veri, yasa metinleri, gazete ve belgeyi koleksiyonunda barındırmaktadır.

1990'lı yılların ortalarından itibaren Türkiye'de kadın hareketi, daha küçük ve bağımsız kadın gruplarıyla sesini duyurmaktadır. Kadın hareketi kadınların siyasal hayatta temsili, akademik alana kadın bakış açısının taşınması, kadın sorunlarına duyarlılığın artması gibi konularda büyük bir çaba, sayısız yayın, eylem ve kampanya ile sivil hareketin vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir.

Bugün ülkemizde kadınların eşit haklar elde edebilmeleri, güçlendirilmesi, toplum içinde karşı karşıya kaldıkları sorunlarının çözülmesi ve kadının sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda etkin-

liğinin artırılmasına yönelik çalışmalar yaklaşık 120 kadın kuruluşu tarafından sürdürülmektedir. Bu dernekler arasında yer alan Soroptimist Kulüpleri Federasyonu, Üniversiteli Kadınlar Derneği, Türk Kadınlar Konseyi Derneği Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyde danışman statüsünde bulunmaktadır.

Ülkemizde kadına ilişkin sorunların çözümüne katkıda bulunmayı amaçlayan sivil toplum örgütlerinin uzun sayılabilecek bir geçmişi bulunmasına karşın, gönüllü kadın kuruluşlarının faaliyet alanlarını, sorunlarını ve etkinliğini ortaya koyan yeterli sayı ve nitelikte araştırma bulunmamaktadır. Kadın hareketinin irdelenmesi için bu tür çalışmalara duyulan ihtiyaç sıklıkla dile getirilmektedir.

4-ÜNİVERSİTE KADIN ARAŞTIRMA MERKEZLERİ

Ülkemizde kadının statüsünü yükseltmek, bilimsel araştırmalar yapmak ve eğitim programları hazırlamak amacıyla üniversitelerde kurulan Kadın Araştırma ve Uygulama Merkezlerinin sayıları giderek artmaktadır. İstanbul'da, İstanbul Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi, Ankara'da, Ankara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Çankaya Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Atılım Üniversitesi, İzmir'de Ege Üniversitesi, Gaziantep'te Gaziantep Üniversitesi, Mersin'de Mersin Üniversitesi, Van'da Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eskişehir'de Anadolu Üniversitesi ve Adana'da Çukurova Üniversitesi'nde olmak üzere sekiz büyük ilde 13 merkez kurulmuştur. Türk yüksek öğrenim sistemi içine kadın çalışmaları alanı bir bilim dalı olarak entegre edilmiş, bu çerçevede İstanbul Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde kadın konusunda yetişmiş insan gücü oluşturmak amacıyla yüksek lisans eğitimi verilmeye başlanmıştır. 1996 yılında ilk kez kadın çalışmaları alanında yüksek lisans derecesi verilmiştir.

Ülkemizde kadınlara yönelik politika ve uygulamalarda koordinasyon görevini yürüten Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü faaliyet alanına giren konularda bu merkezlerle gerektiğinde toplantı ve eğitim programları yoluyla işbirliği yapmaktadır. Bu amaçla Genel Müdürlük'de üniversite araştırma merkezleri müdürlerinin katılımıyla Mayıs 1998'de düzenlenen bir toplantıda Türkiye'de kadın istihdamına yönelik çalışmalar, kadınlara yönelik düzenlenecek konferansların konusu ve işbirliği esasları, medyanın kadına yönelik politikalara ve uygulamalara etkisinin

önemi, medyada kadın istismarının önlenmesi için gönüllü kadın kuruluşları ile yapılacak işbirliği ve siyasette kadın kotasının yasal düzenlemesi gibi güncel öneme sahip konular tartışılmıştır.

Bu merkezlerde kadınlık bilinci, kadın istihdamı, kadına yönelik şiddet gibi çok çeşitli alanlarda yürütülen projeler ve eğitim programları Genel Müdürlük tarafından da dış kaynaklı projeler kapsamında desteklenmektedir.

5- VALİLİKLER BÜNYESİNDE KURULAN KADININ STATÜSÜ BİRİMLERİ

Kadınlarımızın sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal yaşamdaki konularını güçlendirmek, hak, fırsat ve olanaklardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak üzere çalışmalar yürüten Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün henüz kuruluş yasasının bulunmaması nedeniyle faaliyetlerinin yurt çapında istenilen düzeyde etkin olarak yürütülmesi mümkün olmamaktadır. Kadınlara yönelik hizmetlerin etkinliğini artırmak ve daha geniş kitlelere hizmet sunmak amacıyla valiliklerin desteğine ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle ilk etapta 11 ilimizdeki Valilik bünyesinde kadınlarımızın sorunlarına danışmanlık ve rehberlik düzeyinde çözüm üretebilecek ve ildeki ilgili kuruluşlar arasında koordinasyon ve işbirliği sağlayacak merkezler kurulmuştur. Bu merkezlerin tüm illerde kurulabilmesi amaçlanmakla birlikte öncelikle İstanbul, İzmir, Adana, Erzurum, Trabzon, Bursa, Diyarbakır, Van, Antalya, Gaziantep ve Sivas Valilikleri ile temasa geçilerek kadın birimlerinin kurulması sağlanmıştır.

Kadının Statüsü Birimleri yöre talep ve ihtiyaçları ile ulusal politikalar çerçevesinde şu faaliyetleri ve benzerlerini yürüteceklerdir;

- İlde çeşitli sorunlar nedeniyle ilk başvuru mercii olarak gelen kadınların ihtiyaçlarına göre ilgili birimlere yönlendirilmesi, gerekli ilk bilgilerin verilmesi: Aile içi şiddet, eğitim, aile planlaması, sağlık hizmetleri, kadınların el emeğinin değerlendirilmesi amacıyla ev içinde üretim yapan kadınlara satış mekanları sağlayarak gelir elde etmeleri ve istihdam imkanları gibi konularda başvuran kadınları çeşitli hizmet kurumlarına yönlendirmek için Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğünün merkezde kurduğu Bilgi Başvuru Bankası (3B) benzeri danışma ve yönlendirme merkezi kurmak,
- İlde şiddete uğrayan kadınların barınabileceği kadın konuk evlerinin

gerek yerel yönetim gerekse gönüllü kuruluşlar tarafından açılmasını temin ederek devamlılığını sağlamak,

- Yerel radyo ve televizyonlarda kadınları bilinçlendirme, eğitim ve istihdama özendirme amaçlı programların yer almasını sağlamak,
- 8 Mart Dünya Kadınlar Günü, 25 Kasım Şiddete Hayır Günü, 5 Aralık Türk Kadınının Seçme ve Seçilme Hakkını Elde Etmesi, 17 Şubat Türk Medeni Kanununun Kabulü gibi özel günlerin takviminin oluşturularak, bilinçlendirme ve kutlama programları düzenlemek,
- Eğitim, Sağlık, İstihdam ve Hukuk alanında kadınların çeşitli sorunlarının tartışıldığı, çözüm önerilerinin getirildiği ve kamuoyunun bilinçlendirildiği toplantı, seminer, panel, vb. faaliyetleri periyodik olarak ilin çeşitli semtlerinde düzenlemek,

İldeki kadın istihdamının geliştirilmesi amacıyla özel sektörle işbirliğine gidilerek özel sektör kuruluşlarının kadın eğitim ve istihdamına destek ve katkılarını sağlamak.

6-BAKANLIKLARDA KADIN BİRİMLERİNİN KURULMASI

Çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarında kadınlara yönelik çalışmalar yapıldığı bilinmekle birlikte; kurumlar arasında gerekli koordinasyonun bulunmaması nedeniyle aynı amaçla yürütülen çalışmalar hedef kitleye etkin, verimli ve rasyonel biçimde ulaşamamaktadır. Bu nedenle 55. Hükümet Programında da yer aldığı üzere kadınlara götürülen hizmetlerin daha etkin, nitelikli ve işbirliği içinde yürütülmesi amacıyla bakanlıklarda kadın birimleri kurulması bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Tüm Bakanlıklarda kadın birimlerinin oluşturulmasını teminen; öncelikli olarak Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü yetkilileri ile görüşmeler yapılmış ve bu Bakanlık bünyesinde "Kırsal Kalkınmada Kadın Dairesi Başkanlığı" kurulmuştur. Ayrıca; İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Orman Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığında da kuruluşlarında kadın birimlerinin kurulması yönünde çalışmalar başlatmaları istenilmiştir.

7- SENDİKALAR

Tarım sektöründe hiçbir yasal düzenleme ile korumadan yararlanmaksızın çalışan kadınların ücretsiz aile işçisi konumunda olmalarının yanı sıra, sanayii ve hizmetler sektöründe çalışan kadınlar da iş kolu veya işyerinin en alt kademelerinde niteliksiz işlerde yoğunlaşmaktadırlar. Düşük statülü işler, düşük ücretleri, geçici çalışmayı, sosyal güvencesizliği ve sendikasızlığı da beraberinde getirmektedir.

Kadınlar daha çok küçük işletmelerde, kısmi süreli ve güvencesiz şekilde istihdam edildiklerinden sendikalaşma oranları çok düşüktür. Başka bir deyişle kadınların sendikalara üye olmamalarının nedeni kadın oldukları için ayrımcılığa uğramaları değil, sendikalaşmanın düşük olduğu meslek ve iş kollarında istihdam edilmeleridir. Türkiye'deki istihdam yapısı, ücretli çalışan kadınların sayısal azlığı, kadınların çalıştığı işkollarının sendikalaşmaya uygun olmayışı kadınların sendikalaşmasını engellemektedir. İş güvencesi, çalışanların örgütlenme hakkını yaşama geçirmelerinde de en önemli güvencedir. İş güvencesinin yokluğu, bu alanda zaten edilgen olan kadınları sendikadan ve örgütlenmeden uzaklaştıran bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. 1997 yılı istatistiklerine göre toplam 2.774.622 sendikalı işçi içinde 372.985 sendikalı kadın üye bulunmaktadır. Geçici olarak işsiz kalanlar için önemli bir destek olan işsizlik sigortasının yokluğu önemli bir eksikliklerdir.

1993 yılından itibaren tüm, işçi ve memur sendikalarında "Kadın Büroları" kurulmuştur. Kadın işçilerin ekonomik ve sosyal hakları konusunda gerekli önlemlerin alınmasını amaçlayan bu büroların komisyonlardaki karar mekanizmalarında temsil oranları sınırlı olduğu için kadın işçilerin ekonomik ve sosyal haklarını ayrı bir pazarlık konusu yapamamaktadırlar.

8- TBMM - KADIN ERKEK EŞİTLİĞİ KOMİSYONU OLUŞTURMA ÇALIŞMALARI

Gerek iç hukukumuzun taraf olduğumuz uluslararası sözleşmelere uyumunun sağlanması, gerekse TBMM'ne sevk edilen Yasa Tasarılarının kadın erkek eşitliği açısından incelenmesi ve ayrıca hükümetin kadın konusundaki özel politika ve stratejilerinin gözden geçirilmesi ve bunların uygulanmasının izlenmesini teminen TBMM bünyesinde Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonu'nun oluşturulması hususunda Devlet Bakanlığı TBMM Başkanlığına başvuruda bulunmuştur.

9-TBMM - KADININ STATÜSÜNÜN ARAŞTIRILARAK KADINA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ SÖZLEŞMESİNİN TAM OLARAK YAŞAMA GEÇİRİLMESİ İÇİN ALINMASI GEREKEN TEDBİRLERİ TESPİT ETMEK AMACIYLA KURULAN ARAŞTIRMA KOMİSYONU

Komisyon, eğitim, sağlık, istihdam gibi alanlarda kadınların durumunu iyileştirmeye yönelik olarak ilgili makamlar ve yetkili kişilerden yazılı ve sözlü bilgi alarak geniş kapsamlı bir rapor hazırlamıştır. Komisyon, Türkiye'nin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne koyduğu çekincelerin kaldırılması konusuna özel bir önem vererek, çekincelerin kaldırılmasının uluslararası topluluk nezdinde Türkiye açısından prestij yükseltici olacağına dikkat çekmiştir.

26 Mart 1998 tarihinde çalışmalarına başlayan komisyonun başkanlığını Muğla Milletvekili Lale Aytaman yürütmüştür. Genel Müdürlüğümüz adına komisyonun toplantılarına katılmış ve çalışmalarımız hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Araştırma Komisyonu raporu TBMM Genel Kurulunun 27 Ekim 1998 tarihli 12 nci birleşiminde görüşülmüştür. Raporda Komisyon toplantılarına yazılı veya sözlü olarak aktarılan bilgiler doğrultusunda öncelikle Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine konulan çekinceler belirtilerek bu çekincelerin kaldırılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Sözleşme'nin Ana Hedefleri Çerçevesinde Türkiye'de Kadının Durumu başlığı altında ise eğitim, sağlık, ekonomik yaşama katılım, medya ve kırsal kesimde kadının durumu ele alınmış, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğünün kuruluş yasasının bulunmayışı nedeniyle bütçe ve personel açısından çalışmasını engelleyen etmenler vurgulanmıştır.

Komisyon raporunun KSS Genel Müdürlüğü tarafından bastırılması çalışmaları başlatılmıştır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Aile Araştırma Kurumu ; Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları Ankara, 1995.
- Arat, Necla ; Aydınlanmanın Kadınları, İstanbul, 1998.
- Aziz, Aysel ; Medya, Şiddet ve Kadın, KSSGM yayınları, Ankara, 1994
- Danık, Ş., Dere, S., ; Türkiye'de Şiddete Uğrayan Kadınların Başvurabildikleri Merkezler ve İşleyiş Kuralları, KSSGM, Basılmamış Rapor, 1994.
- Danık, Ş., Dere, S., ; Türkiye'de ve Dünyanın Bazı Ülkelerinde Şiddete Uğrayan Kadına Sunulan Hizmetler, KSSGM, Basılmamış Rapor, 1994.
- Devlet İstatistik Enstitüsü ; Milli Eğitim İstatistikleri, Ankara.
- Devlet İstatistik Enstitüsü ; İstatistiklerle Kadın, 1927-1990, Ankara, 1992.
- Devlet İstatistik Enstitüsü ; Türkiye İstatistik Yıllığı, Genel Nüfus Sayımları, Ankara, 1993.
- Devlet İstatistik Enstitüsü ; Temel Kadın Göstergeleri 1978-1993, Ankara, 1994.
- Devlet İstatistik Enstitüsü ; Çocuk İşgücü, Ankara, 1994.
- Devlet İstatistik Enstitüsü ; Yaygın Eğitim İstatistikleri, Ankara, 1995.
- Devlet İstatistik Enstitüsü ; Çalışma İstatistikleri, Ankara, 1996.
- Devlet İstatistik Enstitüsü ; 1990'lı Yıllarda Türkiye'de Kadın, Ankara Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, Ankara, 1996.
- Devlet Personel Başkanlığı ; Kamu Personeli Anketi Sonuçları, Ankara, 1994.
- Devlet Personel Başkanlığı ; Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ankara, 1998.
- Eser, Şenay ; Part-Time Çalışmanın Türkiye'de Kadın İstihdamına Etkisi, Ankara, 1997.
- Hacettepe Üniversitesi Enstitüsü ; Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Ankara, 1993.
- İçli, Tülin ; Ailede Kadına Karşı Şiddet ve Kadın Suçluluğu, KSSGM yayınları, Ankara, 1995.
- Kadının Statüsü ve Sorunları Gn. Md. ; Ulusal Eylem Planı, Ankara 1998.
- Kadının Statüsü ve Sorunları Gn. Md. ; Women in Statistics, Ankara, 1995.
- Kadının Statüsü ve Sorunları Gn. Md. ; Eylem Platformu ve Pekin Deklerasyonu, Ankara, 1997.
- Kadının Statüsü ve Sorunları Gn. Md. ; 4320 Sayılı Aileinn Korunmasına Dair Kanun ve Uygulaması, Ankara, 1998.
- Kadının Statüsü ve Sorunları Gn. Md. ; Eylem Platformu, Ankara, 1996
- Kadının Statüsü ve Sorunları Gn. Md. ; Kadın ve Sosyo-Ekonomik Gelişme, Ankara, 1991.

- Kadının Statüsü ve Sorunları Gn. Md. ; Kadınlara Yönelik Uluslararası Sözleşme ve Kararlar, Ankara, 1993.
- Kadının Statüsü ve Sorunları Gn. Md. ; Kadını Girişimciliğe Özendirme ve Destekleme Paneli, Bildiriler ve Tartışmalar, Ankara, 1993.
- Kadının Statüsü ve Sorunları Gn. Md. ; Türkiye'de Kadının Durumu, IV. Dünya Kadınlar Kongresi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 1994.
- Kadının Statüsü ve Sorunları Gn. Md. ; Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi-Uyarınca Hazırlanan Türkiye Raporu, Ankara, 1994.
- Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi ; 1997-98 Öğretim Yılı Yüksek Öğretim İstatistikleri, Ankara, 1998.
- Sağlık Bakanlığı AÇSAP Gen. Müd; Kadın Sağlığı ve Aile Planlaması Hizmetlerinde Ulusal Aktivite Planı Hazırlık Toplantısı Raporu, 1994.
- T.C. Hükümeti-UNICEF İşbirliği Programı ; Türkiye'de Anne ve Çocukların Durum Analizi, Ankara, 1996
- The World Bank ; Women in Development, Turkey, Washington D.C, 1993.
- Timisi, Nilüfer ; Medya'da Cinsiyetçilik, KSSGM yayınları, Ankara, 1997.
- Yiğitbaş, S. ; Hastane Kayıtlarından Anne Ölümleri ve Nedenleri Araştırması, H.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara 1998.

FOTOĞRAF LİSTESİ*

Niğde/Kervansaray 1997.....	25
İzmir/Baysal Turşu 1997.....	34
Türk Telekom. Ankara 1997.....	8
Türk Telekom. Ankara 1997.....	36
Urfa/Kırkpınar 1997.....	50
Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi 1997.....	17

* Atilla CANGIR tarafından çekilen fotoğraflar KSSGM'nin Görsel Arşivinden alınmıştır.

EKLER

TÜRKİYE'NİN 1995 YILINDA PEKİN'DE TOPLANAN IV. DÜNYA KADIN KONFERANSINA BİLDİRDİĞİ TAAHHÜTLERİ

Türkiye, tüm insanların barış içinde yaşayabilme koşullarının yaratıldığı, diğer bir deyişle, kadın-erkek eşitliğinin tam anlamıyla gerçekleştirildiği bir dünya hedefine yönelik uğraşlar açısından bir dönüm noktası oluşturacak 4. Dünya Kadın Konferansı sonucunda kabul edilen Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı'nı çekince koymaksızın imzalayan ülkeler arasında yer almıştır.

Kadına yönelik politika öncelikleri ve bu politikaların yöneltileceği öncelikli kesimler bağlamında konferansa katılan Kadın Aile ve Sosyal Hizmetlerden Sorumlu Devlet Bakanlığı tarafından ülkemiz adına beyan edilen taahhütler aşağıda sıralanmaktadır.

Kadının konusuyla ilgili ulusal mekanizmanın personel ve finansman açısından güçlendirilmesi, hizmetlerinin yurt çapında yaygınlaştırılmasını teminen gerekli örgütlenme yapısının oluşturulması,

Devlet kurum ve kuruluşlarında kadın birimlerinin oluşturulması ve aralarında koordinasyonun sağlanması,

Gerek bu birimler arasında gerekse gönüllü kadın kuruluşları arasında sağlıklı bir bilgi akışını sağlayacak bir ağ kurulması,

Kadın politikalarının sürekliliğini sağlayabilmek için bir çerçeve eşitlik yasasının kadın bakış açısı ağırlıklı olarak çıkarılması,

Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine konan çekincelerin, öngörülen yasal değişikliklerin gerçekleştirilerek kaldırılması,

Kadınların tüm eğitim imkanlarından erkeklerle eşit şekilde yararlanmasının sağlanması,

2000 yılına kadar, okur-yazar kadın oranının %100'e ulaştırılması,

Zorunlu ilköğretimin 8 yıla çıkarılması ve kız çocuklarının eğitimi yarıda bırakmalarının önlenmesi için gerekirse aileye destek sağlanması,

Eğitimi yarıda bırakmış kadınların eğitimlerini tamamlayabilmeleri için ihtiyaç hissettikleri yuva, kreş, gündüz bakımevi gibi destek hizmetlerinin sağlanması,

Kız çocuklarının geleneksel kadın mesleklerinden çok bütün meslek-
lere yönelmesi için rehberlik çalışmaları yapılması,

Bütün düzeylerde okul programlarının ve eğitim materyalinin tarana-
rak, cinsiyet ayırımına yol açabilecek ifade ve anlayışlardan arındırılması,

Kadın sorunlarına duyarlı eğitim materyali hazırlanarak, özellikle öğ-
retmenlerin hizmet içi eğitimlerinde ve öğretmenlik formasyonu program-
larında kullanılması,

Bütün düzeylerde okullarda cinsel eğitimin verilmesi,

Kadınlara yönelik cinsel eğitim, cinsel sağlık ve bakım hizmetlerinin
sağlanması,

İlgili tüm kamu ve özel kurumların işbirliği ile Türkiye'de kadın sağlı-
ğı konusunda veri ve bilgi toplanması,

Kadınlara özgü hastalıklar konusunda tüm sağlık kurumlarında kadın
sağlığı üniteleri ve danışma merkezleri kurulması,

Kadının istediği kadar ve istediği aralıklarda çocuk doğurma hakkı
konusunda bilinçlendirme kampanyaları düzenlenmesi,

Gerekli yasal düzenlemeler yapılarak erken evliliğin önlenmesi ve ilk
evlilik yaşının hem erkekler hem kızlar için 18'e yükseltilmesi,

Kadının çalışmasını engelleyen en önemli faktör olan çocuk bakımı-
nın sorumluluğunun anne-baba arasında eşit şekilde paylaşılması için
gerekli yasal düzenlemelerin yapılması,

Doğum sonrasında çocuk bakımı için babaya da izin verilmesi,

Kadın veya erkek olsun; 100 işçi çalıştıran her işyerinde kreş açılma-
sının gerçekleştirilmesi (şu anda 100 kadın çalıştıran işyerlerinin kreş aç-
ması zorunludur),

Tüm meslek alanlarında bütün kamu ve özel kurumların belli sayıda
kadın çalışan almasının sağlanması,

Kadın istihdamının artırılması konusunda projeler hazırlanması ve bu
projeleri destekleyecek uluslararası finans kaynaklarının bulunması,

Şu anda ücretsiz işgücü durumunda olan kadınların ev içi çalışmalari-
nın ulusal hesaplara dahil edilmesi, bunun için evde ve tarlada çalışan
kadınların sigortalı yapılması (mevcut Bağ-Kur sistemi bu amacı tüm an-
lamıyla gerçekleştirememektedir, gerekirse bu yasada bazı düzeltmelere
gidilebilir),

Kadınların kendi işlerini kurabilmeleri için özel koşullarda banka kre-
dileri sağlanması, sağlanan kredilerin artırılması,

Kadınların bu konuda bilinçlenmesi ve teşvik edilmesi için tüm medya kuruluşlarının da desteğiyle eğitim kampanyaları, konferanslar, seminerler düzenlenmesi,

Tüm kadınları kapsayacak bir sosyal güvenlik sistemi oluşturulması,

Siyasal partilerin kadın komisyonları kurmalarını sağlayacak yasal değişikliklerin yapılması,

Kota sistemi uygulayarak siyasi partilerin her düzeydeki karar ve yürütme organına kadınların katılımının artırılması,

Kadınların yerel yönetimlere katılımlarını artırmak için de kota sisteminin uygulanması,

Gerek kamu gerek özel kesimde yönetimde yer alan kadınlara ilişkin bilgi toplayacak ve araştırmalar yapacak bir birimin ulusal mekanizma içinde oluşturulması,

Aile içi sorumluluk ve yetkinin kadın ve erkek arasında eşit paylaşımını sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılması,

Aile içi şiddeti ve genel olarak kadına ve çocuklara yönelik şiddeti önlemek için kampanyalar, ana-babanın eğitime yönelik programların düzenlenmesi,

Sağlık görevlileri, öğretmenler, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, çocuk gelişimi uzmanları, polisler gibi meslek elemanlarının eğitim programlarında, kadın ve çocuklara karşı şiddet konusunun yer almasının sağlanması,

1996 İstanbul Habitat II Konferansını bir platform olarak kullanıp, kent planlamasında ve bina mimarisinde, sokak ve parkların iyi aydınlatılması, telefon kulübelerinin sıklaştırılması gibi, kadına karşı şiddet konusuna duyarlı bakış açısının yer almasının sağlanması,

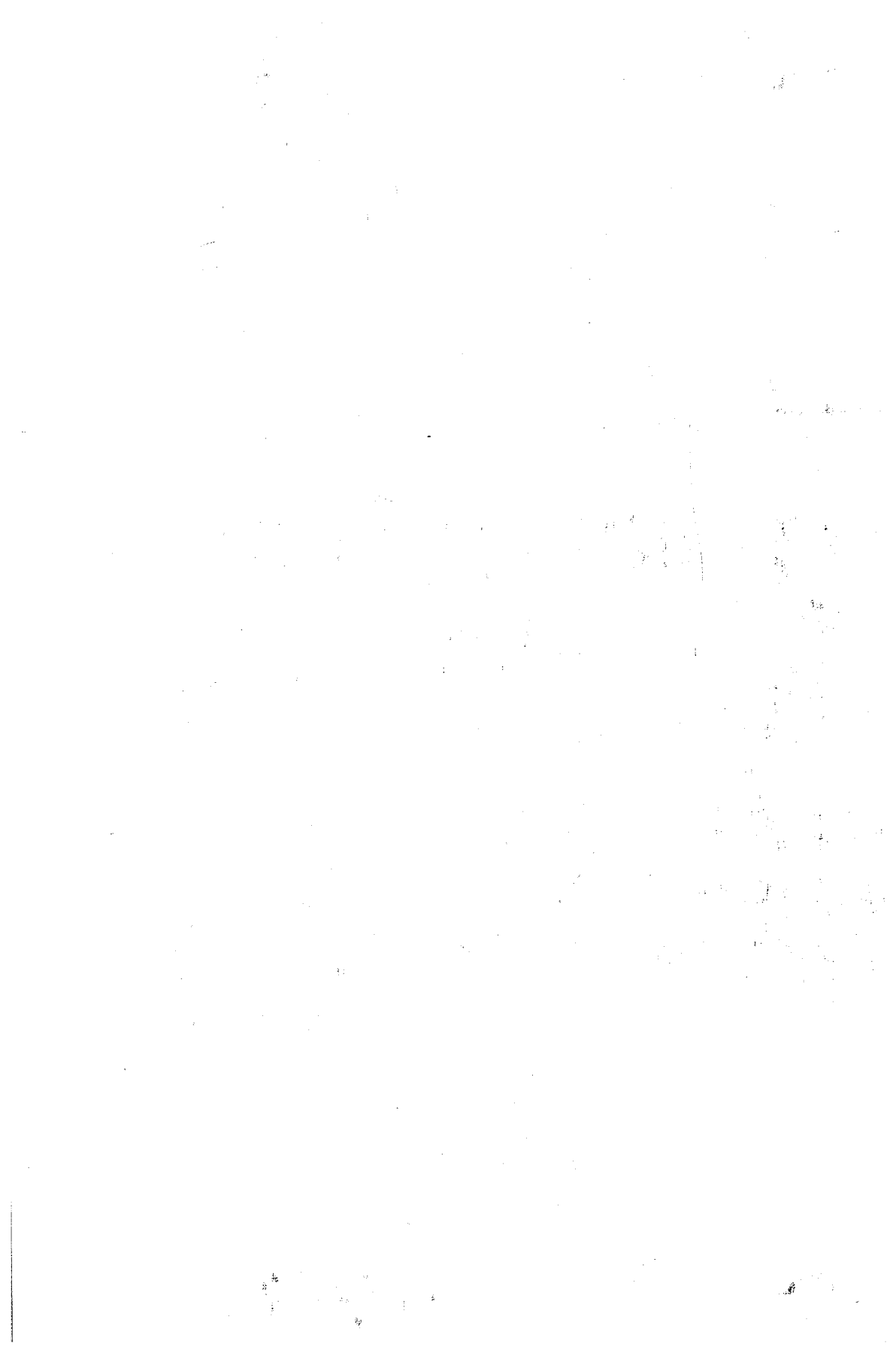
Medyanın sürekli izlenerek, şiddeti özellikle kadın ve çocuklara karşı şiddeti teşvik edici programlar konusunda medya kuruluşlarının uyarılması, bu yayınların engellenmesi,

Şiddete uğrayan kadınlar için başvuru ve sığınma evlerinin sayısının artırılması, ücretsiz danışmanlık, psikolojik destek ve yasal yardımın sağlanması,

Kadının katılımı olmazsa sürdürülebilir kalkınmanın mümkün olmadığı düşüncesiyle, kadın bakış açısından sürdürülebilir kalkınma konusunda araştırmalar yapılması.

Ek 2

MAKALELER

CUMHURİYET VE KADIN

Prof. Dr. Feride ACAR*

Cumhuriyet reformlarının Türkiye’de kadınlara sağladığı getiriler, evrensel ölçütlerle değerlendirildiğinde asla küçümsenemeyecek, tam tersine çağımızda eşi, benzeri çok az toplumda gerçekleştirilebilmiş fevkalade önemli ve örnek nitelikli dönüşümlerdir. Bu reformların kökünde yer alan düşünce, kadınları kamu alanına çıkartmayı, onları eğitimde, çalışma yaşamında, meslek sahibi olmada, sosyal yaşamın her boyutunda etkin ve etkili kılmayı hedeflemiştir. Ulusçuluk, akılcılık, bilimsellik, laiklik, modernleşme gibi amaçların yanı sıra, kadınların siyasal, toplumsal ve yasal eşitliğini öncelikle savunan Cumhuriyet zihniyetinin kadınlara bakışı, toplumda Osmanlı döneminde başat olan dünya görüşünün kadına bakışından özde ayrılmıştır.

İşte bu radikal kopuşla Cumhuriyet bir yandan kadın hakları açısından devrim niteliği taşıyan yasal ve siyasal dönüşümleri gerçekleştirip, Türkiye’de kadınların eşit “kamusal-yasal” hakları sorgulanmayan vatandaşlar olarak kabul edilmesi gibi “mucizevi” bir olguyu daha 1930’larda hayata geçirebilmiş; öte yandan “kadın meselesi” özellikle sosyal ve kültürel boyutları ve “özel alana” ilişkin yönleri ile ülke gündeminde günümüze değin hep sıcaklığını koruyan bir konu olarak kalmıştır.

Cumhuriyet Türkiye’sinde “kadın sorunu” hep merkezi konumda olmuş, her zaman geniş toplumsal ve siyasal ilgi çekmiştir. Bu ilgi çoğu zaman da kadın konusunun farklı boyutlardaki siyasal-toplumsal tartışmalar için bir öngörünüm oluşturması ile beslenmiştir. Nitekim, son 75 yılın büyük bir bölümünde, Türkiye’de kadınların yaşamındaki dönüşümler hep ülkenin modernleşmesi, toplumun ilerlemesi, ekonomik kalkınma gibi amaçlara yönelik araçlar ya da göstergeler olarak değerlendirilmiştir. Hal böyle olunca da kadın konusunun toplumda hep farklı dünya görüşleri ya da karşıt siyasal eğilimler taşıyan kesim ve kadroların çarpışma ze-

* ODTÜ Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Başkanı

minini oluşturması kaçınılmaz olmuştur. Hatta bu zeminde tartişma ve ayrılıkların öze ilişkin olmaktan çok biçime ve sunuşa ilişkin hale geldiği evreler olmuş; kadın sorununun “kadın bakış ağıısından tartişılmasına ya da “kadın çıkarları” doğrultusunda değerlendirilmesine ise uzun süre pek de itibar edilmemiştir. Diğer bir deyişle, kadın konusu hep ilerencilik, laiklik, batılılaşma ya da tutuculuk, İslam ve gelenek adına taraflar arasında süregiden mücadelelerin önemli savaş alanlarından birisi olmuş, hatta bu düzenlemelerde tarafların iktidar mücadelesinde adeta değişmez bir boyut olarak yer almıştır.

Bu olguda, kuşkusuz, kadın konusunun Mustafa Kemal Atatürk liderliğindeki devrimci kadrolar tarafından özellikle ön plana çıkartılmış olmasının, yeni devlet ve onun şekillendirdiği yeni toplum anlayışı içerisinde “Cumhuriyet Kadını” imajına bu siyasi projede önemli ve öncü bir rol biçilmiş olmasının etkisi büyüktür. Böylece “kadın sorunu” ölkemizde hem toplumsal-siyasi gündemin üst sıralarında yer alan bir unsur haline getirilmiş, hem de bu konuya ilişkin çok ciddi ve etkili bir söylem oluşması sağlanmıştır. Bu söylem, Cumhuriyet reformlarının Türkiye’de kadınlara sağladığı olanaklar ve kadınların toplum içindeki konularının iyileştirilmesi ağıısından gerçekleştirilen olağanüstü kazanımları vurgulayan ve yücelten söylemdir.

Ancak muhafazakar-geleneksel değerlerle bir çok noktada radikal biçimde çatışan Cumhuriyet düşüncesinin aslında, kadın konusunda, böyle bir bakış ağııları ile paylaştığı pek çok ortak unsurun varlığı da bir gerçektir. Cumhuriyet düşüncesi özünde toplumu kişi üzerinde tutan bir yaklaşımı benimsemiş; kadınlar için yasal düzlemde ve kamusal alana ilişkin getirdiği bütün “özgürleştirici” dönüşümlere karşın, geleneksel kültürün temel taşları olan ataerkil aile ve erkek egemen toplumsal ilişkileri özellikle “özel alan” düzleminde pek de sorgulanmamıştır. Toplumun cinsiyet ve yaş hiyerarşisine dayalı yapısına “özel alanda” karşi çıkılmazken “kamu alanı”nda eşitlikçi ve çağdaş bir siyasi-yasal düzen yaratılmıştır. Cumhuriyet döneminde bir çok kadın için eğitim, meslek, iktisadi bağımsızlık, toplumsal hareketlilik, siyasal etkinlik yolları ilk defa açılırken, kadınların büyük çoğunluğunun gündelik yaşam koşulları ve deneyimlerini değerleştirici olacak erkek egemen yapı ve değerlerin kırılması çok da vurgulanmamıştır. O dönemde ölkemizin özgür siyasal-sosyal koşulları ve dünyada kadın hakları söyleminin genel gelişme düzeyi düşünüldüğünde çok da doğal karşılanacak bu durumun gündeme getirilmesi ve değerleştiril-

mesi için hem yeni bir söylem yaratılması hem de somut adımlar atılması talepleri, Türkiye'de ancak 1980 sonrası dönemde söz konusu olmuştur.

1980'lerden bu yana ülkemizde gelişen kadın hareketi Türkiye'de kadının durumunu çağdaş standartlarla gözden geçirmeye başlamış ve ilk dönemlerdeki başarıların parlaklığı altında gözden kaçan bir çok alanda sürgit devam eden kadın sorunlarına dikkati çekmeye başlamıştır. "Özel alanda" kadın-erkek eşitsizliği; cinsiyete dayalı gizli ya da enformel ayırmacılık uygulamaları; kadına yönelik şiddet; erkek egemen değer yargıları, cinsel taciz gibi kadın hareketinin bu dönemde görünür kıldığı "yeni" sorun alanlarının yanı sıra kadınların özellikle siyasette ve karar alma süreçlerindeki yetersiz temsili ve mevcut yasaların günümüzün "kadınların insan hakları" bağlamında güncelleştirilmesi talepleri ülkemiz gündeminde ön sırada yer almaya başlamıştır.

Öte yandan, ülkemizin son yıllarda giderek artan bir hızla globalleşme etkisine girmesi ve özellikle Birleşmiş Milletler 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu ve 1985'de taraf olduğumuz Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) hükümlerini uygulama sorumluluğu hissetmesinin sonucu kadın hareketinin kamuoyuna tannıtığı yeni kadın sorun alanları daha geniş kesimlerce kabul görmüştür.

Türkiye'nin özgün siyasal gelişmeleri ve karmaşık toplumsal gerçeklikleri ise (özellikle siyasi İslamın yükselişi ve kendine özgü bir kadın desteği ile eklenmesi) bu dönemde Cumhuriyetin kadınlara sağladığı bağımsız birey ve eşit vatandaş olabilme konumunda ifadesini bulan temel kazanımların öneminin yeni bir ışıpta değerlendirilmesini sağlamıştır.

Bu dönemde, bir yandan geniş kesimlerce kadınların karar verme süreçlerine katılımının azlığı Cumhuriyet tarihinde ilk defa bir demokratikleşme etkisi olarak açıkça sorgulanıp, eleştirilirken, diğer yandan Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı ve Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü gibi kurumların başını çektiği bir dönüşümle, devlet de, mevcut yasal ve toplumsal-kültürel eşitsizliklerin teslim edilmesi ve ortadan kaldırılması yönünde kadın hareketi ile işbirliği içinde çalışmalar yapma yoluna gitmiştir. Öyle ki Türkiye'de bugün devlet-sivil toplum örgütleri işbirliğinde kadın alanında yaşanan deneyimin öncü ve örnek bir uygulama olduğundan bahsetmek mümkündür.

Bu dönüşümün işaret ettiği gerçek, artık Türkiye’de özgün amacı kadın konusunu irdelemek, bu konuya ilişkin çözüm üretmek olan yaklaşımın alana damgasını vurabildiğidir. Bu yaklaşım bir boyutu ile, geleneksel Cumhuriyetçi bakış açısını aşmakla birlikte ancak onun sağladığı alt yapı üzerinde gündeme gelebilen bir aşamadır. Bölgesindeki ya da benzer toplumsal, dini ve ekonomik şartlardaki bütün ülkeden ayrılan şekilde, bugün Türkiye’de kadın sorunları böylesi bir perspektiften değerlendiriliyor ve devlet sivil toplum işbirliği ile konuya yaklaşılabiliyorsa bu Cumhuriyet reformlarının ve Cumhuriyet zihninin kültürel ve toplumsal mirası ile mümkün olmuştur.

UZUN BİR MACERA*

Cumhuriyetimizin 75. yıldönümü, kuruluşundan bu yana Cumhuriyet tarihi boyunca kadınların kazanımlarını ve sorunlarını gözden geçirmek, tartışmak, bu konuda politikalar şekillendirmek için bir fırsat sunuyor. Bu yetmiş beş yıla baktığımızda, uzun bir yol katetmiş olduğumuzu görüyoruz. Ve önümüzde uzun bir yol olduğunu da...

Kadınların seçme ve seçilme haklarını elde etmeleri, geldiğimiz uzun yolun önemli aşamalarından biriydi. Bugün ise kadınların yasal olarak bu haklara sahip olmalarının fiilen bu hakları kullanmaları anlamına gelmediğini görüyoruz. Kadınların yasal haklarına sahip çıkabilmeleri için gerekli bilince kavuşmaları, bu hakları kullanmalarının önündeki yapısal engelleri ortadan kaldırmak için mücadele edebilmeleri, hem makro hem de siyasetin kadınları dışlayan yapısının değiştirilmesi, önümüzdeki yolun adımları...

Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, işte bu yolda ilerleyebilmenin yöntemlerini, araçlarını yaratmaya çalışan bir merkez. Bugüne dek Merkezimizin yürüttüğü eğitim programları, bu yandan kadınların toplumun her alanındaki cinsiyet ayrımcılığının farkına varmalarını, ayrımcılığa karşı çeşitli düzeylerde politikalar geliştirmelerini hedefliyordu: Öte yandan çeşitli siyasal kurumların (sendika ve partiler) cinsiyet ayrımcılığı yapmayan bir yapıya kavuşması için perspektifler sunmaya çalışıyordu.

Beş yıllık bir deneyim boyunca gördük ki, farklı yaş ve eğitim düzeyinden kadınlar, cinsiyetçiliği kendi yaşam deneyimlerinden tanıyorlar, cinsiyetçiliğe karşı- özellikle daha yaşlı kadınlarda- kadınlar arası dayanışma yöntemleri uyguluyorlar. İşte bu "hayat bilgisi", eğitim programlarımızda eğitici/eğitilen uçurumunu kapatmamızı, daha eşit bir ilişki kurabilmemizi sağladı. Eğitim programları kadınlara bir şeyler öğrettiğimiz yerler olmaktan çıkıp hep birlikte öğrendiğimiz, keşfettiğimiz bir süreç haline geldi.

* Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (KASAUM)

Bu programlarda bir yandan varolan “hayat bilgimizi” paylaştık, bir yandan da bu kendiliğinden bilgilerin ortak bir politik perspektife dönüştürmeye, cinsiyetçiliğe karşı her düzeyde politikalar geliştirmeye çalıştık.

Önümüzdeki dönem, bu eğitim deneyimimizi paylaşılabılır bir bilgiye dönüştürmek için çalışacağımız bir dönem olacak. Bunun için öncelikle kadın gruplarıyla çalışan kişilere yönelik olarak bir eğitim araç seti hazırlayacağız. Eğitimin tek yönlü bir aktarım değil, paylaşılan bir süreç olabilmesini hedefleyen feminist bir pedagojik yaklaşımla hazırlanacak bu sette aktif katılımı sağlamak için kullanabilecekler teknikler, çeşitli uygulama örnekleri, öncelikle ele alınabileceğini düşündüğümüz konular yer alacak.

Umuyor ve diliyoruz ki, bu çabalarımız kadınların cinsiyetçilikle mücadele tarihlerine bir katkı olabilir.

KIRSAL VE KENTSEL ALANDA KADIN

Prof. Dr. Seval SEKİN*

Ülkemizde yaşayan kentli kadını, göçle gelen kentte yaşayan kırsal kesim kadını ve kırsal alanda yaşayan kadınları birbirleri ile karşılaştırdığımızda aralarında ekonomik ve eğitim bakımından farklılıkların olduğu ve bunun da kadının tüm yaşamına yansıdığı görülür. Bu gruplar içerisinde en mağdur olanı kırsal alanda yaşayan ve tarımla uğraşan kadınlarımızdır. Çünkü şehre göç etmiş kadın bir süre sonra sanayi toplumunun bir parçası olarak kent yaşamına entegre olur, en azından çocuklarının çağdaş ve modern yaşamı yakalama şansı vardır.

Türkiye, bir tarım toplumu olarak Cumhuriyet dönemine girmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında sadece %7'si okuma-yazma bilen toplumu eğitmek üzere millet mektepleri, halk evleri ve köy enstitüleri açılmış ancak bu güzel projeler bilinen nedenlerle yürümemiş bir süre sonra bu okullar kapatılmıştır. İdealist düşüncelerle yapılan bu hamleler hedefini bulsaydı bugün Atatürk'ün bizi görmek istediği çağdaş ve uygar medeniyetler seviyesindeki ülkeler arasında biz de olacaktık.

Türkiye, Cumhuriyet dönemine bir tarım toplumu olarak girmiştir. 1923'lerde nüfusun %80'i kırsal kesimde tarımla uğraşmaktaydı. Bu durum 1960'lara kadar devam etmiş, içinde bulunduğumuz 1990'lı yıllarda kırsal kesim nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %40'lara düşmüştür. Uğraş alanı tarım olan bu kesim kadınlarımızın Cumhuriyetimizin 75. yılını kutladığımız günlerde sosyo-ekonomik durumu özetle şöyledir:

Yaşamın her alanında erkek ile eşit hatta çoğu kez daha fazla yük ve sorumluluk taşımakta olduğu gerçeği kırsal kesimde daha da çarpıcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın, özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kırsal kesim ekonomisini ayakta tutan temel bir güçtür. Aile içinde evinin kadını ve anne olarak taşıdıkları sorumluluklarının yanısıra tarımsal faaliyetlere de katılmaktadırlar. 1990 yılı istatistiksel veriler, mes-

* Ege Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü

leği tarım olan nüfus oranının %82'sinin kadın, %37.6'sının erkek olduğunu göstermesi, yukarıda tarımsal faaliyetlere katılması sözcüğü yerine "omuzlama" deyimini kullanma çok daha yerinde olacaktır.

Kentte ekonomik faaliyete katılan kadın, bunun karşılığında ücret almaktadır. Bu durum onu ekonomik yönden aile içinde bağımsız duruma getirir. Kırsal kesimde çalışan kadınların %89'u aile işletmesinde ücretsiz işçi statüsündedir. Bu nedenle ekonomik bağımsızlığı yoktur. Ürünün satışından aldığı gelir eşe aittir. Babasının evinden getirmediğı herşey eşinin mülkiyetindedir. Topraksız ailelerde ağırlıklı olarak mevsimlik tarım işçilerinin büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. Çoğu kez makine kullanan erkeğe göre daha düşük ücret almaktadırlar. Yazın sıcak kışın soğuk havalarda zor koşullarda çalışan kadın işçiler tüm gün büyük bir özveri ile çalıştıkları halde daha düşük ücretlerle yetinmek zorundadırlar.

Kırsal kesimde yaşayan kadının aydınlanması ortalama yaşam kalitesini yükseltebilmesi şehirde yaşayan kadına göre çok daha zordur. Dar bir çevrede yaşamakta ve sadece yakın çevresi ile iletişim içindedir. Aynı düşünceyi paylaştığı bilgi ve görgüsü kendinden farklı olmayan diğer kadınlarla biraradadır. Gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya bağlıdır. Erkeğin üstünlüğü ataerkil yapının bir gereğı olarak kabullenilmiştir. Kırsal kesim kadınının kendine güveni gelişmemiş, sorununun çözümünü erkekten bekleyen çocukların eğitimi konusunda fazla fikri olmayan ve bulunduğu durumdan hiç de şikayetçi olmayan bir konumdadır. Yaşam kalitesini yükseltecek evinin içindeki düzenlemelerden örneğin evinin tuvaletinin bahçede olması, otomatik çamaşır makinesinin bulunmamasından yakınmamaktadır.

Eğitim düzeyi çok düşük olan ülkemizde okuyan nüfusun zaten büyük bir bölümü %63.81'i ilkokul mezunu, %11.77'si sadece okur yazardır. Bugün ülke genelinde okur-yazar olmayan kadınların toplam nüfus içindeki payı %29'dur. Kadınlarda bu yüksek oranı kırsal kesimde yaşayan kadınlar ile kent ve kasabalara göç etmiş kırsal kesim kadınları oluşturmaktadır.

Dünyanın bilgi çağına girdiğı 21. yüzyılda Türkiye'nin en önemli sorununun eğitim olduğunun yetkili ağızlardan da dinlenmesi konunun ülke genelinde ciddiye alındığını göstermesi bakımından önemlidir.

İletişim olanaklarının gelişmesi ile kadının bilinçlenmesi de giderek hız kazanmıştır. Büyük şehirlere yakın köylerde yaşayan kadınlarda bu bilinçlenme daha net olarak görülmektedir. Örneğin İzmir yakınlarında bir

survey çalışmasında bir köylü kadının tespiti büyük anlam taşımaktaydı. Kadın çocukları ortaokula geldiğinde dialoglarının koptuğuna işaretlerle çocukları ile daha sonra dialog kurabilmesi için kendilerinin de mutlaka eğitilmeleri gerektiğini ifade ediyordu. İletişim olanaklarının gelişmesi ile kadının bilinçlenmesi de giderek hız kazanmıştır.

Türkiye'nin daha çok büyük yerleşim yerlerinde yaşayan ülkesi için görev verildiğinde birşeyler yapmak isteyen emekli, çalışan veya ev kadınlarından oluşan uyanmış statü sahibi geniş bir kadın kitlesi vardır. Bu kesim iyi bir örgütlenme ile özellikle kırsal kesim ve varoş kadınlarının eğitimi ve bilinçlenmesinde yararlanılabilecek önemli bir potansiyeli oluşturur.

1. İl, ilçe ve beldelerde vali, kaymakam, belediye başkanı, emniyet müdürü ve subay gibi statü sahibi kişilerin eşlerinin öncülüğünde veya içinde bulunacağı organizasyonlarla eğitim faaliyetlerini yapacak çalışma grupları oluşturmak mümkündür.

2. Bu gruplar pilot köy veya belde, mahalle veya semt seçerek çalışmalarını doğrudan kadının eğitimi konusunda yapabilir. Mümkün olursa değişik beceriler kazandıracak hatta istihdama yönlendirecek olanaklar yaratabilir.

3. Bu çalışmaların yürütülebilmesi için Halk Eğitim Merkezleri devreye sokularak yeni bir yapılanma ile devlet ve sivil toplum örgütü işbirliği gerçekleştirilebilir.

4. Üniversite Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü ve bunlara bağlı illerinde kadın birimleri örgütlenmede görevlendirilebilir.

5. Okuma-yazma seferberliği de bu örgütlenme içinde yer alabilir. Dolayısı ile CEDAW sözleşmesi ve Birleşmiş Milletlere verilen 2000 yılına kadar okur-yazar kalmayacak taahhütü de yerine getirilmiş olur.

Bütün bunların gerçekleştirilebilmesi sekiz yıllık eğitimde olduğu gibi Milli Eğitim Bakanlığının önderliğinde konunun topluma mal edilmesi, kaynakların seferber edilmesi ve tanıtım çalışmalarının yurt çapında yapılması ile mümkündür.

Cumhuriyetimizin 75. yılında Atamızı şükran ile anıyor ve gelecek yıllarda kadın-erkek ayrımının giderilmesini, Türk toplumunun O'nun hedeflediği gibi çağdaş toplumlar arasındaki yerini almasını diliyoruz.

ADANA İLİNDEKİ SİYASİ PARTİLERDE ÇALIŞAN KADINLARIN DURUMU

Prof. Dr. Gaye ERBATUR*

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı “Kadının Kalkınmaya Katılımı Ulusal Projesi” çerçevesinde Devlet Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ile Ç.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi arasında kadına yönelik kısa dönemli eğitim programlarının geliştirilmesi amacıyla yapılan protokol gereği Adana ilindeki kadınların örgütlü olarak yer aldığı çeşitli oluşumlara kısa süreli bir dizi eğitim programı uygulanmıştır. Kadın ve Organizasyon isimli proje bu programlardan birisidir.

Kadınlık bilinci oluşturmak, kadın sorunlarının çözümüne dönük kamuoyu yaratmak, politik atmosferi değiştirmek için siyasal yaşama aktif olarak katılım sağlayacak özgüven, bilgi ve beceriyi kazandırmak amacı ile hazırlanan bu programda;

- Kadın kimliğinin oluşumunda dinsel, biyolojik, sosyolojik ve ideolojik faktörler,

- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak kadınların sahip oldukları haklar,

- Uluslararası sözleşmelerdeki kazanımlar,

- Katılımcı kadın kimliği,

- Sağlıklı iletişim kurmada stresle başa çıkmanın yolları, beden dilinin kullanımı, dinleme ve dinletme becerisi,

- Propoganda yöntemlerinden kampanya düzenleme, lobicilik, medya ile ilişkiler gibi alt konuları içeren oturumlar düzenlenmiştir. Söz konusu eğitim programı Ç.Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi’nde çalışan öğretim üyelerinden Prof.Dr.Gaye Erbatur, Prof.Dr.Serpil Salaçin, Doç.Dr.Ayşe Avcı, Yrd.Doç.Birnur Eraldemir tarafından Temmuz

* Çukurova Üniversitesi Kadın Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü

1996-Mart 1997 tarihleri arasında siyasal partilerin kadın komisyonları (CHP, DYP, ANAP) ile çeşitli kadın dernekleri ve sivil toplum örgütlerinin kadın üyelerinden oluşan Adana Kadın kuruluşları Birliğine uygulanmıştır.

Kadın ve Organizasyon konulu eğitim programı ilgili gruplara uygulanmadan önce katılımcıların yaşı, eğitim durumu, medeni hali, meslekleri, çocuk sayıları, siyasal yaşama katılma oranları, siyasi bir oluşumda yer alıp almadıkları, almışlar ise hangi görevde ne kadar süreyle çalıştıkları, kadın kotası hakkındaki görüşleri, kadın olmak nedeniyle siyasal yaşamda karşılaştıkları sorunlar, ülke gündemini izleme yöntemleri, sosyol-siyasal ve kültürel yaşama katılma biçimleri ve aile içi yaşamlarına etkilerini tanımlamaya yönelik hazırlanan Katılımcı Bilgi Formu doldurulmuştur. Bu formlar değerlendirildiğinde ortaya çıkan veriler programımızın yöntem ve içerik akışını etkilemiştir. Bu veriler özellikle siyasi partilerin kadın üyelerinin profilini ortaya koymasından da anlamlı bulunmaktadır.

- CHP ve DYP kadın komisyonu üyeleri için değerlendirdiğimiz sonuçlar aşağıda belirtilmiştir.

- CHP den 25, DYP den 43 kadın programa katılmıştır. Bu kadınlar ağırlıklı olarak 41-50 yaş arasında ve lise mezunudur.

- Çoğunluğunu ev kadınları oluşturmaktadır. İkinci meslek yoğunluğu öğretmenliktir. CHP içerisinde %24 oranında emekli öğretmenin yer alması dikkat çekmiştir. CHP'de % 40 DYP'de % 23 kadın üç ve daha çok çocuk sahibidir.

- CHP'li kadınlar %56 SI, DYP'li kadınların %44 ü en az bir gazete okurudur. CHP'li kadınların büyük bir bölümü Cumhuriyet, DYP lilerin ise Milliyet gazetesini tercih ettikleri belirlenmiştir. İzlenen televizyon programları her iki grupta da benzerlik göstermiş, haber, açık oturum, söyleşi, siyaset meydanı sıralaması yapılmıştır.

- CHP'li katılımcıların %8 i, DYP'li katılımcıların %30 u teşvik yoluyla, diğerleri kendi istekleri ile siyasete atılmıştır.

- CHP'li katılımcıların %96 sı, DYP'li katılımcıların %67 si parti tüzüklerini okumuştur.

- Bağlı olduğumuz partinizin ilkelerini yazınız" sorusuna, CHP'li katılımcıların hemen hemen tümü benzer yanıtlar vermiş, DYP'li katılımcıların farklı ilkeler belirttikleri görülmüştür.

- CHP li katılımcıların %56 sı, DYP'li katılımcıların %16 sı 10 yıl ve üstü süredir aynı partide çalışmaktadır.

- CHP'li katılımcıların %12 si, DYP'li katılımcıların %9 u parti delege-sidir.

- CHP'li katılımcıların %40 ı, DYP'li katılımcıların %54 ü kota uygula-masını isterken, CHP li katılımcıların %12 si, DYP'li katılımcıların % 35 i kota hakkında bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir.

CHP'li katılımcıların %72 si, DYP'li katılımcıların %67 si siyasal ya-şamları ile aile içi yaşamlarını dengeleyebildiklerini söylemişlerdir. Bu ko-nuda sorun yaşadıklarını belirten kadınlar ise “geç saatlere kadar olan fa-aliyetler”, “eşinin karısının ön plana çıkmasından duyduğu rahatsızlık”, “küçük çocuklarının bakımı”, “hafta sonu etkinliklerine katılmanın zorlu-ğu”, “uygun zaman yaratmada duyulan sıkıntılar” nedeniyle siyasal ya-şantılarını aktif kılamadıklarını dile getirmişlerdir.

CHP'li katılımcıların %24 ü, DYP'li katılımcıların %33 ü kadın olma-larından kaynaklanan parti içi sorun yaşamışlardır. Yaşanılan sorunlar her iki partide de benzerlik göstermektedir. Örnek olarak “delegelik siste-mi yanlıştır”, “erkek gibi olmak gerekiyor”, “erkek kahvehanelerine gide-miyoruz”, “partide protokol görevi yapıyoruz”, “kadınlık gururumuzdan ta-viz vermemiz bekleniyor”, “karar alma aşamalarında yer almıyoruz”, “par-tide yapılan işlerde ikinci planda bulunuyoruz” gibi şikayetlerini sıralamış-lardır.

Yukarıda belirtilen ve katılımcı bilgi formlarının değerlendirilmesi ile elde edilen sonuçlar dışında, programı yürüten öğretim üyelerinin göz-lemlerine dayanarak oluşturdukları raporlar bize önemli veriler sunmuş-tur. Bu raporların incelenmesi sonucunda katılımcı kadınların çoğunun kendini ifade edebilmede yetersiz kaldığı, kazanılmış hakların kullanı-mında tutarlı ve istekli olmadıkları görülmüştür. Bu tutumlarının nedenle-ri sorulduğunda dinsel inançlar, eğitimdeki eşitsizlik, gelenekler ve çevre-sel faktörlerin olumsuz etkilerinden kurtulamadıkları anlaşılmıştır. Kadın-ların çalıştıkları partilerince yeterince eğitilmediği, parti politikalarının oluşturulduğu mekanizmalarda etkili olmadıkları ve parti içi sorunlarla baş edebilme yöntemlerini bilmedikleri anlaşılmıştır.

PSİKO-SOSYAL, SOSYO-EKONOMİK BOYUTLARI İLE VAN YÖRESİ KADINI

Psikolog Songül GÜNDOĞDU KIRAN*

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu M.Kemal ATATÜRK, Türk Kadınlarının toplumsal statüsünü köklü bir biçimde değiştirip, onları kendilerine güven duyan, gerçek anlamda sorumluluk duygusuna sahip birer vatandaş olarak görmek için bilindiği üzere epey uğraş vermiştir. Cinsler arasındaki eşitliğe, öğrenim alanında eşit imkanlara ve benzer konulardaki ilkelere gönül bağlamıştı.

Biz de bu bağlamda Van yöresindeki kadın manzaralarından kesitler vermeye çalışacağız. Yöre kadınının herşeyden önce gelen eğitim sorunu ve dolayısıyla kültürel gelişmişliğin sağlanamaması yönünde problemleri mevcut okuma yazma oranının düşüklüğü de buna paralel olarak gittiği için bu yönde manzara daha derine inmekte ve farklı bir görünüm arz etmektedir. Bütün bunlara ek olarak, sağlık ve beslenme vb. sorunları ekleyecek olursak (yetersiz ve dengesiz beslenme sonucu önemli bir takım rahatsızlıkların gündeme gelişi, jinekolojik rahatsızlıkların oranının yüksek oluşu bilinçli aile planlamasına gidememe v.b.) birçok ciddi sorunu bir arada görmekteyiz.

Sosyo-kültürel, sosyo-ekonomik ve psiko-sosyal boyutları ile ele alıp yöre kadınına bir bütün olarak baktığımızda genel olarak şöyle bir görünüm arz etmektedir. Kültürel anlamda seviyenin nispeten düşük olması yöre kadınının, sosyal aktivitelere katılım oranının düşürmekte, ekonomik olarak da "görünmeyen" emek çoğu zaman hiçe sayılmakta ve kadın kendini bir başkasına (çoğu zaman eşine) bağımlı olması gereğini hissettirmekte, o kişi olmadan basit bir kararı bile tek başına alamamaktadır. Sorunlarını paylaşamama sıkıntılarına ortak olacak, onu anlayabilecek birinin olmadığı durumlar düşünülduğünde psikolojik olarak kadın yalnız-

* Yüzüncü Yıl Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdür Yardımcısı

lığını, sıkıntılarını kendi ile paylaşmak durumuna düşmektedir. Kültürel seviye ile, kendini doğru tam ifade edebilmenin paralel gittiği düşünce ile bu kadınların problemlerine ilişkin yüzeysel tanımlama yapabildikleri, problemlerini tam olarak tanımlayamadıkları bile gözlenmektedir.

Genel anlamda konuyu çalışan kadınlar bazında ele alacak olursak, durum biraz daha farklı bir görünüm almaktadır. Kadın, işyerinde işinin erbabı olmaya çalışırken, evde çocuğuna iyi bir anne olmaya çalışmakta, eşine iyi bir eş olabilmeyi mücadelesini hayli zor şartlarda verebilmektedir. Bütün bunlara, çocuğun bakım sorunu, ev işleri ve ailenin genel yapısı ile ilgili temel belirleyiciler de eklenince olay biraz daha geniş bir anlama sahip olmaktadır.

Sorun çözme, karar verme ve bir amaca yönelik işlerde kadının daha aktif olarak rol aldığı fakat son kararın yine evin reisi sayılan erkekten çıktığı gözlenmektedir. Çocuğun eğitimi ve ev işleriyle ilgili işlerde kadının yine daha fazla yıprandığı, hele eşlerin ana-babalarının ve yakın akrabalarının evlilik ilişkisini etkileme çabaları ve çocuk eğitimine karışmaları da eklenince kadın açısından içinden çıkılması güç bir sorun oluşmaktadır.

Ekonomik anlamda ortak katkının olması durumunda bile, sanki ev işleriyle mutlak bir sözleşmesi varmış gibi bütün işler kadına yüklenmiş bulunmakta, erkek süresiz yatıya gelen "misafir" konumunda bulunmakta ve bu durum gayet olağan bir olaymış gibi sürüp gitmektedir. Kadın hem psikolojik hemde fiziksel anlamda yorgunluğa gitmekte ve zaman içinde bunlar katlanarak belki ciddi anlamda sağlık sorunlarına neden olmaktadır. Psikosomatik yakınmaların kadınlarda daha fazla gözlenmesinin sebebi belki de yukarıda sözü edilen durumlardan kaynaklanmaktadır.

Mücadele güzel şey, hiçbirşey yapamamaktan.., ama sürekliliği sonucu birşeyler kazanılacaksa... Türk kadını olarak bu gücü hissediyoruz... ama kendimizi iyi hissetmeyi hep istiyoruz.

İKTİSAT VE TOPLUMSAL CİNSİYET¹

(İktisatta Kadın Kimliği)

Doç. Dr. Ufuk SERDAROĞLU *
Doç. Dr. Nurcan ÖZKAPLAN **

İktisadın toplumsal cinsiyetinden bahsedildiği zaman, kaçınılmaz olarak akla gelen bir sözcük var; feminizm; "eyvah, iktisadın da feministi çıktı!" çığlıklarını şimdiden duyuyoruz. İktisadın rasyonellik, evrensel ve genellik iddialarının hegemonyasına karşı, feminist iktisat söyleminin ortaya çıkışı kadın meslektaşlarımızın bile tepkisine maruz kalmıştır. Çünkü, iktisatta kadın bakış açısını da içerecek bir yaklaşım arayışı sürecinden söz edilmesi, aynı zamanda "iktisat yazınındaki mevcut yaklaşımların böyle bir içerime olanak vermediği" şeklindeki iddiayı da platforma getirmektedir. Bu iddia, pek çok iktisatçı tarafından "anlamsız" ve "gerçek dışı" bulunabilir. Hatta feminist iktisat, "iktisadi kadınlıktır", "kadın iktisadi" ya da "kadın bilimi" şeklinde bir ayrımcılığı ve egemenlik ilişkisini yeniden üretme tehdidinde bulunan, "kendini ispat" çabası olarak da algılanabilecektir. Gerçekten de bu iki sözcüğü bir arada telaffuz ettiğimizde, karşılaştığımız tepkilerin yukarıda sözü edilenlerden hiç de bir farklı olmaması bizi şaşırtmamıştır. Aynı zamanda bu tepkileri dile getirenlerin erkekler olması da tesadüf değildir.

Aslında, gerek iktisadi, gerekse sosyal alanlarda geçerli olan bütüncü yaklaşımarda ya da günlük yaşantılara sızan en ayrıntılı mikro bazlı politika ve devinimlerde, kısaca hem özel hem de kamusal alanda erkeklerin bildiği tek ilişki biçimi egemenlik ilişkisidir. Dolayısıyla, kadınlar tarafından ve kadınlar için, kadın bakış açısını yansıtacak her türlü arayış, itiraz, eleştiri ve sorgulama, erkekler tarafından "kadın egemenliğinin" ya da "öteki" tarafın iktidar talebinin bir yansıması olarak kabul edilir.

* Gazi Üniversitesi Kadın Sorunları ve Uygulama Merkezi, İİBK, Fakülte Temsilcisi

** Gazi Üniversitesi Kadın Sorunları ve Uygulama Merkezi, Müdür Yardımcısı

• Oysa, feminist iktisadın hedefi ne sadece daha fazla kadın iktisatçısının yer bulması, ne kadın sorunlarına yoğunlaşmak, ne kadınların sınıfsal bir tahlil temelinde ayrı bir değerlendirmeye tabi tutulması, ne de ayrımcı, erkekleri dışlayan (Amazonvari) bir kadın iktisadının oluşturulmasıdır. Feminist iktisadın hedefi bunlardan hiç birisi değildir.

Feminist iktisadın hedefi, iktisadı toplumsal cinsiyetçi bakışından kurtarıp, hem kadın hem de erkek deneyimlerini farklı toplumsal, kültürel, etnik, -irksal ve sınıfsal konumları da gözeterek - içerebilecek bir biçimde genişletmektir. Öncelikle amaç, "ekonomide kadın"ı değil; "kadın bakış açısını da kapsayacak bir şekilde ekonomi"yi incelemektir. Bu bağlamda, feminist iktisat eleştiri oklarını, özellikle "ana akım"ı tanımladığı ileri sürülen Neoklasik iktisada yöneltir. Zira, ana akım sözcüğünün bizatihi kendisi bir hegemonyanın ifadesidir. Şöyle ki, bu nitelikle özellikle Neoklasik iktisat, iktisadın merkezine oturtulurken, diğer yaklaşımlar "ötekiler" olarak marj dışına itilmektedir. Bu egemenlik ilişkisi, Neoklasik iktisadın toplumsal cinsiyetçi bakışını perçinleyerek, marj dışına itilen diğer yaklaşımların yanı sıra, kadının ve kadın deneyimlerinin göz ardı edilmesinin de zeminini hazırlar.

İşte feminist iktisadın, iktisada katkısı da bu noktada ortaya çıkmaktadır; hegemonyacı sınırlandırmalar ile marj içindekiler/marj dışındakiler ayrımına başkaldıran feminist iktisat, bu bağlamda iktisadın ufku genişletecektir.

Marj içindekiler/marj dışındakiler şeklindeki ikicilik anlayışı (dualism), sadece iktisada özgü değildir. Bu anlayış, iktisada hakim olan bilim yaklaşımı ile, toplumu şekillendiren toplumsal cinsiyetçi bakışın (ideolojinin) iktisat özelinde tezahürüdür. Bu bağlamda feminist iktisat, "bilim-toplumsal cinsiyet-iktisat"ın kesişim noktalarının keşfi çabalarının ürünüdür. Çünkü bilimin, toplumsal cinsiyetin ve iktisadın toplumsal yapılaştırılmasının temelinde aynı ideoloji yatmaktadır. Söz konusu ideoloji iktisat özelinde irdelenmedikçe, iktisadın cinsiyetçi yaklaşımdan arındırılması mümkün olmayacaktır. Şöyle ki, egemen bilim anlayışı "bilimsel bilgi" ve toplumsal cinsiyet bağlamındaki "kadına özgümlükler" tanımlamalarıyla, kadınları "bilen özne" olarak kabul etmemektedir². Bu bilim anlayışının biçimlendirdiği bir disiplin olarak iktisat, "kendinden menkul" nesnellik, evrensellik ve genellik iddiaları temelinde konusunu, modelini, yöntemini ve hatta eğitimini şekillendirmektedir. Oysa, çeşitli değer yüklü, kısmi-durum odaklı, eril bir toplumsal cinsiyeti temel alan konuları, yöntemi, modelleri

ve eğitimiyle genel kabul gören iktisat anlayışı hiç de değer yargılarından arındırılmış, geneli açıklayıcı ve evrensel değildir.

Neoklasik iktisat anlayışının epistemolojisini bilimsel pozitivizm, yöntem bilimini kantitatif istatistikî analiz ve yöntemini de katı istatistikî veri toplama teknikleri ile ekonometrik modeller oluşturmaktadır. Konuyu biraz daha açmak gerekirse iktisatta soyut ve üst düzeyde formalize edilmiş analizler, ispatlarındaki mantıksal saflık ve içerikten bağımsız genelleştirmeleriyle; genellikle somut ve ayrıntılı ampirik çalışmalardan ve hikaye anlatılarına dayanan söylem biçimlerinden daha değerli kabul edilmektedir (Serdaroğlu 1997b:97). Söz konusu modellerinde sofistike matematik, mantık ve ekonometri teknikleri kullanılmasının ardında bu anlayış yatmaktadır. Bu yolla, iktisadi analiz sonuçlarının yansızlık ve nesneliliğinin garanti edildiği var sayılmaktadır. Dolayısıyla, bu tür yöntem/söylem kullanmayan çalışmalarda, doğal olarak "bilimsel" kabul edilmediği için pek fazla önemsenmemektedir. Çünkü kanıt temelli bir akıl yürütme süreci benimsenmemiştir.

Olası belirsiz, kişisel deneyimlere dayanan, algısal, rasyonel olmayan, öznel, sezgisel, duygusal ve niteliksel araştırma yöntemleri (sondaj, mülakat, etnografi), ve bu yöntemleri (de) benimseyen hikaye anlatımına dayalı çalışmalar yukarıdaki iddialardan hareketle yeterince bilimsel bulunmayarak, marj dışına itilmektedir. Bu biçimiyle iktisat kadın bakış açısının içerilmesine olanak tanımamaktadır (MacDonalds, 1995: 177). Şöyle ki, söz konusu akıl yürütme süreçleri yöntemler ve söylem biçimleri toplumsal cinsiyetçi kategoriler bağlamında, kadına yakıştırılan niteliklerle tam bir örtüşme içindedir. Bu nedenle iktisatta kadın deneyimlerinin ve bakış açısının marj dışına itildiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Yöntemsel sınırlandırmaların yanı sıra, iktisadın kapsama, konusu ve hatta tanımı bile kadın bakış açısını dışlamaktadır. Öncelikle toplumsal cinsiyete bağlı olarak kadın ve erkeğin rolleri tanımlanmakta ve bunun doğal sonucu olarak kadın özel alana hapsedilmektedir. Kadının ev içi iktisadi faaliyetleri, piyasa-dışı faaliyetler olarak önemsiz ve ikincil addedilmektedir. Böylelikle, iktisatta kadın görünmez kılınmaktadır. Neoklasik iktisadın kadına (patriarkal) bakışı deşifre edildiğinde, kadını nasıl ve hangi rasyonalite ile eve (özel alana) hapsettiğini serimlemek, mümkün olacaktır. Bu aşamada, neoklasik iktisadın patriarkal yanlılığını ortaya çıkartmak için, mevcut statü ve anlayışların dışına taşmak bir mecburiyet olarak ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, iktisadın akademik bir disiplin olarak

yapılandırılışındaki "açık" argumanları irdelemek, bu bağlamda yeterli olmayacaktır. Bunun için de öncelikle "iktisat kuramını kim, hangi amaçlarla oluşturuyor?" sorusuna odaklanmak gerekir. Bir kez bu soruyla yola çıkıldığında, özellikle Neoklasik iktisadın varsayımlarında "örtük" olarak içerilen toplumsal cinsiyetçi bakış da kolaylıkla deşifre edilebilecektir.

Pujol, kadınların iktisadın kamusal alanının (piyahasının) dışına iletilmesinin rayonalitesinin kadın ve erkekleri farklı bir biçimde kavramsallaştıran bir takım örtük (dillendirilmemiş) varsayımlarda yattığını ifade etmektedir. Nadiren dillendirilen bu varsayımlar Neoklasik paradikmanın toplumsal cinsiyetçi bakışını -defolarını-da açığa çıkarmaktadır (Pujol, 1995:18-26). Toplumsal cinsiyetçi bakışla temellendirilen söz konusu örtük varsayımları, iktisadın "babaları" olarak nitelenen Pigou, Marshall, Edgeworth, Jevons vb. gibi iktisatçıların çalışmalarında örneklemeye çalışalım. Bir başka deyişle, her ne kadar açık bir biçimde dillendirilmemeseler de, iktisatta nasıl bir kadın kimliğinin biçimlendirildiğini deşifre edelim:

1. Tüm kadınlar evlidir. Henüz evlenmemişlerse de mutlaka evleneceklerdir; aynı şekilde tüm kadınlar çocuk sahibidir ya da olacaktır.
2. Tüm kadınlar erkek yakınlarına (baba ya da kocalarına ya da erkek kardeşlerine) iktisadi olarak bağımlıdır ve bağımlı olmak zorundadır.
3. Kadınlar "ev kadını" statüsündedir (öyle olmak zorundadır); üretici kapasiteleri onların bu statüde uzmanlaşmalarını sağlar.
4. Kadın işgücü sanayi sektöründe üretken değildir (bu konuda erkeklere göre mi daha az üretken oldukları yoksa hiç mi üretken olmadıkları belli değildir).
5. Kadınlar irrasyoneldir. İktisadi birim olmaya uygun değildir. Bu yüzden, doğru iktisadi kararlar alma açısından güvenilmezdir. (Pujol, 1995: 18-26)

Evli ve bağımlı kadın: Tüm kadınların evli ya da bir gün mutlaka evlenecek olmalarının doğal sonucu onların erkek yakınlarına iktisadi olarak bağımlı olmalarıdır. Böylece kadınların işgücü piyasasındaki mevcudiyetinin pek ciddiye alınmamasına zemin yaratılmaktadır. Kadınların ihtiyaçları başkalarınınca (erkekler) karşılandığına göre, işgücü piyasasında yer almaları için bir neden kalmamaktadır. Bu özellik, iktisatta kadınların özerk olmayan birimler (non autonomou agents) şeklinde tanımlanmalarına yol açmaktadır. Böylece ilk varsayım ikincinin önkoşulu haline gelmektedir.

- "Kadın işgücü arzını belirleyen en temel unsur, kocalarının işgücü geliri (ücret)dir (Pigou, 1960: 565-6).

- "Kadınlar "hane halkı kararına" bağlı olarak iş aramak durumundadır" (Becker, 1981:46). (Dolayısıyla, iş arama kadınlar için bireysel bir karar olmaktan çıkmaktadır).

- "İşgücü işinde kadınların sayısının artması, sanayide depresyona ve aile yaşamında bozukluklara yol açabilecektir" (Edgeworth, 1923:493). (Kadınların işgücü içerisinde yer almaları, ekonomik refaha bir katkı olarak görülmemektedir. Tam tersine "ulusal refah" ve "hane halkının faydası" üzerine olumsuz sonuçlar doğurabileceği kabul edilmektedir).

Anne-Kadın: Evli kadınların diğer bir rolü de anneliktir. Annelerin temel görevi ise çocuklarını yetiştirmek ve bu amaçla ev işlerini yürütmektir.

- "Kadınların ev dışında çalışmaları, ev işlerini tam anlamıyla yapmalarını, çocuklarını doğru dürüst yetiştirmelerini engeller" (Marshall, 1930:721),

Kadınların sanayide istihdamı ile bebek ölümleri arasında ciddi bir korelasyon söz konusudur"(Jevons, 1904: 167-8; Marshall, 1930: 721; Pigou, 1960:188). (İşçilerin düşük ücretlerinden kaynaklanan yoksunluklar ile bebek ölüm oranları arasındaki ilişkiyi araştırmayı akıllarına bile getirmemişlerdir).

- "3 yaşın altına çocukları olan anneler fabrikalardan çıkartılmalıdır. Annelerin çalışmasının yasaklanması ve kadın işçi ücretlerinin düşürülmesi gerekir" (Jevons, 1904: 167-172; Pigou, 1960:188). (Bu durumdan hane halkı gelirleri nasıl etkilenecektir ve kadınlar çocuklarını nasıl doyuracaktır gibi sorular söz konusu "baba"ları pek ilgilendirmemektedir).

Verimlilik: Kadınların sanayideki verimlilikleri düşük olduğuna ilişkin varsayım, hem eski hem de çağdaş Neoklasik iktisatçıların yazılarında yer almaktadır. Tam rekabet koşullarına sahip bir işgücü piyasasında, kadınlar bu nedenle düşük ücret almaktadır.

- "Sanayideki kadın işgücü niteliksiz ve ikincildir. Bu yüzden tam rekabet piyasasında erkeklerle eşit ücret almaları beklenemez" (Pigou, 1960: 566-70). (Kadınların düşük verimliliğe sahip olduğu şeklindeki bu iddia, bir tespit düzeyinde kalmakta; sorunun aşılması için hiçbir öneri -öğretim ve eğitim gibi- getirilmemektedir.)

- "Kadınların "eşit işe eşit ücret", ayrımcılığın engellenmesi ve "olumlu ayrımcılık" gibi yasal düzenlemelerle teşvik ve korunması piyasa yapısını bozacak ve aksaklıklara yol açacaktır" (Killingsworth, 1983:67).

- "Bu tür piyasa aksaklıkları da işverenleri ve toplumsal refahı ölümsüz yönde etkileyecektir" (Edgeworth, 1922:1923).

Rasyonalite: Kadınlar rasyonel değildir; bu durum onların sadece iktisadi rasyonel kurallarına aykırı davranmalarından kaynaklanmaz; aynı zamanda onların geleneksel rolleri -anne, eş-gereği rasyonel hareket etmeleri de söz konusu değildir. Yukarıda tartışılan 4 varsayım (kadın kimliklendirilmesi) birbirlerini gerektirir biçimde karşılıklı ilişki içindedir. Kadınların irrasyonel olmalarının sebebi, sadece iktisadi rasyonel kurallarına aykırı davranmaları değil, fakat rasyonel hareket etmelerine izin verilmemesidir, ya da onlar için doğal kabul edilen eş, anne vb. roller gereğidir.

Kapitalist ekonomide kadın ve erkeğin gerek teori, gerekse politika bazında alanları rasyonel iktisadi insan (erkek) tanımıyla farklılaştırılmıştır. Neoklasik iktisatta erkekler özerk, bağımsız bireyler olarak belirlenirken, kadınlar kendi ayakları üzerinde duramayan, başkalarına bağımlı, ailenin bir ferdi, eş, anne, kız çocuk şeklinde kimliklendirilmektedir. Erkekler kendi ihtiyaçları, yetenek ve seçenekleri doğrultusunda piyasada serbestçe varlıklarını sürdürürken; kadınlar sadece piyasa dışına itilmekle kalmayıp, kendi çıkarlarını gözetecek kararlar almaktan dahi aciz yaratıklar olarak düşünölmektedir.

- "Kadınlar hanehalkı bütçesine ilişkin kaynak dağılımını maksimizasyon koşullarına uygun bir biçimde yapabilecek yetkinlikte değildirler" (Marshall, 1930: 195-6). (Bu yargıyla kadınlara, kendilerine ait kılınan alana ilişkin (evçi) kararlarda dahi, varolma hakkı tanımamanın rasyonalitesi oluşturulmaktadır).

Neoklasik iktisadın yukarıda sözü edilen beş cinsiyetçi varsayımı, sadece klasik iktisat yazınında değil, çağdaş iktisat literatüründe de içermektedir. Neoklasik işgücü arzı modelinin bir uzantısı olan erkek şovenizmi modeli, çağdaş iktisat yazınında bu anlayışın devam ettiğine ilişkin iyi bir örneği oluşturur. Modelde (Brown, 1983: Böl.8; Killingsworth, 1983:29-37), kadının kararları koca tarafından belirlenirken bunun tersi bile söz konusu olmamaktadır; zira kadının işgücü arzı kocanın kazancına bağlı varsayılmakta ve bu kazanç, kadın için "hak edilmemiş gelir"

(uncarned income) olarak nitelenmektedir. Üstelik, kadının kazancının kocanın işgücü arzı üzerinde hiç bir etkisi yoktur.

İktisadın bu şekilde piyasa ile özdeşleştirilerek, toplumsal cinsiyetçi bir perspektifle erkek faaliyetleri olarak evrenselleştirilmesi, günümüz hegenomik iktisat yaklaşımlarında da genel kabul gören bir anlayıştır. Benzer bir şekilde, ev içi üretimin temel faktörü olan eviçi (kadın) emeğinin üretken kabul edilmemesi de yaygın bir görüştür. Bu nedenle günümüzdeki istatistiki analizlerde ev kadınları işgücüne (istihdam edilenlerle işsizlerin toplamı) dahil edilmemekte ve eviçi üretimi milli gelir hesaplarında göz önüne alınmamaktadır.

Feminist iktisadın, iktisadi eril-toplumsal cinsiyetçi yanlılığından arındırmak için getirdiği öneri, iktisadın konusunun genişletilmesidir. "İktisadın konusunu, sadece piyasa temelli iktisadi faaliyetlerle sınırlandırmak yerine, iktisat çeşitli alanlardaki iktisadi faaliyetlerin tümünü (kurumlar, devlet, aile-eviçi) birlikte, karşılıklı ilişkilerini kapsayacak biçimde yeniden tanımlamalıdır" (Mac Donald, 1995:180). Sadece piyasa değişimlerine konu olan üretim ve tüketim faaliyetleri ile tanımlanan bir iktisat anlayışı yerine, insanların yaşamlarını sürdürmeleri ve geliştirmeleri için gerekli ihtiyaçların teminine ilişkin faaliyet ve politikaların tümünü (piyasa faaliyetleri ile eşdeğerde) içerecek bir anlayış önerilmektedir.

Böylelikle, kamusal alana ilişkin piyasa temelli faaliyetler ile, özel alana ve toplumsal yaşama ilişkin faaliyetler ve politikalar arasındaki ayrımının ortadan kalkması mümkün olacaktır. Bunun sonucu olarak da, iktisatta kadını ve kadın deneyimlerini de içerebilecek, insanları gerçek dünya ile ilişkilendirecek bir iktisat anlayışı ile, iktisadın sınırları zorlanacaktır (Strassmann, 1995:1).

Bu içerimde, feminist iktisatçıların iktisadın konusuna ilişkin yaklaşımları, bir bakıma feminist iktisadi da tanımlayan aşağıdaki sloganda özetlenmektedir.

"Özel olan politiktir ve politik olan da iktisadidir; öyleyse kişisel olan sadece politik değil, aynı zamanda da iktisadidir" (Pujol, 1995; 19).

Anaakım iktisat, yönetimini ve konusunu (kapsamını) tanımlayan eril-toplumsal cinsiyetçi yanlılığını (ikinci anlayışını) modelleştirmesinde ve iktisat eğitiminde de sürdürmektedir. Anaakım iktisadın davranış modeli, iktisadi bireylere dayanır. Bu bireyler, rasyonel, özerk, kendi çıkarını gözetken, dışsal kısıtlar altında kar ya da fayda optimizasyonunu, kit kaynak-

ları en etkin biçimde kullanarak gerçekleştiren, tercih ve seçimlerinde birbirinden ve kendi tarihlerinden bağımsız erkeklerdir. İktisadın karar birimi olarak ele alınan bu bireyin özellikleri, üç temel kavram tarafından karakterize edilmektedir: kıtlık, bencillik ve rekabet. Söz konusu bu kavramlar, gerçek hayattaki iktisadi ilişkilerin sadece bir yanını temsil edebilir. Diğer yanda ise bolluk, diğerkamlık ve işbirliği gibi özellikler iktisadın davranış kalıplarının dışında bırakılmaktadır. Feminist iktisat, bu farklı tarafların, eril ve dişil özellikler olarak toplumsal cinsiyetçi rol dağılımı temelinde, kadın ve erkek davranışları ile özdeşleştirildiğini vurgularken; anaakım iktisadın dişil gördüğü özellikleri (bolluk, diğerkamlık ve işbirliği) gözardı ederek, eril gördüğü kavramlar (kıtlık, bencillik ve rekabet) üzerine kurulduğunu açığa çıkarmaktadır. Böylelikle, feminist iktisatçılar, yerleşik iktisatta kadın davranışlarının ve kadınlar tarafından yürütülen faaliyetlerin iktisat dışına itildiğini iddia ederlerken; "bu özelliklerin kadın ve erkek stereotiplerini tanımlamadığı, toplumsal cinsiyetçi bir anlayışa dayanan kimliklendirmenin sonucu olduğu" şeklindeki görüşlerini de saklı tutarlar (Strober, 1994; 145; Wooley, 1993; 487; Demir 1996-69).

Feminist iktisatçılar, yukarıda tanımlanan zıt kavramların birlikte-birbirlerini dışlamadan-içerebileceği ve hatta yenilerinin eklenebileceği dinamik ve açık bir modelleştirme anlayışını önerirler. Bir başka deyişle, "kıtlık, bencillik ve rekabet" şeklinde belirlenen kavram ve ilişkileri reddeden, erkekleri dışlayan; yerine sadece "bolluk, diğerkamlık ve işbirliği" gibi kadınsı (dişil) davranışları getiren bir yaklaşım içerisinde değildir.

"İktisadın sözü edilen ilgi alanları, modelleştirilmesi ve yöntemi, oluşturulmuş bilginin aktarımı şeklindeki bir eğitimi zorunlu kılmaktadır. Eğer iktisat, feminist iktisatçıların önerdikleri feminist iktisat anlayışlarından hareketle, daha geniş bir biçimde (farklı konu, kavram ve yaklaşımları modelleştirme ve yöntemleri hiyerarşik bir sıralamaya tabi tutmadan içerebilecek bir anlayışla) tanımlanırsa, sadece bilgi aktarımı şeklindeki eğitim biçiminin de sınırlarını kaldıracaktır. Zira bu anlayış, eleştirel, analitik ve yaratıcı düşüncenin gelişimine yardımcı olacak farklı bir eğitim sürecini de başlatacaktır. Nitekim, feminist iktisatçılar, öğrencilerin mülakat yöntemini de kullanarak kendi topladıkları verileri analiz edebilecekleri, birlikte tartışabilecekleri deneysel öğrenim ve laboratuvar oturumları şeklindeki uygulamaların, dikte edilen 'iktisadi öğrenme' yerine 'iktisadi oluşturma' çabalarına yönelik bir iktisat eğitiminin daha yararlı olacağını savunmaktadır" (Nelson, 1995; 145; Serdaroğlu, 1997a; 10).

Feminist iktisatçılar, iktisadın toplumsal yapılandırılışı, bilimin toplumsal yapılandırılışı ve toplumsal cinsiyetin toplumsal yapılandırılışı temelinde aynı felsefi anlayışın (modernist) belirleyici rol oynadığını iddia etmektedir. Bu iddiaları kanıtlamak için, genel kabul gören iktisat anlayışına yapı-bozum tekniği uygulanarak, tanım, yöntem ve modelleştirmesinin ardındaki –ikinci-karşıtlıklar listesi açığa çıkartılabilmektedir. Aşağıdaki tablo da aslında modernist bilim anlayışının toplumsal cinsiyetçi bakışının iktisattaki uzanımlarını resmetmektedir (Serdaroğlu, 1997b; 106-7).

İktisadın "Çağdaş" Tanımı*

Merkez (marj içindkiler)	Marjdakiler (marj dışında kalanlar)
İlgi alanı - Kamusal alan (piyasa) - birey ajanlar - etkinlik - kıtlık	- özel alan (aile) - toplum, kurumlar - eşitlik - bolluk
Yöntemi - nicel - kesinlikli (rigorous) - belirli (precise) - nesnel - bilimsel - tarafsız - matematiksel - genel - resmi - akılcı	- nitel - sezgisel (Intutive) - belirsiz (vague) - öznel - bilim-dışı - taraflı - sözel - özgül - gayriresmi - duygusal ve algısal
Temel Varsayımları - birey (ajan): - kendi çıkarını düşünen (bencil) - özerk - rasyonel - seçimlerine göre davranan - rekabetçi	- toplum (insan): - başkalarını da düşünen (diğerkam) - bağımlı - duygusal - doğal edimlere sahip - paylaşımcı, işbirliğine açık
Toplumsal Cinsiyet/Cinsiyet İlişkileri - eril - erkek	- dişil - kadın

* Bkz., Nelson, 1996a; 22. Serdaroğlu 1997b: 10.7

KAYNAKÇA

- Becker, G.S. (1981), *Treatise on the Family*, Cambridge, MA; Harvard Univ.Press.
- Bergman, B. (1996), "What is Feminist Economics All About?", *Challenge*, 39(1), January, s.4-10
- Brown, C.V. (1983), *Taxation and the Intensive to Work* Oxford: Oxford University Press, Second edition.
- Demir, Ö. (1996), *İktisatta Yönetim Tartışmaları*, Vadi yay., Ankara.
- Edgeworth, F.Y., (1923). "Womens' Wages in Relation to Economic Welfare", *Economic Journal*, XXXII, December, s.487-95
- Jevons, S. (1904), "Married Women in Factories", *Methods of Social Reform and Other Papers* içinde, Macmillian,
- Killingsworth, M.R., (1983), *Labor Supply*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Longino, H.E. (1993), "Economics for Whom?", M.A. Faber, ve J.A. Nelson (der). *Beyond Economic Man* içinde, Chicago Univeristy Press, Chicago.
- MacDonald, M. (1995), "The Empirical Challenges of Feminist Economics" E.Kuiper and J.Sap (eds). *Out of Margin: Feminist Perspectives on Economics* içinde, New York, Routledge, s.175-197.
- Marshall, A. (1930), *Principles of Economics*, 8th edt. Reprinted, London: Macmillan; (1961) Guillebaud edit., London: Macmillan.
- Nelson, J. (1995), "Feminism and Economics", *Journal of Economic Perspective*, Spring, 19 (2). s. 131-148.
- Pigou, A.C. (1960) , *The Economics of Welfare*, London: Macmillan.
- Pujol, M. (1995), "Into the Margin", E. Kuiper and J. Sap (eds), *Out of Margin: Feminist Perspectives on Economics* içinde, New York Routledge, s.17-34.
- Serdaroğlu, U. (1997a) "Kişisel Olan Sadece Politik Değil, Aynı Zamanda İktisadidir! (Feminist İktisat) "Mülkiyeliler Birliği Dergisi, XXI, S.197, Mart, s.3-10.
- Serdaroğlu U. (1997 b), *Feminist İktisat'ın Bakışı (Postmodernist mi?)*, Sarmal yay. İstanbul.
- Strassmann, D.L. (1995), "Creating a Forum for Feminist Inquiry", *Feminist Economics*, Spring, 1 (1), s.1.
- Strober, M. (1994), "Can Feminist Thought Improve Economics? Rethinking Economics Through a Feminist Lens", *American Economic Review*, May, 84 (2), s.143-147.

Notlar:

1) Bu yazının ilk versiyonu, Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nün (TODAİE) 19-21 Kasım 1997 tarihleri arasında düzenlediği "20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek Konferansı"nda sunulmuştur ve *İktisat Dergisi*'nde Mart 1998'de yayımlanmıştır.

2) Egemen bilim anlayışının daha ayrıntılı bir incelemesi için bkz. Serdaroğlu (1997 b;30-37;86-90).

TÜRKİYE'DE DEĞİŞİMİN KADIN ÜZERİNE OLAN BAZI ETKİLERİ

Doç. Nesrin E. Çilingiroğlu, PhD.*

Beşeri sermaye yatırımları, eğitim, öğretim, beslenme ve sağlık bakımını işgücünün verimliliğini arttırması nedeniyle bireylerin tatminini arttırmaktadır. Kadın ve erkek arasında eğitim olanakları daha eşit dağıtıldığı takdirde kişi başına ekonomik büyüme daha da hızlanmaktadır. Formel sektörlerde çalışan kadınlarda iyi eğitim yüksek ücreti beraberinde getirmekte, geliri artan kadın için de zamanın fırsat maliyeti yükseldiği için çocuğun da fırsat maliyeti artmaktadır. Tarım kesiminde çalışan kadınlarda ise tarımsal üretimin verimliliği, artan eğitim düzeyinden olumlu yönde etkilenmektedir. Dolayısıyla düşük gelirlielerin eğitim düzeyinin yükselmesine bağlı olarak üretken kapasite artışı olmakta, bu durum zenginlerle arasındaki farkı kısmen de olsa azaltıcı etki yarattığı için eşitleyici etki doğurmaktadır. Ayrıca, eğitim, bebek ve çocukların ölümlerinde azalmaya ve toplam doğurganlık hızlarının düşmesine neden olduğu için sosyal getirisi yüksek bir olgudur. Sonuçta nüfus artış hızı yavaşlamaktadır. Bu demografik etki ile de demografik geçiş süreci hızlanmaktadır. Türkiye'de 1963 yılından bu yana ülke çapında her beş yılda bir yapılan demografi araştırmalarının bulguları bu yargıyı desteklemektedir.

Türkiye'de 1965-1970 döneminde doğuşta ortalama yaşam süresi tüm nüfus için 54,9 iken bu süre 1998 yılında 68,8 yıla yükselmiştir. 1998 yılında kadınlar için bu süre 71,2 yıldır. 1950 yılında sağlık ve sosyal güvenliğe sahip olan nüfus, toplam nüfusun yüzde 3,9'u iken bu oran 1998 yılında sosyal güvenlik için yüzde 81,5'e, sağlık güvencesi için ise yüzde 70,6'ya yükselmiştir. 1950 yılında tüm nüfusta yüzde 33,6 olan okuma yazma oranı 1980 yılında yüzde 80,5 e yükselmiştir. Ancak 1990 yılında kadınlar için bu oran %71,95 tir. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana geçen sürede kadınların neredeyse üçte birinin hala okur yazar olmayışı

* Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi.

üstesinden hızla gelinmesi gerekli çok önemli bir konudur. Ulusal gelirdede yıllar itibariyle önemli gelişme olmuştur. Cari fiyatlarla kişi başına gayri safi ulusal hasıla 1968 yılında 542 ABD doları iken bu miktar 1998 yılında 3,224 ABD dolarına yükselmiştir. Aynı şekilde nüfusun demografik yapısı ve sağlık düzeyinde de olumlu gelişmeler olmuş, 1965-1970 döneminde nüfus artış hızı yüzde 6,03, bebek ölüm hızı binde 158 ve toplam doğurganlık hızı 5,31 çocuk iken, bu göstergeler 1998 yılında sırasıyla yüzde 1,48, binde 37,9 ve 2,38 çocuktur.

Tüm bu bulgular Türkiye’de kalkınma çabalarının olumlu yönde geliştiğini, yapısal değişimin sürdüğünü göstermektedir. Ancak başta kadının eğitim ve sağlık ihtiyaçlarını giderme yolundaki girişimler olmak üzere her alanda yeterli gelişme sağlandığını söylemek mümkün değildir. Aşağıda, sınırlı bakış açısıyla yaklaşıldığında kadının eğitim düzeyinin yükselmesi ve işgücüne katılımının artması ile ortaya çıkabilecek bazı olası durumlar tartışılmıştır.

Kadının Eğitimi ve Etkileri

Ülkelerin ekonomik gelişimleri denetim altında tutulabilen deneyler değildir. Bu nedenle insan sermayesine yapılan yatırımın büyüme sürecini nasıl etkilediğini saptamak oldukça zordur. Ancak yapılan tüm çalışmalar göstermektedir ki, kadınların eğitim düzeyinde yükselme olduğunda, daha fazla çocuk sahibi olmak yerine, kısıtlı olan zamanlarını ve olanaklarını daha iyi eğitim görmüş, daha sağlıklı çocuklar yetiştirmeye yöneltilmektedirler. Ayrıca eğitim genelde kişi başına geliri de olumlu yönde etkilemektedir. Ne var ki genç kızların ve kadınların eğitimi bütün yoksul ülkelerde, özellikle de İslam ülkelerinde ve tarımsal toplumlarda ihmal edilen bir konudur. Gelişmekte olan ülkelerde kız çocuklarının eğitiminin getirisi herhangi bir yatırımdan daha yüksek olabilmektedir. Ancak, konuya aile ölçeğinde bakıldığında, bu ülkelerdeki aileler kız çocuklarını kendilerine ekonomik katkısı olmayacağını düşünerek okula yollamamaktadırlar. Kız çocukları yalnızca başkasıyla evlendirilmek için yetiştirilirler ve çocuk doğururlar. Oysa anne eğitilmiş ise, çalışmasa dahi, daha az sayıda ancak daha sağlıklı çocuk doğurmaktadır. Eğitilmiş kadının çalışması halinde aldığı eğitimin yılı başına ücreti yüzde 10 ya da 20 oranında artabilmektedir.

Türkiye’de sekiz yıllık zorunlu temel eğitim uygulamasına geç de olsa (1997-1998 öğretim yılı) başlanmasının uzun dönemdeki etkileri çok önemlidir. Elde edilecek getiriyi hesaplayabilmek için henüz herhangi bir

çalışma başlamamışsa da, başka ülke örneklerinden hareket etmek mümkündür. Örneğin, toplam doğurganlık hızı 6,6 çocuk olan Pakistan'da fazladan 1000 kız çocuğun bir yıl daha eğitimi 1990 yılında 40,000 ABD dolarına mal olmaktadır. Okulda geçirilen her yıl beş yaş altı çocuk ölümlerinde yüzde 10'luk azalmaya yol açması nedeniyle 60 bebeğin ölmesi önlenmektedir. Oysa, sağlık müdahaleleri ile 60 bebeğin ölümünün önlenmesi 48,000 ABD dolarına mal olmaktadır. Bu durum, eğitim yatırımının sağlık yatırımından daha karlı hale geldiğini göstermektedir. Ayrıca, ekonometrik çalışmalar, eğitimin doğurganlıkta en az yüzde 10'luk azalmaya yol açtığını, dolayısıyla eğitime yapılan 40,000 ABD dolarlık yatırımın bu ülkede 660 doğumu önlediğini, her bir doğumu önlemenin maliyetinin 65 ABD doları olması nedeniyle 43,000 ABD doları tasarruf edildiğini saptamıştır. Yine, fazladan 1000 kadının eğitimiyle doğurgan çağdaki 4 kadının ölümünün önlediği, oysa sağlık hizmetinde aynı sayıdaki kadının yaşamını kurtarmak için 10,000 ABD dolarının gerekli olduğu gösterilmiştir. Bu durumda fazladan 1000 kız çocuğun bir yıl daha fazla eğitilmesinin net getirisinin yaklaşık 100,000 ABD doları olduğu söylenebilir. Bu rakamlardan hareketle Türkiye'de kız çocuğun eğitiminin ulusal kalkınmaya ve gelir artışına sağlayacağı katkısı göz ardı etmek mümkün olamayacaktır.

Dünyadaki düşük gelirli ülkelerde temel eğitimde cinslerarası farklılığın ortadan kaldırılması için fazladan 46 milyon kız çocuğun eğitilmesinin yıllık maliyeti 2.4 milyar ABD dolarıdır. Bu miktar ülkelerin gayri safi yurt içi hasıllarının (GSYİH) en az yüzde 10'unu tutan savunma harcamalarından, yeni sermaye malı üretimine ayırdıkları yüzde 1 oranındaki harcamalardan ya da toplam GSYİH'larının yüzde 1'inin çeyreğinden de daha az harcamaya karşılık gelmektedir. Son on yılda gelişmekte olan ülkeler enerji üretimi için yaklaşık 1 trilyon ABD doları harcamışlardır. Oysa, bakım ve onarım işlemlerinin yetersizliği ve fiyatlandırma sorunları bu işletmelerinin kapasitelerinin ancak yüzde 50'sinden yararlanılmasına yol açmaktadır. 51 gelişmekte olan ülke örneği bu tür yatırımlarda son 3 yılda yüzde 4, önümüzdeki 10 yılda ise yüzde 6 getiri sağlanacağını göstermektedir. Oysa, kız çocukların eğitiminin getirisi yüzde 20 olarak hesaplanmaktadır.

Eğitim ve öğretim işgücünün verimliliğini de doğrudan etkilemektedir. Geleneksel ekonomilerde tarım kesiminde çalışanlar toplumun en az eğitilmiş kesimidir. Buna karşılık modern çiftçiler, melez ürünler, yeni üretim teknikleri, karmaşık araçlar, hatta ürünler için yeni pazarlar araştırmada

daha başarılı olmaktadır. Zira eğitim, bireyin yeni gelişmelere ve yeni durumlara kolaylıkla uyum sağlamasına yardım eder. Sonuçta da çoğu ülkede tarım kesiminde çalışanlara sayısı azalmakla birlikte, tarımdan elde edilen hasılanın payı azalmamaktadır.

Tüm bu tartışmalar kadına yapılacak yatırımda eğitimin ne kadar önemli olduğunu ve yükselen eğitim düzeyinde toplumun tümünün kazançlı çıkacağını göstermektedir.

Kadının İşgücüne Katılımı ve Sosyal Güvenlik

Uzayan yaşam süresi ve doğumlarda azalma demografik yapıda değişmeye yol açmakta, yaşlıların toplam nüfus içindeki oranının giderek büyümesi anlamına gelmektedir. Geleneksel yapıdaki toplumlarda yaşlı birey geniş aile içinde olağan olarak bakılıp barındırılırken gelişmiş, çağdaş toplumlarda sosyal ve ekonomik koşullara bağlı olarak geleneksel konum da değişmekte, kamu ağırlıklı emeklilik programları ekonomik açıdan aktif olmayan bu gruba destek sağlamaktadır. Bu programlar aynı zamanda yaş grubu itibarıyla giderek artan oranda ve tedavisi pek mümkün olmayan kronik sağlık sorunlarına sahip bu gruba sağlık güvencesi kapsamında büyük harcama yapmaktadır. Ancak, kamu destekli emeklilik programları gelişmiş ekonomilerde dahi mali açıdan sürdürülmesi çok zor hale de gelebilmektedir. Kamusal programların sürdürülebilmesi tüm ulusal ekonomilerde kamunun temel gelir kaynağı olan toplanan vergi miktarına ve bunları toplama sisteminin doğasına bağlıdır. Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde hem vergi toplama sisteminin iyi işlemeyişi, hem de ulusal hasılanın azlığı ve dağılımının çarpıklığı, formal sektörlerin azlığı gibi faktörler kamu gelirlerine büyük oranda olumsuz etkilediği için sosyal güvenlik ve sağlık güvenliği sistemleri de büyük ölçüde tehdit altına girmektedir. Sonuç olarak bu durum yalnızca 65 yaş üstü bireyleri değil, bu grup için sağlanan hizmetlerin giderek ağırlaşan yükünün büyük bir kısmını doğrudan ya da dolaylı olarak taşımak zorunda olan onların çocukları ve torunlarını da etkilemektedir. Ayrıca bireylerin nihai amacı refahlarını artırmak olduğu için bu yoldaki çabalarında sağlık, sosyal güvenlik, barınma ve beslenme, çalışma gibi temel haklarını elde etmeleri de teşvik edilmektedir. Bu durum da dar boğaza yol açmaktadır.

Tamamlanmış fayda esasına dayalı kamusal emeklilik programlarının finansman dengesi, aktüeryal ya da demografik denge olarak adlandırılan ve prim ödeyen aktif sigortalılar ile emekli aylığı alan pasif sigor-

talılar arasında sistemin gelir ve giderini eşitleyici bir oranın varlığına dayanır. OECD ülkelerinde 6 olan aktif/pasif sigortalı oranı, Türkiye’de Emekli Sandığı için 1.6, Bağ-Kur için 2.4, SSK için 1.7 ve ortalama olarak da 1.9’dur. Ülkemiz kamu sigortası kapsamındakilere 38-43 (K/E) yaşında emekli olabileme olanağı sağlayan dünyanın tek ülkesidir. Oysa bu oran 1950 yılında her iki cins için de 60 yaş idi. Ortalama yaşam süresi uzarken (1998 yılı için kadınlarda 71,2 yıl, erkeklerde 66,5 yıl) dünya örneklerinin tersine, efektif emeklilik yaşının aşağı çekilmekte oluşu, aktif sigortalıların sayısını azaltırken pasif sigortalıların sayısını arttırmaktadır. Bu durum, sistemin kendi kendisini finanse etmesini olanaksız kılmaktadır. Zira, bu yaşlarda emekli olanları eş ve çocukları dışında sadece kendilerine sistemin ödemekle yükümlü olduğu emekli maaşı süresi kadınlar için ortalama 38.5 yıl, erkekler için ise 30.8 yıldır. Sigortalının en az 13/15 (K/E) yıl boyunca sigortalanabilir kazancında sisteme prim olarak yatırdığı (emeklilik fonu için) toplam yüzde 21.5’lik (işçi ve işveren) pay ile aynı kişiye 30 yıldan uzun süre yeterli düzeyde emekli maaşı verilmesi olanaksızdır. Aynı zamanda enflasyona endekslenmemiş bu ödemeler reel olarak azalmakla birlikte, gayri safi yurt içi hasıladaki payı ise uzayan ömür ve sonuçta da artan yaşlı nüfusa bağlı olarak daha da artmaktadır. Bir başka önemli faktör ise, finansal açıdan kadının kazancının ve dolaşısıyla tasarrufunun erkekten daha az olmasıdır. Dolayısıyla emeklilik ödemeleri de sınırlı olmaktadır.

Sosyal güvenlik sisteminin girdiği bu çıkmaz çalışan kadınları şimdi olduğu gibi ilerde de etkileyecektir. Kadın Türkiye’de genelde düzenli ücret ödemesi yapan sektörlerde değil de büyük çoğunlukla tarım kesiminde, ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır. 1990 yılında iktisaden faal nüfus içinde kadın nüfusun oranı yüzde 34,99’dur. Bu dönemde son bir hafta içinde çalışan nüfustaki kadın oranı yüzde 54,99; iktisadi faaliyet kollarına göre ise, sanayide yüzde 13,85, tarımda yüzde 54,99, hizmetlerde ise yüzde 13,95’tir. İşteki durumuna göre 1990 yılında son bir hafta içinde çalışan kadının yüzde 74,77’si ücretsiz aile işçisi konumundadır. Çalışmayan kadınların yüzde 82,11’i ev kadını olup bunların toplam nüfus içindeki oranı ise yüzde 46,95’tir. SSK ve Bağ-Kur mevzuatına göre kadınların çok büyük bir miktarı sosyal güvenlik hakkına sahip olmalarına rağmen bu hak bilgisizlik, bilinçsizlik, gelir düzeyinin düşük olması ve benzeri nedenlerle kullanılmamaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe kadının işgücüne katılma oranı artmaktadır. Bu oran, okuma-yazma bilme-

yenlerde yüzde 29,38, yüksek okul, fakülte mezunlarında yüzde 82,94'tür. Diğer taraftan kadınların işgücüne katılma oranı, hızlı nüfus artışı, tarımdan sanayiye geçiş sürecinin devamı gibi nedenlerle işgücü arzındaki hızlı artışa rağmen düşmektedir.

Türkiye'de nüfus henüz genç olduğu için sosyal güvenlikle ilgili reform çalışmaları genelde çalışma süresi ve toplanan primlerle sınırlı kalmaktadır. Oysa 1990 yılında 15 yaş altındaki nüfus yüzde 35,8, 65 yaş ve üstü nüfus yüzde 4,2 oranında iken bu oranların 2025 yılında sırasıyla yüzde 22,9 ve yüzde 9,0 olacağı tahmin edilmektedir. Kaba hesaplarla yaşlı nüfusun yüzde 18 oranına çıkması ve 2040'lı yıllarda gerçekleşebilecektir. Günümüz itibariyle sosyal güvenlik ve sağlık güvenliği alanlarında yapılmakta olan çalışmalara baktığımızda demografik yapıdaki bu hızlı değişimi yeterli düzeyde göz önüne alan çalışmalar yoktur.

Kadına Yatırım

Kadın, işlevleri ve sorumluluk alanı açısından kalkınmanın temel unsuru ve itici gücüdür. Ev içi ve ev dışı faaliyetlerinde parasal olmayan ekonominin büyük bir kısmını kontrol ettiği gibi, parasal ekonomide de önemli payı vardır. Dengesiz artan nüfus, yüksek bebek ve çocuk ölümü, zayıf ekonomi, verimsiz tarımsal faaliyet, bozulan çevre, ikili yapıya sahip toplum ve düşük yaşam kalitesinin yaygın oluşu kadın ve çocukları daha da fazla oranda etkilemektedir. Sonuçta kadın, eşit olmayan fırsatlar, daha yüksek riskler ve kendi tercihi olmayan, başkaları tarafından belirlenen bir yaşamla başa çıkmak zorunda kalmaktadır. Oysa kadına yapılacak olan yatırımlar, aile planlaması dışında, eğitim ve sağlık gibi sosyal yatırımlar ile parasal kazanç olanağı sağlayıcı ekonomik yatırımlar onun bilinçlenmesini, yaratılan yeni fırsatlar arasından seçim yapabilmesini ve kapasitesini tam olarak kullanabilmesini sağlayacaktır. Türkiye'de kadına yatırım yapılması ve konumunun iyileştirilmesi yolundaki anlayış değişikliğinin en temel göstergesi kamuda kadınla ilgili birimlerin oluşturulması, kalkınma planlarında kadına özel önem verilmesidir. Her ne kadar kadına yapılan yatırımla her türlü soruna çözüm bulunması söz konusu olmasa da, toplumların kalkınmasında cinslerarası farklılığın azaltılması ve yapısal değişimin hızlanması ile gelecek nesiller için daha iyi kaynak ve fırsat kullanımı açısından bir temel oluşturulacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Devlet Planlama Teşkilatı, (1998). 1999 Yılı Programı. Başbakanlık, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1997). Ekonomik ve Sosyal Göstergeler: 1950-1997. Ankara.
- Çilingiroğlu, N., (1997). "Kalkınma ve Beşeri Sermaye", III. Ulusal Nüfusbilim Konferansı'nda sunulan bildiri, 2-5 Aralık 1997, Ankara.
- Kenar, N. ve diğerleri., (1996). "Sosyal Güvenlik Sistemimiz ve Refor Projesi", Hazine Dergisi. Ağustos, Özel Sayı MF. Matbaası, s. 5-25.
- Devlet İstatistik Enstitüsü, (1995), İstatistiklerle Kadın: 1927-1992. Yayın no. 1712, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1994), İşgücü Piyasası, İstihdam ve İşsizlik, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın no: DPT, 2371-ÖİK: 437. Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1994), Kadın, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın no: DPT, 2358-ÖİK: 426. Ankara.
- World Bank, (1993), Turkey: Women in Development, World Bank Country Study, Washington.
- Smyke, P., (1993), Women and Health, Zed Books Ltd, London and New Jersey.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1998), 1999 Yılı Programı, Başbakanlık, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1997), Ekonomik ve Sosyal Göstergeler: 1950-1997, Ankara.
- Çilingiroğlu, N., (1997), "Kalkınma ve Beşeri Sermaye", III. Ulusal Nüfusbilim Konferansı'nda sunulan bildiri, 2-5 Aralık 1997, Ankara.
- Kenar, N. ve diğerleri., (1996), "Sosyal Güvenlik Sistemimiz ve Reform Projesi", Hazine Dergisi, Ağustos, Özel Sayı, MF. Matbaası, s. 5-25.
- Devlet İstatistik Enstitüsü, (1995), İstatistiklerle Kadın: 1927-1992. Yayın no. 1712, Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1994), İşgücü Piyasası, İstihdam ve İşsizlik Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın no: DPT, 2371-ÖİK: 437. Ankara.
- Devlet Planlama Teşkilatı, (1994), Kadın, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın no: DPT, 2358-ÖİK: 426. Ankara.
- World Bank, (1993), Turkey: Women in Development, World Bank Country Study. Washington.
- Smyke, P., (1993), Women and Health, Zed Books Ltd, London and New Jersey.
- Schultz, T. W., (1996), "Beşeri Sermayeye Yapılan Yatırım", İktisadi Kalkınma, Seçme Yazılar içinde, Eds. Berk, M. ve diğerleri, ODTÜ İdari İlimler Fakültesi, Yayın no. 6, Ankara.

Ek 3

CUMHURİYET'TEN BUGÜNE İLKLER

POLİTİKADA İLK KADINLARIMIZ

İlk Kadın Başbakan	: Prof. Dr. Tansu ÇİLLER
İlk Kadın TBMM Başkan Vekili	: Nermin NEFTÇİ
İlk Kadın Bakan (Atanmış)	: Prof. Dr. Türkan AKYOL
İlk Kadın Bakan (Seçilmiş)	: İmren AYKUT
İlk Kadın Senatör	: Adile AYDA
İlk Kadın Milletvekilleri	: Mebrure GÖNENÇ Satı ÇIRPAN Türkan ÖRS BAŞBUĞ Sabiha GÖKÇÜL Şekibe İMSEL Huriye ÖNİZ(BAHA) Dr. Fatma MEMİK Nakiye ELGÜN Fahike ÖYMEN Benal Nevzat İŞTAR Ferruh GÜRGÜP Behire Bedis MOROVA-AYDİLEK Mihri BEKTAŞ Meliha ULAŞ Esmâ NAYMAN Sabiha Hatice GÖRKEY Seniha HIZAL Hatice ÖZGENER
İlk Kadın Belediye Başkanı	: Müfide İLHAN

KAMU SEKTÖRÜNDE İLK KADINLARIMIZ

İlk Kadın Vali	: Lale AYTAMAN
İlk Kadın Kaymakam	: Özlem BOZKURT
İlk Kadın Emniyet Müdürü	: Feriha SANERK
İlk Kadın Emniyet Amiri	: Cansu GÜZELDİR
İlk Kadın Kanunlar Müdürü	: Bedia YAĞIZ
İlk Kadın Genel Müdür	: Mükerrrem AKER
İlk Kadın Mal Müdürü	: Fitnat Hanım
İlk Kadın Maliye Mezununu	: Servet Hanım
İlk Kadın Posta Amiri	: Aliye Hanım
İlk Kadın Milli Eğitim Müdürü	: Güler KARAKÜLAH
İlk Kadın Muhtar	: Gül ESİN
İlk Kadın Sendika Başkanı	: Dervişe KOÇ
İlk Kadın Sendikacı	: Zehra KOSOVA DURMAZ
İlk Kadın Büyükelçi	: Filiz DİNÇMEN
İlk Kadın Hazine Genel Müdürü	: Aysel Gönül ÖYMEN

İlk Kadın Hesap Uzmanı	:	Müşerref ÇALLILAR, Güzide AMERK
İlk Kadın Bölge Çalışma Müd	:	Zehra ÖZBİL-DİLEK
İlk Kadın Banka Müdürü	:	İclal ERSİN
İlk Kadın Üniversite Rektörü	:	Prof. Dr. Saffet Rıza ALPER
İlk Kadın Fakülte Dekanı	:	Prof. Dr. Nüzhet GÖKDOĞAN
İlk Kadın Profesör	:	Prof. Dr. Fazıla ŞEVKET GİZ
İlk Kadın Matematik Profesörü	:	Prof Dr. Selma SOYSAL
İlk Kadın Dışişleri Görevlisi	:	Adile AYLA
İlk Kadın Yüksek Mimar	:	Münevver GÖZELER
İlk Kadın Yüksek Mühendis	:	Sabiha GÜRAYMAN ECEBİLGE
İlk Kadın Hostes	:	Adile TUĞRUL
İlk Kadın Muhasebeci	:	İclal ERSİN
İlk Kadın Müzeci	:	Seniha SAMİ
İlk Kadın PTT Dağıtıcısı	:	Melekper KILIÇ
İlk Kadın Karakol Amiri	:	Nevlan KULAK
İlk Kadın Polis	:	Betül DİKER
İlk Kadın Zabıta Memuresi	:	Afife İPEK
İlk Kadın Radyo Spikeri	:	Emel GAZİMAİHAL
İlk Kadın TV Spikeri	:	Nuran ERMEN DEVRES
İlk Kadın Ziraatçı	:	Şahide Hanım
İlk Kadın Çöpçü	:	Elif YAZGANDIR
İlk Kadın Gardiyan	:	Ayşe ÜLKÜT

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE İLK KADINLARIMIZ

İlk Kadın Başhekim	:	Sevim KURAN
İlk Kadın Tıp Öğrencisi	:	Fitnat TAYGUN
İlk Kadın Doktor	:	Safiye ALİ
İlk Kadın Dişhekimisi	:	Ferhane BOZDOĞAN ERBERK
İlk Kadın Veteriner	:	Sabire ÖZDEMİR
İlk Kadın Eczacı	:	Rukiye KANAT ARRAN
İlk Kadın Operatör	:	Suat Rasim Hanım
İlk Hemşire	:	Esmâ DENİZ

HUKUK ALANINDA İLK KADINLARIMIZ

İlk Kadın Hukukçu	:	Beraat Zeki ÜNGÖR
İlk Kadın Y. Mahkeme Başkanı	:	Firdevs MENTEŞE
İlk Kadın Danıştay Başkanı	:	Fürüzan İnkincioğulları
İlk Kadın Yargıtay Üyesi	:	Melahat RUACAN
İlk Kadın Sayıştay Üyesi	:	Fahrünnisa ETMEN
İlk Kadın Danıştay Üyesi	:	Şükran ESMERER
İlk Kadın Hakim	:	Suat BERK
İlk Kadın Avukat	:	Süreyya AĞAOĞLU
İlk Kadın Savcı	:	Işıl Tüzüncan KOÇHİSAROĞLU

ASKERİ ALANDA İLK KADINLARIMIZ

- İstiklal Madalyası Sahibi İlk Kadınlarımız : Halide Edip ADIVAR,
Fatma KARAŞİMŞEK
Fatma Seher ÇAVUŞ
Münevver Saime Hanım
- İlk Kadın Subaylar : Ülkü Sema TOSÖZ
Gürışık GÜRPINAR
Muzaffer SEVER
İnci UYSAL
İlhan GÜLHAN
Şeref NURKOR
Yüksel GÜLER
Günel ŞENAY
- İlk Kadın Deniz Subayı : İlgı ÖZTUNCER
- İlk Kadın Jet Pilotu : Leman ALTİMÇEKİÇ

SANAT ALANINDA İLK KADINLARIMIZ

- İlk Kadın Rejisör : Halide Hanım
- İlk Kadın Operacı : Semiha BERKSOY
- İlk Kadın Oyuncu : Afife JALE
- İlk Kadın Sinema Oyuncusu : Nevriye NEYİR-ERTGRUL
- İlk Kadın Tiyatro Oyuncusu : Bedia MUVAHHİT, Melek ÖKTE
- İlk Kadın Balerin : Güzide KALIN-NOYAN
- İlk Kadın Bestekar : Leyla SAZ
- İlk Kadın Heykeltıraş : Sabiha BENGÜTAŞ

SPOR ALANINDAKİ İLK KADINLARIMIZ

- İlk Kadın Binici : GÜlsüm ELİYEŞİL
- İlk Kadın Golf Şamp. : Azize Hanım
- İlk Kadın Dalgıçlar : Oya VURAL, Banu ÖZSU
- İlk Kadınlararası Otomobil Yarışı Şampiyonu : Samiye CAVİT MOR KAYA
- İlk Milli Maç Hakemi : Lale ORTA

DİĞER ALANLAR

- İlk Alfabenin Yazarı : Melahat UĞURKAN
- İlk Güzellik Kraliçesi : Hicran Hanım
- İlk Dünya Güzellik Kraliçesi : Keriman Halis ECE
- İlk Kimyacı : Remziye HİSAR
- İlk Kadın Gazeteci : Selma RIZA
- İlk Kadın Fotoğrafçı : Semiha ES
- İlk Makinist : Seher AYTAÇ
- İlk Kadın Şöför : Muammer Hanım
- İlk Kadın Pilot : Sabiha GÖKÇEN

Ek 4

KSSGM'NİN YAYINLARI

Kitaplar

- Seminer, Kongre ve Panel Bildirileri 1991, 92 s.
- Kadın ve Sosyo- Ekonomik Gelişme, 1992, 84 s.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Türkiye Hükümeti Kadının Kalkınmaya Katılımını Güçlendirme Projesi, 1992-1996, 30 s.
- Kadınlara Yönelik Uluslararası Sözleşme ve Kararlar 1993, 176 s.
- Kadını Girişimciliğe Özendirme ve Destekleme Paneli Bildiriler ve Tartışmalar 1993, 135 s.
- Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi Uyarınca Hazırlanan Türkiye Raporu 1993-1994, 81 s.
- Medya, Şiddet ve Kadın:1993 Yılında Türk Basınında Kadınlara Yönelik Şiddetin Yer Alış Biçimi 1994, 56 s.
- Türkiye'de Kadının Durumu: Dördüncü Dünya Kadınlar Konferansı Türkiye Ulusal Raporu. 1994, 73 s.
- Ailede Kadına Karşı Şiddet ve Kadın Suçluluğu 1995, 134 s.
- Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesine (CEDAW) Sunulan 2. ve 3. Birleştirilmiş Dönemsel Ülke Raporu :Sunumu, Savunulması ve Komitenin Değerlendirmeleri. 1997, 178 s.
- Medyada Cinsiyetçilik 1997, 70 s.
- Siyasal Yaşam ve Kadınlara Destek Politikaları 1997, 77 s.
- Teknolojik Gelişmelerin Sanayide Kadın İstihdamına Etkileri: Türk Tekstil ve Elektronik Sanayilerinde Teknolojik Değişim ve Kadın İstihdamı. 1997, 64 s.
- Kadınlar ve Erkekler Hakkında Bildiğiniz Birkaç Şey. 1997, 99 s.
- Turizm Sektöründeki Küçük İşyeri Örgütlerinde Kadın Girişimciler. 1997, 96 s.
- Eylem Platformu ve Pekin Deklarasyonu 1997, 240 s.
- 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Uygulaması 1998, 31 s.
- 1995 Yılında Pekin'de Gerçekleşen IV. Dünya Kadın Konferansı Sonuçlarının Uygulanması ve İzlenmesine İlişkin Ulusal Eylem Planı 1998, 110 s.

- The Report Prepared in Accordance With Article 18 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women. 1994, 70 p.
- The Status of Women in Turkey: The Turkish National report to the Fourth World Conference on Women. 1994, 69 p.
- Supporting Women-Owned Businesses in Turkey: A Discussion of Needs, Problems, Opportunities, and Strategies. 1996, 199 p.
- Combined 2nd and 3rd Periodic Country Report Of Turkey to the Committee on the Elimination of Discrimination Against Women, (CEDAW) 1997, 147 p.

Broşürler

- Türkiye'de İstatistiklerle Kadın /1992
- Turkey Labour Force and Women in Statistics /1992
- Women in Statistics/1995
- Kadın Bültenleri (Şubat 1995-Aralık 1995)
- Kadın Bülteni 8 Mart 1996 Özel Sayı
- 3B Broşürü /1996 1997
- Haklarımız Var/1996
- Eylem Platformu/1996
- 5 Aralık 1996 Türk Kadınlarının Siyasal Haklarının 62. Yılı/1996
- Kadın İstihdamını Geliştirme Projesi (KİG)/1996
- KSSGM / Kadın Bilgi-Belge Merkezi /1997
- Kadınlarımızın El Emeklerini Değendiriyoruz /1998

Resmi Mail Adresi : info@merian.kssgm.gov.tr

Web Sayfası Adresi : <http://www.kssgm.gov.tr>

3B (Bilgi Başvuru Bankası) Adresi:

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğünün KADINLAR İçin kurduğu Bir Danışma Merkezidir.

Meşrutiyet Cad. No: 19 Kat: 5 Bakanlıklar / ANKARA

Tel: 0.312. 419 29 64
